

Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány

Cigánynak lenni Magyarországon

Jelentés 2006

A romapolitika kifulladásáa

Szerkesztette: Törzsök Erika, Paskó Ildi és Zolnay János

eök!k

Budapest, 2007

© Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány

Kiadja az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány

1093 Budapest, Lónyay u. 24. félemelet 1.

Levelezési cím: 1461 Budapest, Pf. 362

Telefon: (+36 1) 216 7292, 456 0779, fax: (+36 1) 216 7696

Internet: www.eokik.hu • E-mail: minor@eokik.hu

Felelős kiadó: dr. Törzsök Erika igazgató

Minden jog fenntartva.

Nyomdai előkészítés és nyomás:

Stúdió MolnART, (+36 20) 203 9961

E-mail: info@molnart.hu

Tartalom

<i>Törzsök Erika</i> : Előszó	5
<i>Hidvégi-B. Attila</i> : Válogatás a magyarországi romákat érintő legfontosabb eseményekből – 2006	7
<i>Majtényi Balázs</i> : Nyilvánvaló diszfunkciók – Kisebbségi választások a 2005-ös módosítás után	41
<i>Nagy Boldizsár</i> : A menekülő EU-polgár	53
<i>Csík Juci</i> : „Ha nem roma gyerekekről lenne szó” – Iskola nélkül maradt diákok Csörögön	61
<i>Zolnay János</i> : „Így hát egy se ment oda...” – A közoktatási kirekesztés jellemző típusai a drávaszögi kistérség iskolakörzeteiben	73
<i>Virág Tünde</i> : Iskolapélda – Az oktatásszervezés nem szándékolt következményei a hátrányos helyzetű, aprófalvas területeken	103
<i>Czene Gábor</i> : Az Olaszliszka-jelenség	115
<i>Hidvégi-B. Attila</i> : „Igény van rá” – A radikalizmus és a gyűlölködés szócsövei	127
<i>Zolnay János</i> : Annus horribilis	137

Előszó

A romák helyzetének javítása távlatos politikai gondolkodást, több cikluson átívelő stratégia kidolgozását és politikai konszenzust tenne szükségessé. Az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány évek óta figyelemmel kíséri a magyarországi romák helyzetét és a romákat (is) érintő politikai fejleményeket. A 2006-os év nemcsak a megszorító intézkedések miatt volt nehezebb, mint a megelőző időszak. Szeptemberben hetekig tartó erőszakos utcai zavargások kezdődtek, a politikai közéletet pedig az észérvek apálya és az indulatos, gyűlöletkelő, ugyanakkor üres, gondolattalan jelszavak dagálya, nyers populizmus jellemezte. Miért lett volna hát a tavalyi év könnyebb a romák szempontjából?

Egyetlen évről persze csak pillanatkép készíthető. Senki nem várja el, hogy bármilyen kormány képes legyen egyetlen év alatt számottevő, érzékelhető javulást elérni. Ehhez még a szűkre szabott négyéves kormányzati ciklus sem elegendő.

A tavalyi év két legnagyobb indulatokat kiváltó, romákat érintő híre az olaszliszakai tragédia és a mohácsi romák egy részének svédországi, elutasított menedék-kérése volt. Az olaszliszakai tragédia nyomán a média egy részében olyan hangnemű és indulatú uszító publicisztikák jelentek meg, amelyeket korábban nem olvashattunk, de, valljuk meg, talán még elképzelni sem tudtunk volna. Czene Gábor írása ezeket elemzi. A 20. század legsötétebb időszakának náci sajtóját idéző szélsőjobb-oldali hírportálokról pedig Hidvégi-B. Attila készített összefoglalót.

A mohácsi romák svédországi útja, majd hazatérése kapcsán az átlag hírfogyasztó csak legyintett: „menedékkérelmük nyilvánvalóan megalapozatlan, munkát nem kapnak, a svéd jóléti rendszerek pedig nem fogják megengedni, hogy magyarországi potyautasok a svéd adófizetők pénzén élőködjenek. Nyilván hazatoloncolják őket”. Nagy Boldizsár szellemes és szakszerű írása azonban rámutat arra, hogy a helyzet nem ennyire egyszerű. Egyrészt az Európai Unióban sem fogalmilag kizárt, hogy egy másik tagállam polgárai politikai menedéket kapjanak, bár a mohácsi romák esetében ez nem valószínű. Másrészt, uniós ország állampolgárait nem lehet csak úgy kitoloncolni. Magyarországnak pedig délkeleti szomszédai EU csatlakozását követően arra kell felkészülnie, hogy könnyen a megszokottól eltérő szeptemberben találja magát: ideérkezhetnek majd munkát, megélhetést kereső, szerencsét próbáló romániai és bulgáriai romák.

A kisebbségi önkormányzatok módosított választási szisztémája is 2006-ban debütált. Szakemberek már korábban rámutattak arra, hogy az új rendszer semmit sem old meg a korábbi anomáliákból: nem visz közelebb az autentikus kisebbségi képviselők létrejöttéhez, nem erősíti a kisebbségi önkormányzatok szuverenitását, és nem segít felszámolni az „etnobizniszt”. Majtényi Balázs kitűnő tanulmánya

azt bizonyítja, hogy az előzetesen megfogalmazott aggodalmakat sajnos igazolták a fejlemények.

A kistélepülések, a kistélepülési önkormányzatok, a kistélepülések által fenntartott iskolák kérdése évek óta a viták középpontjában áll. A többcélú kistérségi társulások létrejötte, az önálló alsótagozatos iskolák kötelező „tagosítása” és a kis létszámú tanulócsoportokkal működő iskolák finanszírozásának társulásra ösztönző megszigorítása kielezte a témáról folyó szakmai és politikai vitákat. Kötetünkben három tanulmány is igyekszik eseti elemzések kapcsán körüljárni a problémát. Csík Juci írása a csörögi beiskolázási ügy háttérét ismerteti. A Pest megyei Csörög kisdíákjait egyetlen környékbeli település sem volt hajlandó iskolájába felvenni. Az ügy 2007 nyarán pattant ki, de valójában jóval korábbra nyúlik vissza, ezért nagyon is indokolt szólni róla ebben a kötetben. Ugyanis a közoktatási kirekesztés szélsőséges esetéről van szó, amelyet a hazai jogrendszer a jelek szerint nem képes megfelelően kezelni.

Közoktatási kirekesztésről szól a másik két hasonló tárgyú írás is. Virág Tünde egy borsodi kistérség kapcsán meggyőzően mutatja be, hogy a társulási kényszereknek milyen nem szándékolt következményei lehetnek egy hátrányos helyzetű aprófalvas településen. Zolnay János írása a dél baranyai Drávaszög közoktatási szegregációs és migrációs folyamatait elemzi, bemutatva a közoktatási kirekesztés különféle típusait és dinamikáját. Ebben a tanulmányban is kormányzati programok nem szándékolt következményeiről olvashatunk: a leginkább megdöbbentő példa a nagyharsányi iskoláé, amelynek kiváló innovációs és integrációs programjai felgyorsították a nem cigány diákok elvándorlását és az iskola kritikus helyzetbe került.

A három utóbbi tanulmány egyben arra is felhívja a döntéshozók figyelmét, hogy a jelenlegi körülmények között a közoktatási beruházások tényleges hatása ésszerűsége alig tervezhető, különösen a kistélepüléseken.

A hagyományoknak megfelelően részletes kronológiával segítjük a tájékozódást az év romákat érintő eseményeiben. Külön felhívjuk a figyelmet Zolnay János írására, amely a 2006-os év politikai eseményeinek konzekvenciáit foglalja össze, és amely felkiáltójelként zárja kötetünket.

Törzsök Erika

Válogatás a magyarországi romákat érintő legfontosabb eseményekből – 2006^{*}

Január

A RENDSZERVÁLTÁST KÖVETŐEN a 70-75 százalékos roma munkanélküliség és az 550-600 romatelep felszámolása, a cigányság helyzetének javítása volt az elmúlt évek roma politikájának feladata – számolt be Teleki László roma ügyekért felelős államtitkár a kormányzat 2002 óta tartó stratégiájáról és az elért eredményekről. Véleménye szerint a kormányzat szociálpolitikai, egészségügyi, munkaerőpiaci intézkedései közül számos a roma lakosság számára is kedvező. Ilyen a 13. havi nyugdíj, a rászorulóknak ingyenes tankönyvellátása, illetve óvodai ellátása, a minimálbér felemelése és adómentesség tétele, illetve az idén januártól életbe lépő átalakult családtámogatási rendszer is. Kiemelte a célzott roma támogatásokat: 800 millió forintot irányoztak elő a lakhatási körülmények javítására. Eredményként könyveli el, hogy 220 roma diákot sikerült integrálni 2004-ben az *Utolsó padban* program keretében és mintegy 20 ezer diák részesülhet a csaknem 1 milliárd forintos ösztöndíjprogramból.

PUSZTÁN KOZMETIKÁZÁSNAK tartja a kisebbségi választási törvény tavalyi módosítását Kaltenbach Jenő. A kisebbségi ombudsman szerint az őszi választásokon már alkalmazandó jogszabály nem oldja meg az „etnobizniszt”, a visszaéléseket, sőt inkább a kalandorokat segíti. Bár a jogszabály még kiegészítésre szorul, már biztos, hogy csak azok lesznek választók és választhatók a kisebbségi voksoláson, akik legkésőbb július 15-éig kérik felvételüket a kisebbségi névjegyzékbe. A névjegyzék összeállítását a törvény a helyi választási irodák – lényegében a jegyzők – hatáskörébe utalta. Május 31-ig elvileg minden választójoggal rendelkező személy megkapja azt a nyomtatványt, amelyen nevét, lakóhelyét, személyi azonosítóját föltüntetve nyilatkozhat arról, hogy az adott nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozik. Fontos szabály, hogy ha valaki több kisebbség választói jegyzékébe is kéri felvételét, akkor valamennyi kérelme érvénytelen lesz. Kisebbségi jelöltet csak a már bejegyzett kisebbségi szervezetek állíthatnak, 2006 után pedig a már három éve bejegyzett szervezetek. A jövőben a helyi kisebbségi képviselők választását az önkormányzati választással egy időben és helyen tartanák, de a megyei és az országos kisebbségi önkormányzatot a következő év márciusában választanák meg. Az eddigi nagy bot-

^{*} A válogatás a RomNet, a Népszabadság, a Romaweb, az Index és az MTI internetes archívuma alapján készült

rányt kiváltó elektori gyűlések is megszűnnének, a kisebbségi önkormányzati képviselők választanak meg listán a megyei és az országos kisebbségi önkormányzat tagjait. A törvény elfogadása után néhány nappal az akkori államfő, Mádl Ferenc alkotmányos vétóval élt és előzetes normakontrollra küldte a jogszabályt az Alkotmánybírósághoz. Az elnök aggályosnak vélte, hogy a törvény szerint olyan képviselők is mandátumhoz juthatnának a helyi önkormányzat képviselőtestületében, akiket nem a választópolgárok teljes közössége választhatott meg az önkormányzati választáson, hanem csak a kisebbségi szavazók. Az Alkotmánybíróság osztotta az államfő aggályait; tavaly szeptemberben hozott ítéletében alkotmányértőnek találta, hogy a települési kisebbségi önkormányzati választásokon a legtöbb szavazatot elnyert tag egyúttal tagjává válik a helyi önkormányzat képviselő-testületének. A T. Ház ezek után októberben újra kénytelen volt szavazni a már törölt passzus nélküli törvényről, továbbá elfogadott egy határozati javaslatot. Ez kimondta: egy hónapon belül a kormány törvényjavaslatot terjeszt az Országgyűlés elé, mely szabályozza a kisebbségek kedvezményes mandátumhoz jutását – vagyis az alkotmányértőnek ítélt részleteket. A törvényjavaslatot azonban még mindig nem terjesztették a Ház elé. Nemcsak a kisebbségi biztos, hanem a kisebbségiek közül is sokan bírálták a törvényt. Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Alapítvány elnöke az új törvény elleni tiltakozás miatt az Országos Cigány Önkormányzattól is kilépett. Horváth korábban elmondta: szerinte a megkülönböztetéstől való félelem miatt a romáknak pusztán egynegyede vallja magát nyilvánosan is romának, s ha regisztrálni fogják őket, még kevesebben vállalják majd származásukat. A 13 országos kisebbség vezetője, akik részt vettek a törvény kialakításában, alapvetően üdvözölték a jogszabályt, s bár a választójogi részeket többen nem tartották optimálisnak, egyedül a szerb kisebbség nem értett egyet a jogszabállyal.

MEGSZŰNHET MAGYARORSZÁG ELSŐ ROMA HÍRÜGYNÖKSÉGE, mert egyelőre nincs elég pénz a működtetéséhez. A Roma Sajtóközpontnak idén körülbelül 15 millió forintra lenne szüksége, eddig azonban csak 4 milliót tudtak összeszedni pályázatokból. A 10 éves RSK sosem kapott normatív állami támogatást, 2002-től már a Soros Alapítvány sem finanszírozza. Azóta állandó anyagi problémákkal küzd a hírügynökség, amely a hírszolgáltatás mellett könyvkiadással, archiválással és adatgyűjtéssel is foglalkozik – közölte Tóth Andrea főszerkesztő.

AZ 53 ÉVES FÁTYOL TIVADAR lett a RádióC új ügyvezető igazgatója, miután elődje lemondott posztjáról. Zsiga Alfonz azért távozott, mert amerikai feleségével és gyermekével hosszabb időre külföldre települ. A rádió testülete két jelöltet hallgatott meg, Fátyol Tivadar mellett a Magyar Televízió Provokátor című adásából ismert Puporka Lajost, és végül az előbbi aspiránst nevezte ki a rádió élére.

BOCSÁNATKÉRÉST VÁR a cigányság Gyurcsány Ferencről egy decemberi, roma gyerekek szocializációját is érintő beszéde miatt. Aba-Horváth István, a debreceni Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke szerint a miniszterelnök nyilatkozatában azt állította, hogy el kellene venni a gyerekeket a cigány családoktól. „Magyarországon van több mint félmillió aktív korú ember, akiket nem lehet visszavezetni a munkaerőpiacra. Itt nincs más teendő, mint megszakítani a generációs láncot, és a szegénytelepekről a bentlakásos intézményekbe vinni a gyerekeket” – mondta Gyurcsány Ferenc még előző évben egy konferencián. Ez a megjegyzés a Fidesz soraiban ülő Soltész Miklóst készítette felszólalásra a parlamentben, aki azt kérdezte a miniszterelnöktől, hogy miféle janicsárképzőt akar megvalósítani. Gyurcsány Ferenc szerint a leggazdagabbakat és a legszegényebbeket kell támogatni. Hogy miért kell a milliárdosokat támogatni, azt senki sem érti. A szegények támogatása szükséges és jó dolog, de Gyurcsány Ferenc néhány nappal ezelőtti javaslata döbbenetes – tette hozzá a képviselő. A miniszterelnök válaszában azt mondta: az elmúlt két évben csökkentek a társadalom jövedelmi különbségei. Ahol egy váltás fehérenemű gondot jelent, ott sok családban a bentlakásos kollégium jelenti a megoldást. Mint mondta, ő is így tudta elvégezni a középiskolát. Aba-Horváth István arra kérte a miniszterelnököt, ne felelőtlenül, tájékozatlanul nyilatkozzanak, ne segítsék az előítélet kialakulását, hanem mélyüljenek el, és ne szégyelljenek elmenni a putrikba megkérdezni, hogy „mi a ti akaratok: valóban segílyt akartok vagy dolgozni? Akarjátok, hogy lemondjunk rólatok vagy együttműködni akartok?” E kérdésünk nyomát szeretnénk látni a magyar költségvetésben is – mutatott rá, kiemelve: 2006-ban a cigányügyre, az ösztöndíjprogramokra, társadalmi felzárkóztatásra, települészámolásra összesen 1,2 milliárd forintot szánt a kormány. Farkas Flórián, a Lungo Drom elnöke, fideszes országgyűlési képviselő szerint a kormányfő legfeljebb a közhasznú munkából történő vegetálást szánja a cigányságnak. A képviselő felháborítónak tartja, hogy a miniszterelnök szerint a gyermekek nevelését a családok helyett állami intézményekre kell bízni. „Ez II. József és Mária Terézia cigányellenes intézkedéseit juttatja eszünkbe, akik hasonlóképpen, a gyermekek szülőktől való elszakításával kívánták jobbágy sorba felemelni a cigányokat” – írta közleményében. Teleki László romaügyi államtitkár erre reagálva úgy fogalmazott: pártutasításra nyilatkozik Farkas Flórián a cigányokkal kapcsolatos megszólalásaiban, mivel „ezeket a mondatokat magától nem tudja kitalálni”.

A BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLEN megyei Sajóhábon ismeretlen tettesek molotov-koktélt dobtak az egyik roma család házára. A szomszédok, bár azonnal hívták a tűzoltókat és a rendőröket, akik negyedóra alatt a helyszínre is értek, a ház lakhatatlanná vált. Horváth Aranka hűgával, annak két gyermekével, két felnőtt lányával és nyolc kiskorú unokájával – akik közül a legidősebb öt éves – élt az Ady utcai házában. A legkisebb unoka veleszületett szívbetegségben szenved, ezért őt éjszakán-

ként drága orvosi műszerrel kellett figyelni, amely szintén odaveszett a tűzben. A rendőrségi vizsgálat megállapította a szándékos gyújtogatás gyanúját. Az esetnek egyébként több szemtanúja is volt. Horváth Aranka az önkormányzathoz fordult segítségért, ahol azt tanácsolták: adjon be kérelmet a helyi jegyzőhöz, amelyet az önkormányzat szociális bizottsága majd elbíráل. Addig a kiskorú gyermekek elhelyezéséről a miskolci családsegítő gondoskodik, a nagykorú családtagokat pedig hajléktalanszállón helyezik el. Nagy Imre, sajobábonyi polgármester később közölte: az önkormányzatnak nincs pénze sem új lakás építésére, sem a felújítási munkálatokra, és azt állította: a család „nem tett egy szalmaszálat se odébb, amióta a ház leégett.” Szerinte a családnak „nem sürgős” a segítség és különben is „megszaporodtak miattuk a betöréses lopások” a faluban. A rendőrségen azt közölték: a család ellen nem folyik eljárás. A Roma Polgárjogi Alapítvány levélben követelte a polgármestertől, hogy az önkormányzat tegyen eleget törvényi kötelezettségének és oldja meg a károsult család együttes elhelyezését a településen.

AZ ORSZÁGOS CIGÁNY ÖNKORMÁNYZAT elnöke újabb levélben kéri az esélyegyenlőségi minisztert, hogy vállaljon garanciát arra, hogy még az országgyűlési választások előtt maradéktalanul kifizetik a roma fiatalok második felévre esedékes ösztöndíj-támogatását. Az OCÖ sajnálja, hogy az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium valamint a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány közös tanulmányi ösztöndíj-pályázatán elutasított több mint ötezer roma fiatal nem kapott lehetőséget a hiánypótlásra.

TÖBB MINT 204 MILLIÓ FORINTOT igényelt jogtalanul az Osztrák Megbékélési Alaptól a Győr-Moson-Sopron megyei roma önkormányzat elnöke 26 társával együtt. A vád szerint ártatlan embereket vettek rá arra, hogy igazolják: 1944–45-ben elhurcolták őket ausztriai kényszermunkára. A csalók általában több millió forinthez is hozzájutottak. A személyenként 650 ezer forinttól 1,9 millióig terjedő kárpótlási összeg nagy részét, de előfordult, hogy az egészet zsebre vágták a csalók. A több száz bejelentett igényből kevesebb, mint 10 volt jogos de erre az osztrák szervezet későn jött rá, így mindössze 17 millió forint támogatást nem fizettek ki. Győr-Moson-Sopron megyén kívül még több mint 10 megyében folyt rendőrségi vizsgálat, ott később várható vádemelés a kárpótlási ügyben.

JÁRÓKA LÍVIA egyike annak a 175, a világ 50 országából idén kiválasztott, 40 év alatti, ismert közéleti személyiségnek, akit a Világgazdasági Fórum egyik társszervezete jelölt ki vezetőnek. A Világ Fialat Vezetőinek Fóruma az Európai Parlament néppárti képviselőjét 44 másik európai személy közül választotta ki. Jelenleg 410 ilyen vezető dolgozik a világ minden részén.

MEGEMLÉKEZÉSEKKEL, gyertyagyújtással, kiállítással, léggömbök magasba eresztésével tisztelegnek a Holokauszt áldozatai előtt Budapesten, az első alkalommal megrendezendő nemzetközi emléknapon. Az ENSZ közgyűlése 2005. november 1-jén nyilvánította nemzetközi emléknapra január 27-ét; 1945-ben ezen a napon szabadították fel a szovjet csapatok az auschwitz-birkenai koncentrációs táborot. A rendezvényen beszédet mond Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke, Gyurcsány Ferenc miniszterelnök, Feldmájer Péter, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének elnöke, Nagyné Váradiné Anna, a Romaügyi Tanács tagja és Sólyom László köztársasági elnök.

DISZKRIMINÁCIÓT ÉS JOGSÉRTÉSEKET állapított meg Kaltenbach Jenő kisebbségi ombudsman a kerepesi Széchenyi István Általános Iskolában. A napokban zárult vizsgálat szerint az órák idején kulcsra zárták azt a folyosóajtót, amely a romákból álló, gyógypedagógiai osztályok épületrészét választotta el az iskola többi termétől. A gyógypedagógiai osztályban tanulók számára így az egyetlen kijárat tűz esetén is a bezárt ajtón át vezetett volna. A vizsgálat az egyik tanár panasza nyomán indult.

TIZENNÉGY MEGYÉBEN és 17 fővárosi kerületben indít képviselőjelöltet Száva Vince pártja a 2006-os parlamenti választásokon. A Magyarországi Kisebbségek Pártja olyan újszerű célokat tűzött ki maga elé, mint az esküdtbíróóság bevezetése, a megélhetési bűnözők amnesztiája, vagy a romabank megalapítása.

HIÁNYOSAK a középiskolai tanulók ismeretei a politikai rendszerről, attitűdjeik pedig igen elutasítóak különböző kisebbségekkel szemben – számoltak be a témában végzett kutatás résztvevői. A fővárosban és négy megyében végzett felmérés szerint a diákok által leginkább elutasított kisebbség a cigányság. A szakiskolások kisebb arányban elutasítóak a romákkal szemben, mint a gimnazisták vagy a szakközépiskolások – mondta el Murányi István, a kutatásban részt vevő szociológus. Emögött vélhetően a közvetlen cigány barát, osztálytárs rejtőzik – jegyezte meg, hozzátéve, a román–kínai–cigány kör a leginkább elutasított.

Február

MESTERHÁZY ATTILA, Teleki László szocialista, valamint Németh Zsolt és Farkas Flórián fideszes országgyűlési képviselők a kisebbségek kedvezményes mandátumhoz jutásáról önálló képviselői indítványt nyújtottak be.

AZ ORSZÁGOS CIGÁNY ÖNKORMÁNYZAT elnöke levélben kéri Teleki Lászlót (MSZP), Varga Józsefet (Fidesz), Farkas Flóriánt (Fidesz) és Lukács Mihályt (Fidesz),

hogy közösen nyújtsák be a cigányság számára garanciát adó javaslatát. Kolompár Orbán azt szeretné elérni, hogy a mindenkori parlament vállaljon garanciát arra, hogy munkahelyteremtő programokat indítanak a munkanélküli romák foglalkoztatására, öt éven belül felszámolják a romatelepeket és az oktatási szegregációt, bővítik a cigány diákok tanulását támogató ösztöndíjrendszert, biztosítják az elérhető egészségügyi ellátást, és megteremtik a nélkülözhetetlen roma kulturális intézmények létrehozásához és működtetéséhez szükséges kereteket – roma múzeum, színház, valamint országos roma rádió és televízió –, illetve megerősítik az antidiszkriminációs szabályozást.

A RENDSZERVÁLTÁS óta a cigányok lényegében nem tudtak beleszólni a politikába, ezért meg kell mutatniuk, hogy az érdekeiket képesek önállóan is képviselni – fogalmazott Nyíregyházán Kolompár Orbán, a Roma Összefogás Párt kampánynyitó választási nagygyűlésén. Választási programjának két kulcskérdése a munkahelyteremtés és a roma vállalkozások részvétele a gazdaságban, emellett a tanulást, a család megbecsülését emelte ki. A politikus országjáró körútjának első állomásán bejelentette, hogy pártja 140 választókerületben állít jelöltet. Szabolcsban kilenc egyéni képviselő-jelöltet mutattak be.

A LAKHATÁS BIZTONSÁGA, az óvodai férőhelyek számának növelése, a családi pótlék évi egyszeri emelésének törvényi rögzítése is szerepel a következő három és 25 év teendőiről szóló Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program első változatában, amelyet Ferge Zsuzsa szociológus, akadémikus vezetésével dolgoztak ki szakemberek Gyurcsány Ferenc miniszterelnök felkérésére. A hosszú távú, 25 éves generációs program a szegénység kiterjedtségének és mélységének további csökkentését jelöli ki. Célja, hogy egy generáció alatt a jelenlegi negyedére csökkenjen a szegénységben élő gyermekek és családjaik aránya.

A STRASBOURG-I EURÓPA TANÁCS emberjogi biztosa jelentést írt az Európában élő romákkal szembeni diszkriminációról. Alvaro Gil-Robles szerint a legtöbb tagországban a romák nem képesek arra, hogy megfelelően érvényesítsék alapvető jogaikat. Magyarország esetében Gil-Robles megemlíti, hogy a 2005-ös magyarországi útja során látogatást tett Budapest VIII. kerületében, ahol a romák nyomorult lakóköörülményei még nem is a legrosszabbak, az „ország keleti felében uralkodó helyzet még ennél is jóval rosszabb”. Az emberjogi megbízott a magyar hatóságoktól felvetéseire azt a magyarázatot kapta, hogy a VIII. kerület rehabilitációs munkálatai elkezdődtek, és a kormány a roma lakhatás kérdésének megoldására saját nemzeti stratégiát dolgozott ki. Az emberjogi megbízott arról is tájékozódott, hogy Magyarországon a roma gyermekek nagy számban kerülnek szegregált osztályba, ahol nem megfelelően képzett oktatóktól csökkentett tantervű oktatást kapnak.

Gil-Robles ugyanakkor pozitívként említi az iskolai szegregációt tiltó 2003-as közoktatási törvényt, és előremutatónak véli a „hatóságok azon törekvését, hogy csökkentsék azon gyermekek iskolai szegregációjának mértékét, akiket megalapozatlanul ítélték csökkent képességűnek.”

A CIGÁNYSÁGGAL SZEMBENI politikai puccsnak nevezte az Országos Cigány Önkormányzat elnöke, hogy az Országgyűlésben a pártok nem tárgyalták meg az utolsó ülésnapon a kedvezményes mandátumról szóló előterjesztést. Az OCÖ Sólyom László köztársasági elnök közbenjárását kéri annak érdekében, hogy az Országgyűlés rendkívüli ülésnapon tárgyalja meg a kisebbségi kedvezményes mandátumról szóló törvényjavaslatot.

ELNAPOLTA az Országos Cigány Önkormányzat közgyűlését Kolompár Orbán elnök, mert a képviselők egy csoportja nem szavazta meg az előzetesen meghirdetett napirendi pontokat. Az ellenzéki képviselők meg akarják vonni a bizalmat az elnöktől, és egy saját költségvetést akarnak benyújtani. A hatályos Szervezeti és Működési Szabályzat alapján rendkívüli ülést csak az OCÖ elnöke hívhat össze, és ahhoz a közgyűlés kétharmados többsége szükséges, így minden egyéb grémium döntése ebben az olvasatban kívül esik a törvényesség határain.

HÁTRÁNYOS HELYZETŰ JÁSZLADÁNYI GYEREKEKNEK indít tanodát áprilistól a Jászsági Roma Polgárjogi Szervezet. A délutáni elfoglaltságot nyújtó foglalkozásokra tegnap az aktivisták a település önkormányzati iskolája előtt hívták fel a gyerekek figyelmét, az intézményben ugyanis nem oszthattak szórólapokat. Kállai László, a polgárjogi szervezet elnöke szerint a tanoda állampolgári ismereteket, angol nyelvet, informatikát oktat, de tartanak bűnmegelőzési, egészségügyi előadásokat, kommunikációs tréninget is. A program – amelynek tizennyolcmillió forintos költségét uniós támogatásból fedezik – két évig tart, s a foglalkozásokra harminc halmozottan hátrányos helyzetű roma gyermek járhat.

Március

ÖNÁLLÓ ROMA FRAKCIÓT kell alakítani a Parlamentben és a jelöltek bejuttatása érdekében össze kell fognia a magyarországi roma értelmiségnek és a vezető roma politikusoknak – erről adott ki felhívást a Magyarországi Romák Demokratikus Pártja. A 2006-os parlamenti választás legyen a „roma megbékélés és kiegyezés várva várt ideje és egyben a lehetősége régi álmainknak, hogy egységbe tömörülve – a közös cél érdekében megmutassuk azt az erőt, mely egy frakciónyi roma jelöltet bejuttat a magyar parlamentbe” – mondta a párt kampányfőnöke és szóvivője. Ruva

Farkas Pál hozzátette: félre kell tenni a vélt vagy valós ellentéteket, mert ez a kor tovább már nem tűri el a romák szellemi és szociális nyomorát.

A JELEN CIKLUSBAN az Országgyűlés már nem tárgyalja a kisebbségi kedvezményes mandátumról szóló törvényjavaslatot – írta Szili Katalin házelnök az Országos Cigány Önkormányzatnak címzett válaszlevelében. Miután a pártok eltérő álláspontjai nem közeledtek egymáshoz, az OCÖ indítványának és a határozat elfogadására a jelen országgyűlési ciklusban reálisan már nincs esély – írja az Országgyűlés elnöke. „A cigányságot helyi szinten, a települési önkormányzatokban képviselő roma közösségi vezetők elveszítik azt a lehetőséget, hogy hatékonyan tudjanak kiállni a cigány emberekért” – mondta Balog József, az OCÖ elnökhelyettese. „Az OCÖ sajnálja, hogy a parlamenti pártok most sem érzik át a felelősségüket a kisebbségek képviseletének kérdésében, és ezért alkotmánybírók segítségét kéri, hogy a jogi szabályozást még az őszi helyhatósági választások előtt megtehesse a Parlament” – mondta a döntésre reagálva az országos önkormányzat szóvivője.

HÉTSZÁZEZER FORINT pénzbírságot rótt ki az Egyenlő Bánásmód Hatóság egy álláshirdetőre, mert a munkára jelentkezőt roma származása miatt utasította el. A hatóság az ügyfelek nyilatkozatai és a bizonyítási eljárás során felmerült bizonyítékoknak az egybevetésével megállapította, hogy az eljárás alá vont megsértette az egyenlő bánásmód követelményét a panaszos kisebbségi származása vonatkozásában, ezért eltiltotta a jogsértő magatartás további folytatásától és 700.000 forint pénzbírság megfizetésére kötelezte. A tesztelés eredménye is azt igazolta, hogy az egyik jelentkezőt a másiktól roma származásra utaló neve alapján eltérő bánásmódban részesítették. A Kolompár néven bemutatkozott személynek semmiféle érdemi felvilágosítást nem adtak, míg a másik tesztelőt részletesen tájékoztatták a munkavégzésről és a fizetésről.

A HATÁRAINKON TÚL IS MÉLTÁN népszerű előadóművészetéért, a cigányzene magas művészi színvonalú műveléséért Kossuth-díjat adományozott Bangó Margit előadóművésznak, valamint a cigány előadóművészet népszerűsítéséért, hét évtizedes fáradhatatlan prímási tevékenységéért és példamutató életútjáért Boross Lajos prímásnak a Magyar Köztársaság elnöke március 15-én.

MOST JÖTT EL A RENDSZERVÁLTÁS A ROMÁK SZÁMÁRA, most először önmagunkért, a gyerekeinkért húzhatunk ikszet a választáson – jelentette ki Kolompár Orbán, az MCF Roma Összefogás Párt elnöke. Mint fogalmazott, történelmet ír a magyarországi cigányság, mert most először fordul elő, hogy egy roma párt országos listát tud állítani a parlamenti választáson. Októberben ötszáz településről ezer küldött határo-

zott úgy, hogy fel kell mondani az együttműködést az MSZP-vel. Minden tiszta, tisztességes roma politikusnak így kellett döntenie, mert elég volt a „mézesmadzag-politikából”, abból, hogy a választások előtt nekünk romáknak mindenünk volt, aztán a szavazás után az ígéretek köddé lettek és legközelebb három és fél év múlva jöttek megint a pártok jelöltjei a támogatásunkat kérve, és újra megígérve mindent: házat, munkát - vélekedett a roma párt és egyben az Országos Cigány Önkormányzat elnöke.

NEM INDUL az országgyűlési választáson a Magyarországi Kisebbségek Pártja (MKP), mert az MKP egyetlen egyéni képviselőjelöltjét sem vették nyilvántartásba. Száva Vince pártelnök korábban 10-12 százalékos eredményt jósolt pártjának a választásokon. Száva Vince elmondta, hogy az egyéni képviselőjelöltséghez szükséges 750 ajánlószelvényt egyetlen esetben sem tudták összegyűjteni.

ELISMERTE BŰNÖSSÉGÉT a keddi tárgyaláson Gy. Mihály (Mortimer), akit a Fővárosi Főügyészség azzal vádol, hogy tavaly - még fiatalkorúként - a fővárosban egy buszon kardjával megszurta a szintén fiatalos, 15 éves sértettet. A per a Fővárosi Bíróságon a vádirat ismertetésével és az elsőrendű vádlott kihallgatásával kezdődött. A vád szerint 2005. május 8-án az akkor még 17 éves vádlott egy be nem jegyzett hagyományőrző társaság tagjaként társaival éppen harcművészetet gyakorolni indult a Normafához, amikor a 21-es buszon, a Moszkva tér közelében a nála lévő két centiméter széles, nyolcvan centiméter pengehosszúságú egyélű kardjával elkövette a cselekményt. A szúrás eredményeként a 15 éves fiú lépét el kellett távolítani. A bűncselekmény után pár nappal, amikor a nyomozás még ismeretlen tettes ellen folyt, mintegy félezren tüntettek a rasszizmus ellen a Moszkva téren azzal összefüggésben, hogy a sértett egy roma fiú. Még májusban rendőrkezre került azonban a feltételezett elkövető, aki vallomásaiban szintén romának vallotta magát.

AZ ÉLET MINDEN TERÜLETÉN figyelembe kell venni a roma szempontot - hangsúlyozta Orbán Viktor a Fidesz miniszterelnök-jelöltje a mintegy 100-150 roma ember előtt tartott budapesti fórumon. A Fidesz elnöke azt mondta: nem az a jó megoldás, ha egyetlen helyen foglalkoznak a romák ügyeivel, nem egy romaügyi minisztériumra van önmagában szükség, hanem arra, hogy az egészségügyben, az oktatásügyben, minden egyes roma életet érintő területen legyen a romáknak képviselője, legyen, aki a legmagasabb államigazgatási, kormányzati szinten is képes ezzel foglalkozni. Arra van szükség, hogy a romák megszervezzék magukat, képviseltesék magukat a magyar közéletben, az önkormányzatokban, a szakmai képviseltekben és az Országgyűlésben is. Ránk számíthatnak, mi segítünk abban, hogy ezt a munkát elvégezzék - tette hozzá, jelezve, hogy a Fidesznek a legjobban szervezett roma közösséggel, a Lungo Drommal van megállapodása, amelynek jegyében lesz

roma csoport a parlamentben. A politikus a mintegy másfél órás fórum végén arra hívta fel a résztvevők figyelmét, hogy választás előtt mindig befolyásolni akarják a romákat, rendszeresen megkörnyékezik őket „könnyű és gyors ígéretekkel”, azt remélve, hogy ezért odaadják a szavazatukat.

Április

A KANADAI SZÖVETSÉGI FELLEBBVITELI BÍRÓSÁG precedensértékű ítéletben elfogultnak találta és érvénytelenítette a bevándorlási és menekültügyi hivatal (IRB) két magyar roma család menedékkérelmének 1998-as elutasítását. A Smajda és a Géza családok esetét annak idején mintának szánták jövőbeli kérelmek elbírálásához. A The Globe and Mail torontói napilap cikke szerint az elutasító határozat után a magyar romák kérelmének jóváhagyási aránya 9 százalékra esett vissza a hat hónappal korábbi 71 százalékról. A két család kilenc tagja a romákkal szemben megnyilvánuló rossz bánásmódra és rasszista csoportok támadásaira hivatkoztak kérvényükben. A hivatal kétségesnek találta egy részük szavahihetőségét, és úgy ítélte meg, hogy eltúlozták gondjaik súlyosságát. A lap megjegyzi, hogy az 1990-es évek vége felé először Csehországból, majd Magyarországról indult meg Kanadába a roma menedékkérők hulláma, amely azután ült el, hogy Csehországgal szemben 1997-ben, Magyarországgal szemben pedig 2001-ben az ottawai kormány vízumkényszert vezetett be. A 2001-ig Kanadába érkező magyar romák számát a The Hamilton Spectator hatezerre teszi. A két család Torontóban várta ki fellebbezésük hét évig tartó elbírálását.

AZ MCF ROMA ÖSSZEFOGÁS PÁRT az országgyűlési választás első fordulójában 8 területi lista állítása mellett 29 egyéni jelölttel összesen 4.459 szavazatot kapott az egész országban, ezzel 0,08 százalékos eredményt ért el. Az eredmények ismeretében Kolompár Orbán úgy fogalmazott: a hazai cigányságnak semmi oka szégyenkezni, csüggedni, hiszen ez volt az első olyan választás, ahol először volt a szavazólapokon roma résztvevő, így megteremtették a roma politikának az alapjait. Közölte azt is, hogy bármelyik parlamentbe jutott pártot kész támogatni az országgyűlési választás második fordulójában, amennyiben garanciát kap a roma párt programjának megvalósítására. Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Alapítvány elnöke szerint kimondható: kudarcha fulladt a kezdeményezés, hogy etnikai alapon szervezzenek pártot, mert a cigány emberek nem elkülönülni akarnak, hanem be akarnak kerülni a fejlődés főáramába, és pontosan tudják, hogy ez az út a parlamenti pártokon keresztül vezet. Farkas Flórián, a Lungo Drom elnöke azt mondta: a párt valóságos súlyát igazolta vissza a választáson elért eredménye. Szerinte Kolompár Orbánnak le kellene vonnia a következtetést: tevékenykedhet-e tovább az Országos Cigány Önkormányzat elnöke

ként. A párt a vártnál is jobban alulteljesített, „ez nevetséges és siralmas” – jegyezte meg. Makai István, a Roma Polgári Tömörülés elnöke viszont úgy vélte, hogy első nekifutásra szép eredményt ért el a párt. „Fontos jelzés a politikai elitnek, hogy a magyarországi cigányság képes országos listát állítani” – tette hozzá.

NEM SZERZETT ABSZOLÚT TÖBBSÉGET az MSZP, de az előző négy évhez képest kényelmes többsége lett a parlamentben az MSZP–SZDSZ koalíciójának. A két pártnak az eddigi 198-cal szemben 209 képviselője lett az Országgyűlésben. A második fordulóban a 110 egyéni mandátumból 62-t szerzett meg az MSZP és csak 42-t a Fidesz–KDNP. Az SZDSZ 3, az MSZP–SZDSZ közös jelöltje 2 helyen győzött. Az ellenzéki pártok közül a Fidesz–KDNP 70 egyéni jelöltet juttatott a parlamentbe, szerzett 69 területi és 26 országos listás mandátumot, így 164 képviselője lett. Az ötszázalékos küszöböt az első fordulóban alig több, mint 2400 szavazattal átlépő MDF 2 területi és 9 országos listás mandátumot gyűjtött be, így 11 képviselőt juttatott az új országgyűlésbe, ahol ismét van független képviselő a nagyatádi körzetben győztes Gyenesei István személyében. A Fidesz színeiben újabb négy évig képviselő lett Farkas Flórián, a Lungo Drom elnöke, valamint Varga József. A szintén lungo dromos Lukács Mihály helyét viszont Rác István vette át, aki a Vállalkozók Pártja delegáltjaként, a Nógrád megyei listáról jutott be. A másik két parlamenti párt közül az MDF egyáltalán nem indított roma jelöltet, az SZDSZ indított ugyan, de távol a befutó helyektől. *Teleki László* államtitkár az MSZP országos listájának 65. helyéről nem került be az Országgyűlésbe.

Május

ALÁÍRÁSGYŰJTÉSSEL TILTAKOZOTT a Somogy megyei Nagyberényben élők egy csoportja az ellen, hogy utcájukba egy roma család költözzön. A polgármesteri hivatalba benyújtott petíciót csaknem 20-an írták alá. A polgármester azonban levélben közölte, hogy a szabad költözködés alkotmányos alapjog, és nem tudják megátolni a családot a házvásárlásban.

MEGNYÍLT A ROMA GALÉRIA ÉS KÖNYVTÁR Budapesten, az Országos Cigány Önkormányzat Dohány utcai székházában. A könyvtár 50 ezer kötettel rendelkezik, bár helyhiány miatt ezeknek csak felét forgathatják a látogatók. Az ország első roma könyvtárába mindenesetre megpróbálták összegyűjteni minden romákkal kapcsolatos kimutatást, múlt századi levéltári anyagot, illetve a roma írók, költők, zeneszerzők műveit. Az írások mellett helyet kap az új intézményben a képzőművészet is: a galériában időszaki kiállításokon mutatják majd be olyan roma művészek alkotásait, akik egyébként nemigen kapnak helyet más kiállítóhelyeken.

ALIG ÖTVEN ÉV MŰLVA a roma népesség aránya a jelenlegi 6-7 százalékról 15 százalékra nőhet Magyarországon, miközben a cigányság foglalkoztatottsági mutatója és iskolázottsága drámaian alacsony szintű. Ma hat eltartott jut egy foglalkoztatottra – és szorul állami támogatásra – a romák között. Aktív, felzárkóztatást célzó roma program nélkül a költségvetés számára kezelhetetlenné válik a helyzet – állapította meg helyzetértékelésében a CEMI (Central European Management Intelligence) menedzsment tanácsadó cég, amely neves közgazdászok közreműködésével 1200 milliárd forintos hiánycsökkentésre irányuló, komplex gazdasági programot mutatott be. Adataik szerint a romák majd 85 százalékának legfeljebb nyolcosztályos végzettsége van. A romák 12,4 százaléka bír szakmunkás-képesítéssel (az össznépesség 22,7 százalékával szemben), és mindössze 3,1 százalékuknak van középszintű végzettsége (a teljes társadalomban az érettségizettek aránya 40 százalék). A CEMI kalkulációja szerint a romák száma a mai 700 ezerről 2050-re 1,2 millióra nőhet. Ezen idő alatt a nem roma népesség száma 9,5 millióról 7,6 millióra csökken, miközben a többségi populáció Európa egészéhez hasonlóan gyorsan öregszik, a romák aránya gyorsan nő, és az aktív korú roma népesség aránya 2050-re magasabb lesz, mint a nem romáké.

AZ OKTATÁSI TÁRCA tervei szerint 2008-ra megszűnnének a szegregált iskolák Magyarországon – közölte Daróczi Gábor, a minisztérium romaügyi biztosa. A szaktárca adatai szerint a teljes általános iskolai népesség kb. 11-15 százalékát kitevő roma általános iskolások (ami mintegy 100-138 ezer főt jelent) közül minimum 28 ezer diák roma többségű osztályokban végzi tanulmányait, a normál általános iskolák homogén roma osztályainak 73 százalékában csökkentett (felzárkóztató, kiegészítő) tananyag szerint tanítják a diákokat. Problémát jelent, hogy a hátrányos helyzetű gyerekeket nagy számban befogadó iskolák az átlagosnál rosszabb személyi és tárgyi feltételek között működnek, s a jogi szigorítás ellenére az általános iskolás roma gyerekeknek most is mintegy ötöde jár gyógypedagógiai intézménybe, osztályba (a nem romáknál két százalék ez az arány), miközben Magyarországon a gyermekek fogyatékosra minősítési indexe több mint duplája az európai uniós átlagnak.

EGY NEMZETKÖZI ROMA TELEVÍZIÓ létrehozását sürgette Lévai Katalin, az Európai Parlament képviselője a megvalósítás lehetőségeiről kezdődött kétnapos szakmai konferencián, amelyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) szervezett. Mohácsi Viktória, európai parlamenti képviselő (SZDSZ) mindezzel kapcsolatban úgy fogalmazott: „támogatom, de amíg olyannyira nagyfokú a nyomorúság, a szegénység és az éhezés a magyarországi és más országbeli romák életében, addig én luxusnak tartom egy európai roma televízió finanszírozását”.

KALANDOROK KÍMÉLJENEK – kéri Kaltenbach Jenő annak kapcsán, hogy a napokban kézbesítik minden választópolgárnak a kisebbségi választói névjegyzékbe való felvételi kérelmet. A kisebbségi ombudsman arra hívta fel a figyelmet, hogy csak azok regisztrálják magukat és küldjék vissza a nyomtatványt, akik valóban valamely kisebbséghez tartoznak, vagyis egy adott kisebbségi közösség tagjának vallják magukat. Kisebbségiként ugyan bárki regisztráltathatja magát, de a törvény célja éppen az lenne, hogy kiszűrjék a nem kisebbséghez tartozó kalandorokat és megakadályozzák az úgynevezett „etnobizniszt”. A névjegyzékbe ugyan bármely választásra jogosult magyar állampolgár kérheti felvételét, hiszen a kisebbségi közösséghez tartozást nem kell igazolni, a tavaly módosított törvény szerint azonban az őszi kisebbségi választásokon csak a kisebbségi névjegyzékben szereplők lesznek választók, illetve választhatók. A korábbi választásokon ugyanis nemcsak a kisebbségiek, de bármely választópolgár szavazhatott, illetve lehetett jelölt. A megoldás sem szűri ki a kalandorokat, véli Kaltenbach, sőt szerinte a regisztrációval a potenciális csalás állami igazolást kap. A kisebbségi ombudsmannak további kifogásai is vannak; mint mondta, sok kisebbségit elriaszt, hogy egy hivatalnak – gyakorlatilag a jegyzőknek – kell bevallania identitását. Az ombudsman nem érti, miért nem érvényesülhetett a törvényben a kisebbségek autonómiája, hiszen ha valaki, éppen ők tudtak volna arról dönteni, hogy ki tartozik az adott nemzetiséghez, vagyis a névjegyzéken keresztül a közösségek fejezték volna ki érdekeiket. Ő ugyanis ezt javasolta, de ezzel a megoldással leginkább a Fidesz nem értett egyet, s mivel kétharmados törvényről van szó, szükség volt az ő igenjeikre is. Kaltenbach korábban az Alkotmánybírósághoz is fordult, mert úgy vélte, az új szabályok sem teszik lehetővé annak ellenőrzését, hogy ténylegesen fennáll-e a kisebbséghez tartozás, és nem határoznak meg szankciókat a valósággal ellentétes nyilatkozat esetére.

HÁROMSZÁZEZER forint nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte a bíróság a Tesco Global Áruházak Rt-t., mert egy roma származású munkavállalót a származása miatt nem alkalmazott a zalaegerszegi üzletében. A cigány származású felperes pénztárosi munkakör betöltésére jelentkezett 2004 telén a karácsonyi szezon közeledtével meghirdetett részmunkaidős állásra, alkalmazására azonban annak ellenére nem került sor, hogy mind szakmai, mind egészségügyi alkalmasságát igazolta. Az ügyben eljáró bíróságok megállapították, hogy a felperes alkalmazására etnikai diszkrimináció miatt nem került sor.

ÚJ MAGYARORSZÁG – SZABADSÁG ÉS SZOLIDARITÁS alcímű kormányprogramban a kormány folytatni kívánja a diszkrimináció elleni küzdelmet, a telepfelezés számolást, a Cserehát-programot, erősíteni a roma médiát – tartalmazza a Gyurcsány Ferenc által benyújtott program. Az új kormány 2010-ig törekedni kíván

arra, hogy a felnőtt korú roma népességen belül egyre többen szerezzenek középfokú és felsőfokú végzettséget, kapjanak megfelelő szakismereteket, tanulhassanak idegen nyelveket, ezzel is elősegítve munkaerő-piaci helyzetüket. Az alfejezet megemlíti, hogy erősíteni kell a romák érdekképviseleti lehetőségét a roma népesség gazdasági, kulturális és politikai integrációja érdekében.

Június

HIÁBA TILTAKOZTAK a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei cigány kisebbségi önkormányzat tagjai Miskolcon a megyeházán, a megyegyűlés nem biztosított több pénzt működésükre – erről többségi szavazattal döntött a megyei önkormányzat közgyűlése. A piros és narancssárga pólót viselő kisebbségi képviselők röplapokat osztottak a közgyűlés tagjainak, amelyen azt fejtegették: a romák helyzetének javítása nem lehet politikai kérdés. A romák egyébként is hátrányos helyzetét tovább rontja, hogy a kisebbségi önkormányzat működéséhez nincs elegendő pénz. A területi kisebbségi önkormányzatok működésére mindösszesen 640 ezer forintot kapnak évente, csakúgy, mint a helyi érdekképviseleti szervek.

AKKOR LESZ igazi demokrácia Magyarországon, ha a szellemi javakból egyformán részesül valamennyi magyar állampolgár, és kiemelkedési lehetőséget kapnak a romák is, így lesz a roma kisebbség jövője azonos szinten biztosítva – mondta a Magyar Tudományos Akadémia elnöke a „Töviről hegyire” – Beszélgessünk végre! címmel rendezett tanácskozást megelőző sajtótájékoztatóján. Az MTA és az Amaro Drom által rendezett tanácskozáson Vizi E. Szilveszter előadásában egy olyan „elit réteg” létrehozását sürgette, akik vállalják származásukat. A cigányság és minden nemzet számára a tudás megszerzése az egyetlen kitörési pont, a romák társadalmi helyzete nem csak erkölcsi, hanem gazdasági kérdés is, ezért ha a hatalom nem ismeri ezt fel, akkor fel kell világosítani – fogalmazott a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

ROMAÜGYI TANÁCSADÓNAK kérte fel Gyurcsány Ferenc miniszterelnök Teleki Lászlót, aki az előző ciklusban roma ügyekért felelős politikai államtitkár volt. Tárgyalásokat folytatunk személyemet érintően – mondta a roma politikus, de részletekről nem kívánt beszélni. A kormányzóvivői iroda azt közölte, hogy a poszthoz nem jár titkárság, hivatali autó és tiszteletdíj sem. Az MTI megkereste Horváth Aladárt, a Roma Polgárjogi Alapítvány elnökét is, aki elmondta, hogy 2002 augusztusától – kisebb kihagyással – társadalmpolitikai tanácsadó volt a miniszterelnöki titkárságnál, megbízatása június végén jár le.

Július

MAGYARORSZÁG JELENTŐS LÉPÉSEKET TETT annak érdekében, hogy törődjék kisebbségeinek, különösen a romák problémáival, de a gazdasági átmenet és a faji megkülönböztetés továbbra is hátrányos helyzetbe hozza őket a többségi lakossághoz képest – vélekedett jelentésében Gay McDougall, az ENSZ kisebbségi kérdésekben illetékes független szakértője. A Genfben közzétett jelentésében azt írta: a romák oktatási helyzetét elterjedt faji alapú szegregáció és rossz tanulási lehetőségek jellemzik, a roma népesség súlyos diszkriminációnak, kirekesztettségnek, előítéleteknek van kitéve. Sok roma él szegénységben, s e szegénység nem magyarázható kizárólag gazdasági tényezőkkel. A romák kétségbeejtő helyzete nem csupán a piacgazdasági átmenet következménye, hanem a faji megkülönböztetés mindenre kiterjedő hatásának is tulajdonítható – állapította meg.

AZ ÖNKORMÁNYZATI VÁLASZTÁSSAL egy időben tartandó kisebbségi választásra a legtöbben, mintegy 103 ezren a cigány kisebbség közül regisztráltatták magukat a települési jegyzőknél. Míg 2002-ben 1.308 településen 1.870 kisebbségi választást tartottak, addig ősszel várhatóan 1.448 településen csaknem kétezer választásra kerülhet sor. A német választói jegyzékben csaknem 45 ezren, a szlovákban csaknem 15 ezren, a horvátban csaknem 11 ezren, a románban mintegy 4200-an, a lengyelben 2900-an, a ruszinban közel 2500-an, a görögben mintegy 2400-an, az örményben 2200-an, a szerbben 2100-an, a bolgárban csaknem 2000-en, míg a szlovénben és az ukránban csaknem ezren-ezren szerepelnek. Azok a magyar állampolgárok, akik valamely magyarországi nemzeti vagy etnikai kisebbség tagjainak vallják magukat, július 15-ig kérhették felvételüket a kisebbségi választói jegyzékbe.

MINTEGY SZÁZ CIGÁNYZENÉSZ demonstrált a Képviselői Irodaház mellett, hogy felhívják a kormányzat figyelmét a cigányzenészek helyzetének enyhítésére előirányzott pénzösszeg szerintük helytelen elosztására. A miniszterelnöknek címzett petíciójukat Kállai Katalin, az Oktatási és Kulturális Minisztérium romaügyi stratégiai főtanácsadója vette át, aki szerint a kormány programjában előirányzott 300 millió forintos foglalkoztatási keretösszeg sikertörténetként értékelhető. A demonstrálók szerint ez az összeg viszont csak egy szűk, kiváltságos réteghez jutott el.

Augusztus

A LUNGO DROM Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség csatlakozik a Fidesz vezetői által közzétett Jó reggelt, Magyarország! kiáltványhoz – mondta Farkas Flórián, a szervezet vezetője. Nem csupán azért csatlakozunk a kiáltványhoz, mert a

Lungo Drom a Fidesszel szövetséges szervezet, hanem azért, mert a Gyurcsány-csomag valamennyi társadalmi réteget sújtja, viszont a megszorítások a cigányság szegéből társadalmi robbanáshoz vezethetnek – érvelt a roma politikus. A cigányság között 80-90 százalékos a munkanélküliség, a jelenleg foglalkoztatott romák vállalkozásokban vagy „feketén” tudnak csak elhelyezkedni – mondta. A fideszes parlamenti képviselő úgy fogalmazott: „azzal, hogy a Gyurcsány-hazugságcsomag az oktatás, a képzés lehetőségét szigorítja, a romák szempontjából a tudás és a jövő kapuját zárja be”. Véleménye szerint „óriási mértékben fog emelkedni az analfabetizmus”, illetve a funkcionális analfabetizmus, ha vasúti vonalakat szüntetnek meg, buszjáratokat csökkentenek, mert a roma gyerekek nem tudnak majd mivel iskolába járni. Felidézte, hogy Szlovákiában a két évvel ezelőtti szociális intézkedések és megszorítások éhséglázadáshoz vezettek, ami figyelmeztető jel volt Európa számára. Ezért Farkas Flórián úgy vélekedett, hogy Magyarországon is hasonló folyamat mehet végbe.

KÉT CÉGGEL SZEMBEN ÖSSZESEN 1,3 millió forint pénzbírságot szabott ki az Egyenlő Bánásmód Hatóság, mert a munkaerő-felvételnél hátrányosan megkülönböztették a romákat. Egy munkaerő-kölcsönzéssel és egy foglalkoztató kft.-vel szemben lefolytatott vizsgálat során megállapították, hogy a betanított munkára jelentkezett tíz roma egyike sem jutott, juthatott el a második forduló tesztírásig. Az eljárás alá vont cégek képviselői a jelentkezőkkel egy körülbelül másfél perces úgynevezett felvételi elbeszélgetést tartottak és ennek „eredményeként” két fő tölthetett ki tesztlapot, és őket alkalmazták is, míg egyetlen roma, vagy annak vélt sem írt tesztlapot.

MINDEN MEGYÉBEN és a fővárosban is kíván jelöltet állítani az október elsejei kisebbségi önkormányzati választásra a Lungo Drom Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség – mondta a szervezet vezetője, hozzátéve, szervezete szövetségi politikában gondolkodik, ezért szövetségeseivel indul a választásokon. Célként fogalmazta meg, hogy az OCÖ-vezetést leváltásák, és egy olyan területi cigány képviseletet hozzanak létre, amely képes megfelelni a szakmai, politikai kihívásoknak. „Ha ezzel a kormánnyal szemben nem lesz olyan felkészült cigány politika, amely képes a parlamenten belül vagy akár európai szinten számon kérni, akkor a cigányság az utolsó lehetőségét is elveszíti. Erre ma Magyarországon egyedül a Lungo Drom képes” – jelentette ki.

SZÁVA VINCE ÚJ SZERVEZETÉNEK, a Magyarországi Kisebbségek Pártjának színeiben harcba kíván szállni a főpolgármesteri címért – jelentette be. Olyan tíz pontos programmal kívánja meghódítani a választókat, amelyben a „köztisztaság erény” szlogen szerepel a második helyen, a „bűnmegelőzés támogatása mind a huszonhá-

rom kerületben” pedig a harmadik. Az MKP-elnök fontos elemként kezeli az egészségügy és a tűzoltóság fejlesztését „modern munkaeszközökkel az EU-s országokhoz és a jelenkorhoz méltóan”, valamint az „idegenturizmus fejlesztését”. Száva Vincének csakúgy, mint az országgyűlési választásokon, nem sikerült összegyűjtenie a szükséges ajánlószelvényeket.

HEPATITIS A, vagyis a fertőző májgyulladás vírusával fertőződtek meg a Somogy megyei Istvándiban. Hús betegnél mutatták ki a fertőző májgyulladás kórokozóját; 220 falubeli lakos, vagyis a település lakóinak harmada védőoltást kapott.

ÚJABB ROMA- ÉS ZSIDÓELLENES, magyar nyelvű honlap jelent meg az interneten. A németországi bejegyzésű domain-néven elérhető oldal nyitólapjára azt írták: Halál a romákra. A honlapról letölthető az Oláh Action elnevezésű „cigányirtó játék” és több rasszista című dal is. A „Cigányfajták” címszó alatt pedig a roma embereket „osztályozzák”. Az oldal szerint a romákra „a kampósorrú csürhe” vigyáz. 2005-ben a rendőrség bűncselekmény hiányában megszüntette az internetes „cigányirtó játék” ügyében indított nyomozást, mivel a vizsgálat szerint a játék tartalma „nem meríti ki a közösség elleni igazgatás törvényi tényállási elemeit”. Lenkovich Barnabás, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa és Kaltenbach Jenő, a kisebbségi ombudsman akkor kifejtette: a „játék” összeegyeztethetetlen az Alkotmányban, illetve a nemzetközi emberi jogi egyezményekben deklarált alapvető eszmékkel és értékekkel. Az ombudsmanok úgy látták, ez visszaélés a véleménynyilvánítási szabadsággal, még akkor is, ha a játéknak kifejezetten nem célja a cselekvésre buzdítás, terjesztése pedig a hatályos magyar szabályozás szerint nem büntetendő.

VASRÁCCSAL ZÁRTA LE Gegesy Ferenc, a főváros IX. kerületének polgármestere a Dzsumbuj egyik épületszárnyának felső emeletét, és az önkormányzat fokozatosan költözteti ki a lakókat a lerobbant épületekből. Ferencvárosi nyomortelepeinek megszüntetésére hozta létre 1937-ben az akkori kerületi közigazgatás a Hős utcában, az Illatos úton és a Bihari úton felépített háztömböket.

Szeptember

MEGKEZDŐDÖTT A TANÉV a miskolci József Attila utcai Általános Iskolában, annak ellenére, hogy a Debreceni Ítéltábla június 9-én jogerős határozatban marasztalta el a helyi önkormányzatot a fenntartásában működő iskolában megvalósuló, a roma gyerekek szegregációjához vezető jogellenes elkülönítéséért. Az önkormányzat képviselője tagadja a szegregációt, bizonyítékul azt hozza föl, hogy egyfelől 122 milliót fordítanak a lerobbant iskola fölüjlesztésére, másfelől a roma diákok, ha akar-

tak, átiratkozhattak a másik iskolába. A számok azonban árulkodók: a 182 roma diákból csak 17-et vettek fel a másik, a selyemréti iskolába. Még rosszabb a helyzet Sződön. Ott annyira lepusztult az iskolaépület – tizenhat évvel a rendszerváltás után, állandóan csökkenő gyereklétszám mellett –, hogy a Csöröggről bejáró roma gyerekeket Vácra akarták átirányítani. Az „átpasszolás” nem jött össze, maradtak a romák a düledező iskolában, de az önkormányzatiak itt is megmagyarázták: nem származásuk, hanem lakóhelyük szerint válogatták szét a diákokat.

AZ ÁLLAMNAK ERKÖLCSI KÖTELESSÉGE, hogy a területén élő nemzeti kisebbségeket segítse – mondta Sólyom László köztársasági elnök a Kalyi Jag Roma Művészeti Egyesület megalakulásának 15. évfordulója alkalmából rendezett ünnepség megnyitóján. Az államfő ünnepi köszöntőjében úgy fogalmazott: a cigányság felemelkedésének az útja nem az asszimiláció. Óriási veszteség az, ha egy cigány értelmiségi, egy sikeres roma, aki miután kiemelkedett, hátrahagyja identitását, ezzel megtagadva szüleit, megtagadva népét. A szorgalom által kiemelkedett ember adhatna ösztönzést a többieknek – jegyezte meg. Hangsúlyozta azt is, a Kalyi Jag iskolák nem csak önbizalmat, de széles látókört is adnak a gyerekeknek, és hűségre nevelik őket. Mint mondta, a roma kultúra átadása nem jelenhet bezárkózást. A legnagyobb kihívás azt elérni, hogy a kulturálisan és életvitelükben is zárt közösségek váljanak kölcsönösen nyitottá, mert mint kiemelte, „fel kell oldanunk ezt a zártságot”. Ez a nyitás azonban nem jelenthet asszimilációt – jegyezte meg az államfő. A jövő útja az etnikai, a nemzeti identitásnak a megtartása, a kulturális sokféleség megőrzése itt, az Európai Unióban – mondta Sólyom László, majd hozzátette: a kisebbség fennmaradása elsősorban azon múlik, hogy akar-e élni, van-e lelki ereje fennmaradni. Rámutatott arra, hogy a Kalyi Jag Egyesület nem csak a romáknak, de minden magyarnak is megmutatta, hogy mire képes egy civil kezdeményezés, ha bízik saját magában. A Kalyi Jag Egyesület fennállása óta három iskolát alapított: egyet Miskolcon, egyet Budapesten és egyet Kalocsán.

MINTEGY 80 EZER ROMA – az ország roma népességének egyharmada – él Csehországban gettókbán – derült ki a prágai munkaügyi és népjóléti minisztérium által készített országos szociológiai felmérésből. Csehország északi részén szinte minden nagyobb város szélén található roma gettó, Prága környékén több is van belőlük. A cseh munkaügyi és népjóléti minisztérium tervei szerint 2008 és 2013 között mintegy kétmilliárd koronát fordít majd a gettók felszámolására és a romák megsegítésére.

A KORMÁNY ÉS A FŐVÁROS képviselőinek részvételével felavatták a Holokauszt roma áldozatainak első budapesti emlékművét a fővárosi Nehru parkban. Szabó Tamás szobrász és Mauer Klimes Ákos ipari formatervező *Tűz* című alkotása három

méter magas, fekete színű, háromszög alakú gránitoszlop, amelyen belül aranyozott, és a kőbe vésett vágatokon keresztül a belső térben egy bronzból mintázott, emberi torzó látható. A krematórium izzó kemencéjét szimbolizáló emlékmű avatóján Kiss Péter szociális és munkaügyi miniszter, Demszky Gábor Budapest főpolgármestere beszédében egyaránt kiemelte: emlékezni és emlékeztetni kell az embereket a roma Holokauszt áldozataira, mivel hatvan évig erről mélyen hallgatott társadalom.

EGY, A MAGYAR RÁDIÓ birtokába jutott hangfelvétel tanúsága szerint a miniszterelnök balatonöszödi, május 26-i szocialista frakcióülésen mondott beszédében úgy fogalmazott: végighazudták a választások előtti másfél évet, miközben – saját szavai szerint – négy évig nem csináltak semmit. A szeptember 17-én délután nyilvánosságra került felvételt követően kormányellenes tüntetők kezdtek gyülekezni a Parlament előtt, hogy a miniszterelnök és kormánya azonnali távozását követelje. Másnap este a tüntetők egy petíciót kívántak beolvasni a Magyar Televízió élő adásában, de mivel ezt nem engedték, megostromolták az épületet. A rendőrség könnygázzal és víz-ágyúval próbálta védeni a székházat, sikertelenül. A tüntetők bejutottak az épületbe, az irodákat feldúlták. A televízió beszüntette sugárzását. Az esti összecsapásban 113 rendőr megsérült, nyolc autó kiegett, több megrongálódott. A Magyar Televízió épületében és eszközeiben 231 millió forintos kár keletkezett. A következő napokban a belváros több pontján összecsaptak a rendőrök és a tüntetők. A tüntetők sátortáborok vetek a Parlament előtt, a szónokok az ország gazdasági helyzetének romlásáért kormánytagok mellett „az egyre erősödő zsidóhatalmat” és „a társadalomba beilleszkedni képtelen” cigányokat tartották. Szórólapjaikon a romák számára egy „külön ország” létrehozását sürgették. A magyarországi romák méltóságából, állampolgári öntudatból példát mutattak az elmúlt napokban, az erőszakmentes polgárjogi küzdelem útját választották, nem vonulnak az utcákra, nem választanak erőszakos megoldást problémáik megoldására, pedig a cigány társadalom élte át a legtöbb szenvedést és „megnyomorítást” a rendszerváltást követő 16 évben – mondta Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Mozgalom (RPM) vezetője Miskolcon tartott sajtótájékoztatóján, a hét eseményeiről beszélve. Kijelentette: Magyarország számára a békés, demokratikus megoldások adhatnak kiutat a mostani helyzetből.

A JÁSZLADÁNYI ALAPÍTVÁNYI ISKOLA ügyében hozott képviselő-testületi határozatok nem jogsértőek – állapította meg a Legfelsőbb Bíróság (LB). Az alapítványi iskola működése ellen a helyi romák tiltakoztak, mert szerintük az intézmény kirekesztette a cigány tanulókat azzal, hogy közülük több jelentkezőt helyhiányra hivatkozva nem vettek fel. A Jászvári Roma Polgárjogi Szervezet még 2002-ben Magyar Bálint akkori oktatási miniszterhez fordult, aki törvényességi hiányosságokra hivatkozva nem engedélyezte az iskola működési azonosítójának kiadását. Miután

az alapítvány pótolta a hiányosságokat, 2003-ban az iskola megkezdte a működését. Közben azonban a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közigazgatási Hivatal keresetét nyújtott be a Szolnok Megyei Bírósághoz arra hivatkozva, hogy a jászladányi önkormányzat nem jogszerűen adta bérbe az önkormányzati iskola egyik épület-szárnyát az alapítványi iskolának, és ennek kapcsán sérültek az önkormányzati iskolába járó tanulók jogai. Később jogerős bírósági döntés született arról, hogy a bérbeadás megfelelt a jogszabályoknak. A hivatal 2005 júniusában újabb keresetét nyújtott be, az ügy a Legfelsőbb Bíróságra került. Kállai László, a Jászsági Roma Polgárjogi Szervezet vezetője azt mondta: sajnálja, hogy a jászladányi önkormányzatot nem marasztalták el, szerinte az iskola kirekesztő módon működik. A jászladányi alapítványi iskola ügyében más per is zajlik, azt a magániskolát fenntartó Zana Sándor Alapítvány indította az oktatási tárca ellen, mondván, hogy legalább 30 millió forintos jövedelemkiesést okozott a magániskolának.

MAGYARORSZÁGI országos kisebbségi konferencia létrehozását javasolta Szili Katalin, amikor találkozott a hazai tizenhárom kisebbség képviselőivel a Parlament épületében. Az Országgyűlés elnökének javaslata szerint ez konzultatív fórum lenne, ahol lehetőség nyílna arra, hogy megbeszéljék a kisebbségek életét leginkább érintő kérdéseket. A házelnök javaslata szerint szót ejtenének a kisebbségeket érintő jogszabályokról, azok esetleges módosításairól, a kisebbségi választási jogszabályok finomításáról, a pénzügyi szabályozásról, a finanszírozás szabályairól, a nemzeti fejlesztési tervről, a nemzetiségeknek, kisebbségeknek a sajtóban, médiában való megjelenéséről. A kisebbségi önkormányzati konferencia évente egyszer, augusztus végén ülésezne a Parlamentben, amelyre meghívják a kisebbségi ombudsmant, a kormány illetékes képviselőjét, az Országgyűlés emberjogi és kisebbségi bizottságának vezetőit.

ELHUNYT PEGE ALADÁR Kossuth-díjas dzsesszmuzsikus, bőgőművész, zeneszerző, érdemes művész. A nemzetközi dzsesszvilágban „a nagybőgő Paganinije”-ként számon tartott virtuózt 67 éves korában, türelemmel viselt rövid szenvedés után, a kórházban érte a halál.

Október

AZ ELLENZÉKI PÁRTOK jelentős sikerét hozta az október elsejei önkormányzati választás. Vidéken sok nagyvárosban, ahol eddig MSZP-s vagy SZDSZ-es polgármester irányított, most fideszes győzelem született. A megyei közgyűlésekben szinte mindenütt a Fidesz és szövetségesei nyertek. Budapesten Demszky Gábor minimális előnnyel megőrizte főpolgármesteri tisztségét. Orbán Viktor értékelése szerint az önkormányzati választások eredménye azt mutatja, hogy a választók a kormányt

nem tartják alkalmasnak a válság megoldására. Lendvai Ildikó, az MSZP frakcióvezetője kijelentette: nem kérdés, hogy az MSZP kiáll Gyurcsány Ferenc mellett, míg a miniszterelnök esti nyilatkozatában hitet tett a reformok folytatása mellett. Az urnazárást követően Sólyom László köztársasági elnök kijelentette: most az Országgyűlésnek van cselekvési lehetősége. A kormány az Országgyűlésnek felelős. Az Országgyűlés dönt a miniszterelnök személyéről. Az Országgyűlés helyreállíthatja a szükséges társadalmi bizalmat. A megoldás kulcsa a parlamenti többség kezében van. Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke a köztársasági elnöki pozícióhoz méltatlannak nevezte Sólyom László beszédét.

AZ ORSZÁGOS VÁLASZTÁSI IRODA (OVI) vezetője szerint a kisebbségi választások meglepően alacsony részvétel mellett zajlottak. A közel 200 ezer névjegyzékbe vett nemzetiségi választópolgár kevesebb mint kétharmada, mindössze 63,81 százaléka vett részt a voksoláson – mondta Rytkó Emília. A legaktívabbak a szlovének (75,37 százalék), a németek (72 százalék), valamint a horvátok (70,49 százalék) voltak, míg a legkevesebben a bolgárok közül (47,49 százalék) keresték fel a szavazóköroket. A legtöbb lelket számláló magyarországi kisebbség, a cigánység 59,86 százaléka vett részt a voksoláson, legalábbis azok közül, akik kisebbségi névjegyzékbe vetették magukat. A Lungo Drom 62 829 szavazatot kapott, így 1596 mandátumot szerzett. Az MCF 50 394 szavazat mellett 1 335, az Európai Unió Roma Ifjúságáért 483, a Roma Polgárjogi Mozgalom 438, a Cigány Szervezetek Országos Szövetsége 321 mandátumot tudhat magáénak. A legtöbb kisebbségi önkormányzatot a romák hozhatják létre. Cigány kisebbségi önkormányzat a főváros 20 kerületében lesz, illetve valamennyi megyében, összesen 1098 vidéki településen. Összesen 17 olyan szervezet van, amely 10 ezernél több voksot kapott, ezek közül öt a cigánység érdekképviselőjét látja el.

TOLVAJKÉNT ÁBRÁZOLJA a cigány szereplőt az Apáczai Kiadó egyik óvodáknak szóló munkafüzete, amelyről egy pedagógus tett bejelentést a kiadónál és a kisebbségi jogok országgyűlési biztosánál. A Nyitogató-hívogató III. című munkafüzet egyik „hagyományőrző jelenete”, amelyet a gyerekeknek kell eljátszaniuk, a könyvhöz tartozó, óvónőknek szóló módszertani mellékletben szerepel. A munkafüzet szerint „ének alatt a cigány és a tolvaj lopják a szőlőt a tőkék között. A csósz fölérred és megkergeti őket: Mentek innen szőlőlopók! Ne lopjátok az én gazdám szőlőjét!” A jelenetben a cigánynak ez az egyetlen szerepe. A kiadó vezetője szerint a hibát ott követték el, hogy egy az egyben átvették a régi kiadású könyvből a játékot. A könyv 3-5 ezer példányban jelent meg.

JÁRÓKA LÍVIA ÉS ÖRY CSABA, a Fidesz európai parlamenti képviselői elnyerték az Év európai parlamenti képviselője címet az EP Parliament Magazine című kiad-

ványa által meghirdetett versengésben. Járóka Líviát az igazságosságért és alapvető emberi jogokért kategóriában, Őry Csabát a foglalkoztatásért kategóriában tüntették ki. Járóka szerint az elismerés mindazok munkáját díjazza, akik eddig az EP-ben szót emeltek a romák diszkriminációja ellen.

A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK szakszerű működéséhez kíván segítséget nyújtani a kisebbségi ombudsmani hivatal és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal (NEKH) közös kiadványa, amely a működéshez hasznos tudnivalókat foglalja össze. Foglalkozik többi között a kisebbségi önkormányzati rendszer sajátosságaival, a települési, területi és országos önkormányzatok létrehozásával, feladatukkal, jogállásukkal, a testületek működésének, gazdálkodásának szabályaival, ezek ellenőrzésével, emellett külön fejezet szól a kisebbségi identitásról és annak vállalásáról, a kisebbségi névhasználat kérdéseiről, a hátrányos megkülönböztetésről, valamint a jogorvoslati és panaszforumokról.

A ZEMPLÉNI OLASZLISZKÁN brutális kegyetlenséggel halálra verték azt a férfit, aki a faluban autójával – amelyben két kislánya is utazott – elsodort egy 11 éves kislányt, aki könnyebben sérült meg. A kislány rokonai – bár nem tudták, milyen sérüléseket szenvedett a kislány – erőszakkal megállították az autót, annak vezetőjét kirángatták a volán mögül, majd brutálisan bántalmazták. A rendőrség és a mentők hamar a helyszínre értek, a bántalmazott férfi életét azonban már nem tudták megmenteni. Három férfit vettek őrizetbe, akiket a bíróság előzetes letartóztatásba helyezett. A Roma Polgárjogi Alapítvány együttérzését fejezte ki az elhunyt édesapa hozzátartozóinak, és elítélte a súlyos bűncselekményt, egyben elvárja a hatóságtól, hogy – mint minden más bűntett esetében – folytasson le alapos és jogszerű vizsgálatot, vonja felelősségre az elkövetőket. A törvények – olvasható az alapítvány közleményében – mindenkire érvényesek. Nyilatkozatot adott ki Kolompár Orbán, az Országos Cigány Önkormányzat és a Magyarországi Cigány Szervezetek Országos Fórumának elnöke is. A család gyásza a mi gyászunk is – írja –, ezzel a brutális és elítélendő bűncselekménnyel a hazai roma közösséget is veszteség érte, de ez köztörvényes bűncselekmény, és nem romaügy – jelentette ki. Az olaszliszkai eset nem kezelhető cigány ügyként, ez egy bűneset, néhány személy agresszív és embertelen cselekedete. Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy az ilyen és ehhez hasonló önbíráskodás ne fordulhasson elő – írta közleményében Farkas Flórián. A Lungo Drom elnöke arra kérte valamennyi cigány vezetőt és szervezetet, határolódjon el az ügytől és ítélje el az esetet, másrészt a hatóság precedens jelleggel járjon el az ügyben. A magyarországi cigányság elítéli ezt a cselekedetet és a békés egymás mellett élésre törekszik” – zárja levelét a Fidesz országgyűlési képviselője.

Szuhay Péter antropológus szerint normális esetben az olaszliszkai szörnyűséget köztörvényes bűncselekményként kellene értelmezni, de az ügy egyre inkább kezd

etnikai színezetet öltetni. Még az is előfordulhat, hogy a szerencsétlen tanár agyonverésébe eleve belejátszott a kétségtelenül létező „magyar-cigány konfliktus”. Azok hajlamosak az önbíráskodásra – mondja az olaszliszkai tragédia kapcsán Németh Zsolt kriminológus –, akik úgy érzik, nincs más lehetőségük igazságot tenni. Szuhay Péter antropológus szerint a szélsőjobb ürügyet talált arra, hogy cigányellenes hadjáratba kezdjen. A magyar sajtó szalagcímekben hozta a bűncselekményt, amit romaügyként állítottak be. A kedélyeket a Magyar Nemzet korbácsolta fel a leginkább, ugyanis címlapján azt írta: „Cigányok lincseltek Olaszliszkán” és Bayer Zsolt „Cigányliszka” című publicisztikájában többek között úgy fogalmazott: „Bárki, aki ebben az országban elgázol egy cigány gyereket, akkor cselekszik helyesen, ha eszébe sem jut megállni. Cigány gyerek elgázolása esetén tapossunk bele a gázba. (...) Jó, ha indulás előtt beszerzünk egy lőfegyvert. Ha elütünk egy gyereket, álljunk meg. S ha gyülekezni kezdenek körülöttünk az állatok, használjuk bátran a fegyverünket.” A cikk megjelenését követően az internetes portálokon, fórumokon soha nem látott mértéket öltöttek a cigányellenes kirohanások. A Roma Sajtóközpont, a Roma Produkciós Iroda és a RomNet-Média Alapítvány valamint a Rádió C által jegyzett közlemény azt kérte a magyar sajtótól, hogy továbbra is ragaszkodjon a pontos és higgadt tájékoztatáshoz. Nem vonható felelősségre egy teljes népcsoport, több százezer roma származású magyar állampolgár néhány ember bűne miatt – hangsúlyozták. Az Országos Cigány Önkormányzat és több más roma civil szervezet a köztársasági elnökhöz, az Országgyűlés elnökéhez, a parlamenti pártok vezetőihez és több más közjogi méltósághoz, valamint a kisebbségi ombudsmanhoz fordult panasszal, mert szerintük a sajtó egy része uszító és gyűlöletkeltő módon mutatta be az olaszliszkai tragédiát.

TELEKI LÁSZLÓ VOLT romaügyi államtitkárt választotta az MSZP országos választmánya országgyűlési képviselőnek – jelentette be Simon Gábor, a testület elnöke a választmány ülése utáni sajtótájékoztatón. A választmánynak azért kellett képviselőt választani, mert tavasszal az országos listáról mandátumot szerzett Vastagh Pál nagyköveti kinevezése miatt lemondott mandátumáról. A testület két jelölt, Kárpáti Zsuzsa volt országgyűlési képviselő és Teleki László közül választhatott.

MINTEGY KÉTSZÁZ EMBER próbálta megrohmozni a szlovén fővárostól 30 kilométerre fekvő Ambrus község roma telepét, hogy a negyven fős roma közösséget elzavarja, amiért szerintük beszennyezik a környék lakossága által használt ivóvízforrást. A romák már a hét elején egy közeli erdőbe menekültek a többség haragja elől, majd a hétvégén visszatértek a telepre. Ezt látva mintegy kétszáz szlovén gyűlt össze, hogy „kiürítse” a roma telepet. Az akciót mintegy száz rendőrnek sikerült megfékeznie. A helyszínre érkezett Dragutin Mate belügyminiszter közvetítése nyomán a ható-

ság a romákat egy 90 kilométerrel távolabb eső településen, Postojnan, egy külföldi bevándorlók számára fenntartott otthonban helyezte el. Janez Jansa miniszterelnök szerint az ombudsman rossz fényt vet Szlovéniára azzal, hogy az Európa Tanácshoz is eljuttatta jelentését az elüldözött 35 roma meghurcoltatásáról. Az emberi jogok harcosa a jelentésben kifejtette, hogy ezzel megszűnik a demokrácia az országban.

KÁLLAI CSABÁT, ÚJSZÁSZ Város Cigány Kisebbségi Önkormányzatának elnökét Magyarország vajdájává avatták a budapesti FTC kézilabdacsarnokban tartott ceremónián. Kövesi Vilmos, az Országos Cigány Önkormányzat elnökhelyettese felháborítónak és szégyenteljesnek nevezte a ceremóniát, és azonnali lemondásra, illetve bocsánatkérésre szólította fel az újszászi vállalkozót. Kijelentette: soha nem volt Magyarországnak fővajdája vagy cigánykirálya, és ezután sincs rá szükség. A bulvár-médiában jó előre beharangozott avatási ceremóniára egyetlen vendég sem ment el, így közönség nélkül avatták vajdává a 39 éves Kállait. A RomNet Média Alapítvány elnöke szerint az ilyen jellegű események évtizedekre visszavetik a cigányság megítélését a többségi társadalom szemében. A vajdaság intézménye úgy mutatja be a romákat mint „egzotikus állatfajt”, olyan embereket, akik rezervátumban élnek közösségi életüket – jelentette ki Báder Csaba, aki a legelkeserítőbbnek azt tartotta, hogy roma értelmiségiek asszisztáltak a hétvégi „vajdaavatáshoz”.

A GFK CSOPORT Vásárlóerő-index tanulmánya szerint Magyarország legszegényebb települése a dél-borsodi Kiscséc. A Tiszaújvárostól pár kilométerre, a Sajó kanyarulatánál fekvő, alig 200 fős falu lakosságának 90 százaléka roma, de nagyjából ennyi a munkanélküliek aránya is. Az egy főre jutó vásárlóerőben még az országos átlag harmadát sem éri el. Az egy főre jutó havi jövedelem nem éri el a faluban a 20 ezer forintot. Kiscsécen évek óta ez a helyzet. A legalapvetőbb szükségleti cikkekért (kenyérért, tejért is) a szomszédos faluba kell menni – többnyire gyalog. A településen nincs óvoda, iskola, orvosi rendelő.

November

AZ ÚJ MAGYARORSZÁG FEJLESZTÉSI TERVRŐL és a várható uniós támogatásokról adott tájékoztatást Bajnai Gordon kormánybiztos a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetségében. A fejlesztésért felelős kormánybiztos szerint miután 2050-ben előreláthatóan kilencmillió ember él majd Magyarországon, közülük másfél millió roma származású, ezért a foglalkoztatás bővítésének és a foglalkoztathatóság megteremtésének kell a fő szempontnak lennie. A gazdasági növekedés üteme a következő két évben jelentősen lassul, utána azonban törekedni kell arra, hogy behozzuk a lemaradást – mondta a kormánybiztos.

MEGTÁMADTAK és a fején megsebesítettek egy roma lányt a bánági Módoson. A lány a saját kocsmájában dolgozott, amikor többen berohantak a helyiségbe és azt kiáltották, hogy „öljük meg a cigányokat!”. Bementek a söntéspult mögé és megverték a lányt. Az áldozat édesapja közölte, hogy a támadók helybeliek voltak.

ISMERETLENEK FELGYÚJTOTTÁK az Országos Cigány Információs és Művelődési Központ X. kerületi Gyömrői úti épületét. Az eladás előtt álló üres épület színházterme kiégett. A tűz egyszerre több helyen csapott fel, és mivel éghető anyagot az épületben nem tároltak, ebből a szakértők gyújtogatásra következtettek. A rendőrség ismeretlen tettes ellen rongálás büntette miatt indított eljárást. Az OCÖ mint tulajdonos 2005-ben döntött a használaton kívüli épület értékesítéséről, amit pályázati úton 140 millió forintért kívántak eladni. A még Farkas Flórián vezette önkormányzat 1999-ben 150 millió forintot fizetett az épületért.

JANUÁRTÓL VÁLTOZÁSOK LESZNEK a szociális segélyezés rendszerében: a rendszeres szociális segélyt összekötik a közcélú foglalkoztatással, előtérbe helyezik a munkára ösztönzést és 6,2 százalékkal emelik a családi pótlékot. A legrászorultabb, mintegy hétezer család esetében kötelező és célzott közmunkaprogramot indítanak, valamint a gyermekes családoknál a rendszeres szociális segély meghatározott hányada természetbeni juttatásként is nyújtható lesz. A lakásfenntartási támogatásban részesülők is igényelhetik az előfizetős villany- és gázfogyasztásmérő készülékeket. A szociális gázár-kompenzációt érintő kérdésre válaszolva Kiss Péter szociális és munkaügyi miniszter hangsúlyozta, tömbtarifák helyett rászorultság elvű támogatást szeretnének, mellyel „a társadalom alsó harmadában élők a lehető legnagyobb támogatásban” részesülnének.

„A SZENT KORONA-ESZME SZERINT a magyar az államalapító nemzet. Mindenki más – például a zsidók, a cigányok – idegenek, akiknek sem a pénztárcánkba, sem az életünk vitelébe, sem a hálószobánkba belépési és beleszólási joguk nincs” – így határozták meg az új magyar Alkotmány nemzetiségi alapelvét *Szeretet vagy gyűlölet* című programadó füzetükben a „rendszerváltó országos népgyűlés” szervezői. Egyikük, dr. Halász József, a Heteknek elmondta, hogy szerinte nem rasszizmus az, ha törvényben tiltanak meg a nemzetidegenek, de mindenekelőtt a zsidók részvételét a bankéletben, a médiában és adminisztratív eszközökkel korlátoznák a magyarok és idegenek közötti házasságot. A tervezett „népgyűlés” előtt kéthetes, tüntetéssel egybekötött „szemináriumot” tartottak.

A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ és a roma fiatalok eljuttatása az érettségéhez a költségvetés számára hosszú távon nyereséget biztosító befektetés – derült ki abból a kutatás-

ból, amit Kertesi Gábor és Kézdy Gábor, az MTA KTI munkatársai készítettek a Roma Education Fund megbízásából. Kutatási eredményeik szerint a költségvetési haszon döntő része a teljes munkaidős foglalkoztatás megnövekedett esélyéből és a bérjöveldelmekből adódik. Legóvatosabb becslések szerint is gyermekenként kb. hétmillió forint az az összeg, amelyet, ha óvodai és általános iskolai készségfejlesztésre költ az állam, az számára megtérül a gyermek majdani 16-65 éves kora közötti befizetéseiből és más hasznokból nettó jelenértéken számítva. A kutatók véleménye szerint az egyik legfontosabb feladat, hogy a magyar oktatás kitörjön abból az ördögi körből, miszerint évente a fiatalok mintegy 20 százaléka kihullik a középfokú oktatási rendszerből.

A GYLKOSSÁGÉRT ÁRTATLANUL elítélt, majd felmentett, ám később öngyilkosságba menekülő ivádi Pusoma Dénes tragédiáját feldolgozó tévéfilm készült Ragályi Elemér rendezésében. A 96 perces fikció olyan alkotás, amely rendkívül aktuális módon szembesíti a nézőket az előítéletekkel, a türelmetlenséggel és ennek nyomán a mindennapokat kísérő indulatokkal – jellemezte a mozit Ragályi Elemér operatőr-rendező, a film társ-forgatókönyvírója és direktora. Hozzátette: a forgatókönyv másik társszerzője Magyar Elemér, az ártatlanul meghurcolt Pusoma Dénes egykori ügyvédje. A történet 11 évre nyúlik vissza. A nem mindennapi eset 1994. március 16-án, azon a napon kezdődött, amikor ivádi otthonában meggyilkolták a 86 esztendő P. Józsefnét. Az ügy elsőszámú gyanúsítottjává egy helyi roma férfi, a 31 éves Pusoma Dénes vált, aki rendszeresen vállalt alkalmi munkát az idős asszony portáján. A bírósági eljárás során számos körülmény utalt a fiatalember bűnösségére. 1995-ben Pusomát jogerősen hat évi börtönbüntetésre ítélte a Heves Megyei Bíróság. Már közel két esztendőt letöltött a büntetéséből, amikor a rendőrség elfogta a bűntény valódi tettesét, D. Alex siroki lakost. Az ártatlanul elítélt Pusoma Dénest a II. világháború utáni magyar joggyakorlatban páratlan perújítás során 1996 decemberében mentették fel. A 31 éves roma férfi azonban pszichésen nem tudta feldolgozni a történetet és 1997. augusztus 8-án Ivád határában felakasztotta magát.

A MAGYAR ÁLLAM ELLEN rekordösszegű, 1,4 milliárd forintos kártalanítási per folyik a Hajdú-Bihar Megyei Bíróságon annak a két újszentmargitai férfinak az ügyében, aki csaknem hat évet ült börtönben ártatlanul. Jogi képviselőjük, Zeke László debreceni ügyvéd a legutóbbi tárgyaláson azért emelte meg az eredetileg kért kártalanítás fejenként 50-50 millió összegét, mert a perben a magyar államot képviselő igazságügyi és rendészeti tárca – az ügyvéd véleménye szerint – nem mutatott hajlandóságot a megegyezésre. A minisztérium – amely eredetileg egy fillért sem akart fizetni – végül 25 millió forintot ajánlott föl, amelyet a felperesek nem fogadtak el. Az apát és a fiút azzal vádolták, hogy 1999 márciusában a Hajdú-Bihar megyei Újszentmargitán megöltek egy embert. A vád szerint az egyik helyi kocsmából

távozó Gy. Jánost hazáig követték, majd az otthonában meggyilkolták és kirabolták. Mivel a két Burka valóban az áldozat után pár perccel hagyta el a kocsmát, a faluban hamar híre ment: biztosan ők a tettesek. Utólag úgy tűnik: az őrizetbe vételhez és a letartóztatáshoz a rendőrség és az ügyészség számára elegendőnek bizonyult ez a szóbeszéd. A gyilkosság után pár nappal ifjabb Burka Ferencet vették őrizetbe, tíz nappal később pedig az apját is. 2002 márciusában az ügyükben első fokon eljáró Hajdú-Bihar Megyei Bíróság mindkettőjük bűnösségét megállapította társtettesként, nyereségvágyból elkövetett emberölés büntetében. A fiút 15 évi, az apát 13 évi fegyházra ítélték. 2003 szeptemberében a Szegedi Ítéltábla hatályon kívül helyezte az elsőfokú bíróság ítéletét és új eljárásra kötelezte a Hajdú-Bihar Megyei Bíróságot. A megismételt elsőfokú eljárásban 2005 januárjában a bíróság megszüntette az előzetes letartóztatást, de Újszentmargita település közigazgatási területére korlátozott lakhelyelhelyezési tilalmat rendelt el mindkettőjük esetében. Ügyészi fellegbezés következtében a másodfokon eljáró Debreceni Ítéltábla a 2005 februárjában a megyei bíróság végzését megváltoztatta, és elrendelte a két férfi házi őrizetét. Végül 2005 júliusában a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság – bizonyítottság hiányában – felmentő ítéletet hozott, ezzel a házi őrizetet is feloldotta. A Debreceni Ítéltábla pedig – 2006 áprilisában – helybenhagyta a felmentő ítéletet.

SZÁZHUSZONKÉT MAGYAR állampolgár kért politikai menedékjogot az elmúlt négy hétben Svédországban, megalapozott információk szerint további negyven család kiérkezése várható. Ezt a külügyi szóvivő mondta budapesti sajtótájékoztatóján. Elsősorban Baranya megyéből, Pécs és Mohács környékéről érkeztek Malmóbe olyan magyar állampolgárok, akik saját elmondásuk szerint munkavállalási céllal vagy politikai menedékjogot kérni mentek – közölte Polgár Viktor. A szóvivő kiemelte: a svéd menekültügyi hatóságok várhatóan a lehető legrövidebb időn belül lefolytatják ügyükben az eljárást és „a legvalószínűbb, hogy kitoloncolják őket Svédországból”. Hozzátette: a szóban forgó személyek nyilván nehéz anyagi és szociális helyzetük miatt választották a kiutazást, ám nincs sok esély arra, hogy a kérelmeket megalapozottnak találják, már csak azért sem, mert mindkét érintett ország tagja az EU-nak, ezért a kérelemnek rendkívül megalapozottnak kell lennie. A mohácsi Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke az MTI-vel közölte: többségében roma származású az a mintegy 120 ember, aki Pécs és Mohács környékéről utazott Svédországba. Kovács István hangsúlyozta: a romák nem üldöztetés miatt, hanem a jobb élet reményében hagyták el az országot, de az a véleménye, hogy a szerencsét próbálók többsége vissza fog térni Magyarországra, szakképzettség és idegen nyelv ismeretének hiánya miatt ugyanis külföldön sem találnak könnyebben munkát, mint itthon. Az OCÖ elnöke normális dolognak nevezte, hogy az Európai Unió tagállamain belül az emberek jönnek-mennek és ott telepednek le, ahol a legjobb megélhetési feltételeket tudják saját maguk és

családjuk számára megteremteni. A baranyai roma családok kivándorlása felhívja a figyelmet a romák körében Magyarországon tapasztalt nagy arányú munkanélküliségre – mondta Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Alapítvány elnöke. A budapesti Svéd Nagykövetség közölte: a magyar állampolgárok nem kaphatnak Svédországban menedékjogot, mivel uniós állampolgárként nem jogosultak menedékjogra, és az országban nincs hivatalos munkavállalási célú bevándorlási lehetőség.

A TERJEDŐ ANTISZEMITIZMUS veszélyeire hívja fel a figyelmet a Zsidó Ügyvédek és Bírók Nemzetközi Szövetségének elnöke, Alex Hertman, aki budapesti sajtótájékoztatóján elmondta, hogy a zsidók két generáció elteltével ismét növekvő fenyegetésnek vannak kitéve számos országban. Irwin Cotler volt kanadai igazságügyi miniszter szerint az iráni antiszemitizmus abban különbözik minden más ilyen típusú megnyilvánulástól, hogy „ez egy állami apparátus által szervezett antiszemitizmus, amelynek célja egy másik ország (Izrael) elpusztítása”.

A GYERMEKEK JOGAINAK világnapja alkalmából a közép-európai, és azon belül is a magyarországi roma gyermekek iskolai diszkriminációjára hívta fel a figyelmet a Le Monde című francia napilap. A Rasszimust és xenofóbiát vizsgáló európai központ (EUMC) 2006-os jelentése leszögezi, hogy az úgynevezett speciális osztályok jelensége továbbra is nyugtalanító Magyarországon, Szlovákiában és Csehországban. A három említett ország mellett Bulgáriában és Romániában is – ahol az ország 2007-es uniós csatlakozásával az EU legjelentősebb, 1,8 milliós roma közössége fog élni – a cigány gyerekeknek egy jelentős része országtól függően 28 és 87 százalék között speciális iskolákba jár – derül ki Mohácsi Viktória magyar európai parlamenti képviselő tanulmányából. Jelenleg a roma gyerekek többsége különböző okok – tanulási problémák, magatartási zavarok vagy csak „családi örökség” – miatt kiegészítő osztályokba jár. A magyar roma gyerekek 78 százaléka nem végez középiskolát és csak két százalékuk jár felsőoktatási intézménybe. A románok 2,1 százaléka analfabéta, ezeknek többsége roma – emlékeztet a Le Monde.

A KORMÁNY DÖNTÉSE ALAPJÁN 13 országos kisebbségi önkormányzat összesen mintegy egymilliárd forint értékű ingatlant kap tulajdonba ingyen. A kormány célja a döntéssel az volt, hogy a demokratikusan választott képviselők megerősítése révén is segítse a Magyarországon élő kisebbségeket hagyományaik megőrzésében, kultúrájuk, anyanyelvük ápolásában.

A BEVÁNDORLÓKAT és az etnikai kisebbségek tagjait az egész EU-ban a munkaerőpiacon, a lakáskeresésnél és az oktatásban éri hátrányos megkülönböztetés. Az Európai Unióban különösen gyakran a romák válnak rasszista erőszak áldozatává –

derült ki a bécsi székhelyű Rasszimust és xenofóbiát vizsgáló európai központ (EUMC) éves jelentéséből. A jelentés egyébként csokorba gyűjtötte azokat a kezdeményezéseket, intézkedéseket, melyekkel eredményesen lehetne fellépni a rasszista diszkrimináció ellen: ezek közé tartozik az EU diszkriminációellenes jogszabályainak végrehajtása, egy hatékonyabb és átfogóbb adatgyűjtő rendszer üzembe helyezése és átfogó nemzeti akciótervek kidolgozása.

EGY ROMA ASSZONYT HALÁLRA GÁZOLT, majd – rendőrségi tanúvallomása szerint – a környező házakból kiszaladó emberek reakciójától félve továbbhajtott egy autós a Hajdú-Bihar megyei Hosszúpályiban. A helyszíntől ötszáz méterre az autóban utazó feleségével megálltak, kiszálltak a kocsiból, leállították az elsőként szemből érkező autóst, akivel kihívták a mentőket és a rendőröket. A házaspár azal magyarázta a rendőrségen, hogy a baleset után nem álltak meg azonnal, mert az október közepén Olaszliszván történt lincselés körülményei jutottak eszükbe. Rézműves Ferenc, az áldozat egyik rokona, a helyi cigány kisebbségi önkormányzat alelnöke szerint nem alakult ki fenyegető hangulat a körösladányi házaspárral szemben, és az autós a gázolás után csak azért állt meg mintegy ötszáz méterrel arrébb, hogy megnézze, milyen sérülések keletkeztek a járműben.

KALTENBACH JENŐ SZERINT a mai magyar társadalom egyik legsúlyosabb problémája, hogy spontán szegregáció folyik Magyarországon az élet minden területén. Az állammak foglalkoznia kell a romák elkülönítésének, kirekesztésének ügyével az oktatás, a lakhatás és a foglalkoztatás területén. Erről a kisebbségi ombudsman az ifjúsági és szociális bizottság ülésén beszélt. Az ombudsman felhívta a figyelmet: „nem lehet nem észre venni az olaszlisztkai eset kapcsán, hogy itt (...) egymástól távolodó, egymással szóba állni nem tudó, egymással semmiféle közösséget nem mutató embercsoportok fokozódó gyűlöletéről, frusztrációjáról, elégedetlenségéről van szó”.

MINDEN HUSZADIK, szegénységi küszöb alatt élő fiatal meghal valamilyen betegségben, mielőtt nagykorú lenne – közölte Bass László szociológus egy esélyegyenlőségi konferencián Salgótarjánban. Az ELTE tanára elmondta: ma Magyarországon – miközben a csecsemőhalandóság csak ezrelékben mérhető – a szegénységi küszöb alatt élők 6-7%-a nem éri meg a 18. életévét. A szegénység a tapasztalatok szerint ott jelentkezik elsősorban, ahol alacsony az iskolázottság, a mérések szerint már egy szakmunkás-bizonyítvány is ötszörösére növeli az elhelyezkedés esélyét. Növekszik az allergiás és a szívbeteg romák száma is, ezért elsősorban a szegénységet okolják a szakemberek. A súlyos megélhetési gondokkal küzdő családokban az egészséges életmód háttérbe szorul. A roma telepekről általában orvoshoz is csak akkor mennek az emberek, amikor már nagy a baj.

December

MÁR HÓNAPOKKAL EZELEŐTT ki kellett volna írni a pályázatot a cigány diákok tanulmányi támogatására, de ez még mindig nem történt meg. Ürmös Andor, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium roma integrációs főosztályának vezetője cáfolta azokat a híreszteléseket, hogy a kormány megszünteti a roma ösztöndíjakat, de hozzátette: átalakul a rendszer. Pillanatnyilag létezik egy ösztöndíj a hátrányos helyzetű gyerekeknek és egy másik a roma tanulóknak. Mindez nem azt jelenti, hogy a szegénységben élő cigányok kétféle jogcímen is pénzhez jutnak: aki az egyikre pályázik, az nem kaphat támogatást a másiktól. Ürmös Andor szerint a gond az, hogy a programok között nincs összhang, a célokban túl nagy az átfedés. Az előző tanévben az állam közel egymilliárd forintot fordított roma ösztöndíjakra: az első félévben csaknem 20 ezer, a másodikban 13 ezer diák részesült a támogatásból. A legtöbbet a főiskolások és az egyetemisták kapták, de az ő ösztöndíjuk sem igen haladta meg a havi tízezer forintot. A szociális tárca megrendelt egy kutatást, amely azt vizsgálja, az elmúlt években hogyan hasznosult a pénz, sikerült-e elérni a legrászorultabbakat. Varga József fideszes képviselő, a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány volt elnöke felháborítónak nevezte az eljárást.

EGYMÁST HÍVJA egyeztetésekre a „széleskörű összefogást” hirdető két legnagyobb roma tömörülés, hogy még a jövő tavasszal tartandó országos kisebbségi önkormányzati választások előtt átbeszéljék a romákat érintő politikai és társadalmi problémákat, programterveket. A Lungo Drom Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség arról tárgyalna, hogy „a cigányság körében tapasztalható leszakadást valós és aktív cigánypolitika megvalósításával” megállítsák, míg az MCF Roma Összefogás Párt és a Magyarországi Cigányok Országos Fóruma nevű szervezet elnöke azt közölte: a Lungo Drom elnökét egyeztetésre hívta az OCÖ székházába, hogy a jövőbeli közös szakmai és politikai feladatukat megvitassák.

„A CIGÁNYKÉRDÉS (SIC!) IMMÁR nemzetek felett átívelő cselekvési programot igényel, így a Jobbik egy, az érintett országok cselekvésre képes és jogosult szervezeteinek részvételével nemzetközi konferencia összehívását kezdeményezi a roma probléma kezelésére bizonyítottan képtelen uniós bürokrácia passzivitásának ellensúlyozására” – jelentette be a Jobbik Magyarországért Mozgalom. Szerintük felvetődik a kérdés: rasszista-e az összes európai nép, amely országában a bűnözési statisztika drasztikus romlásának okozóját a szakképzetlen, így munkanélküli és el-tartásra szoruló tömegek problematikájának forrását a cigányságban látja, illetve azt állítja, hogy a roma az az etnikum, amely bárhol veti meg a lábát Európában, beilleszkedésre itt is, ott is képtelen?

AZ ORSZÁG GAZDASÁGI kettészakadásának megállítását, a foglalkoztatás bővítését és a fenntartható rendszerek kiépítését tűzte ki célul a többi között a fejlesztéspolitika ügyéért felelős kormánybiztos, amikor egy budapesti konferencián ismertette az Új Magyarország Fejlesztési Tervben rejlő lehetőségeket. „Ezt a pénzt nem osztogatni fogjuk, ezt a pénzt mi befektetni szeretnénk” az ország számára várható megtérülés érdekében – hangoztatta Bajnai Gordon, emlékeztetve arra, hogy a mintegy 8 ezer milliárd forint 85 százaléka az unió, míg 15 százaléka a magyar adófizetők pénzéből áll. Bajnai Gordon kitért a romák problémáira is. Arra hívta fel a figyelmet, hogy a 600-700 ezerre becsült roma népesség munkaképes korú részének 84 százaléka nyolc általánost vagy annál kevesebb iskolát végzett. „Szakad ketté az ország” – figyelmeztetett az akkori kormánybiztos. Utalt arra, hogy nagyságrendi különbségek vannak az egyes térségek fejlettsége között.

JÁSZAPÁTI EGYIK SZÓRAKOZÓHELYÉN, a Guri Pizzéria ajtaján egy tábla található ezzel a felirattal: „cigányokat nem szolgálunk ki”. A helyi cigány kisebbségi önkormányzat képviselője, aki a figyelmeztetés ellenére betért az üzletbe és nem szolgálták ki, feljelentést tett a rendőrségen és az Egyenlő Bánásmód Hatóságnál. Farkas Sándor dohányárut szeretett volna vásárolni a pizzériában, de az eladó megtagadta tőle a szolgáltatást, mondván, hogy a vezetőség megtiltotta, hogy romákat kiszolgáljanak. Urbán Imre, az étterem tulajdonosa közölte, azért tette ki a táblát, mert elege van abból, hogy a romák nem tudnak kulturáltan viselkedni, és rendszeresen randalíroznak. A feljelentést követően a helyszínre érkező rendőrök azt javasolták a kocsmárosnak, hogy cserélje le a táblán lévő feliratot „zártkörű rendezvény”-re. Urbán Imre azóta folyamatosan zártkörű rendezvényt tart és csak törzsvendégeket szolgál ki. Mint azt a Klubrádióknak elmondta, a zártkörű rendezvénnyel nem sért meg senkit, és abba nem lehet belekötni. Az EBH megindította a vizsgálatot.

„GOLYÓT NEKIK, NE JOGOKAT”, „alsóbbrendű csőcselék” – így emlegeti a romákat az egyik szélsőséges internetes portál egy Olaszliszkáról szóló kommentárjában. A település kisebbségi önkormányzatának elnöke azt mondja: lassan kilátástalanná válik a helyzetük az ilyen írások miatt és másnaponta kapnak fenyegető leveleket. Jogászok szerint az írás gyalázkodó, a Roma Polgárjogi Alapítvány elnöke szerint pedig „náci ideológiával uszító”. *Cigánymosdatás a Néphazugságban* címmel közölt cikket az egyik radikális hírportál egyik rovatában. Az írás a Népszabadság egyik Olaszliszkáról szóló cikkét közli saját közbevetett kommentárokkal. Ezekben a romákra vonatkozóan többek közt az olvasható: „Jobb helyeken, ahol él valamiféle nemzettudat a többségi nemzet tagjaiban, már rég elkergették volna ezt a gyilkoló, alsóbbrendű csőcseléket(...) A kulturált életmódot folytatni képtelen, alsóbbrendű cigánybűnöző valószínűleg már az anyatejjel magába szívja a társadalmon kívüli élet »szépségét«”.

A cikk végkonklúziója szerint amiatt, ami Olaszliszkán történt „természetesen nem kell az egész falunak bűnhődnie, elég, ha a cigányokkal megtörténik.”

FELFÜGGESZTETTE A HOLDUDVAR elnevezésű belső, rendőrségi honlap működését és vizsgálatot indított az országos rendőrfőkapitány, miután egy cigány rendőr és nem cigány társa összegyűjtötte és eljuttatta a portált üzemeltető ORFK-nak a honlapon sorjázó cigányellenes szövegeket. A honlapon, amelyhez kizárólag rendőrök vagy a rendőrségnél dolgozó közalkalmazottak férnek hozzá, a „Gangeszparti székely, indomagyar, tenyészgorilla, buckalakó, réti néger, genetikai hulladék, agyampuált” kifejezések olvashatók a cigányokról. A rendőrség fegyelmi osztálya harminckét olyan hivatásos rendőrt, illetve közalkalmazottat azonosított, aki sértő módon alkotott véleményt a cigánysággal kapcsolatban a testület belső honlapján. A vizsgálatban három évre visszamenően mintegy nyolcezer bejegyzést ellenőriztek. Az ORFK szóvivője szerint a honlapon megjelent elítélendő vélemények alapján nem szabad általánosítani az egész rendőrségre.

AZ ORSZÁGOS VÁLASZTÁSI BIZOTTSÁG döntése értelmében jövőre március 4-én tartják a területi és országos kisebbségi önkormányzati választásokat. Az október elsejei önkormányzati választásokon 2045 települési kisebbségi önkormányzatot választottak meg, közülük kettő – a Somogy megyei Pamuk és a Heves megyei Tófalú cigány önkormányzata – megszűnt, így jelenleg 2043 önkormányzat működik, átlagosan öt fővel – mondta el Rytkó Emília.

VÁLASZTÁSI KOALÍCIÓS együttműködési szerződést írt alá három roma szervezet: a Magyarországi Cigányok Országos Fóruma (MCF), a Roma Polgárjogi Mozgalom, valamint a Cigány Szervezetek Országos Szövetsége fő célkitűzése a márciusi országos és megyei cigány önkormányzati választások megnyerése az elektori mandátumok egyesítésével. Változást kíván a cigány politikában több roma vezető, ezért arra szólítják fel a cigányokat, hogy a Lungo Dromot támogassák a márciusi kisebbségi választáson és ne az MCF által létrehozott választási szövetséget. Hangsúlyozták, hogy a Farkas Flórián vezette Lungo Drom indította meg azt a cigány politikát, amely pártok felett áll és amely képes valódi érdekérvényesítésre. Farkas Antal, a CSZOSZ elnökhelyettese úgy nyilatkozott, hogy a márciusi országos és megyei cigány önkormányzati választásokon a Lungo Drom vezette szövetség a szavazatok 60-70 százalékára számít.

BOROS JULIANNA szociálpolitikus lett az ez évre meghirdetett, cigány származású fiatalokat segítő pályázat nyertese. Az elismerő oklevelet az MTA elnökségi ülésén, ünnepélyes keretek között adták át. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Vizi E.

Szilveszter által létrehozott pályázat azzal a céllal jött létre, hogy támogassa cigány származású fiatalok tudományos fokozatának megszerzését. Boros Julianna, a pályázat nyertese tudományos segédmunkatársi munkakör betöltésére kap lehetőséget olyan tudományos intézetében, amely intézet a kutatási feladatait – legalább részben – a nyertes pályázó által művelt tudományághoz kapcsolódóan végzi. A pályázatokat az MTA elnöke által felkért kuratórium bírálta el. A nyertes pályázót az MTA kutató-intézete a vonatkozó hatályos jogszabályok alapján 2007. január 1-jétől 2008. december 31-ig (24 hónapra) nevezi ki tudományos segédmunkatársnak.

CIGANYBUNOZES.COM CÍMMEL HONLAPOT INDÍTOTT A JOBBIK. Bíber József alelnök a budapesti rendőrpalota előtt tartott sajtótájékoztatóján azt a véleményét fejtette ki, hogy „egymást követik azok az erőszakos jellegű bűncselekmények az országban, amelyek a cigány etnikumhoz köthetők”. „A Jobbik azt állítja, hogy cigány bűnözés igenis létezik” – szögezte le az újságírók kérdésére. Szerinte több vidéki településen a roma etnikumhoz tartozó bűnözők terrorizálják a „civil lakosságot”, miközben utóbbiaknak nincs megfelelő védelme. Arról beszélt, hogy e bűnözők sokszor fenyegetéssel, zsarolással érik el, hogy a panasz ne juthasson el a hatóságokhoz. Úgy vélte emellett, hogy a nem megfelelő jogi szabályozás miatt nem tud a rendőrség fellépni e bűnözőkkel szemben. Arra a kérdésre, nem érheti-e a Jobbikot rasszizmus vádja amiatt, hogy etnikai alapon tesz különbséget a bűnözők között, azt válaszolt: vannak „tipikusan” a cigánysághoz köthető bűncselekmények.

Hidvégi-B. Attila

Nyilvánvaló diszfunkciók

Kisebbségi választások a 2005-ös módosítás után

Az Országgyűlés hosszú-hosszú vajúdas után a kisebbségi önkormányzati rendszer nyilvánvaló diszfunkcióinak tudatában 2005. június 13-án fogadta el *A kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló törvényt*.¹ A jogszabály rendelkezései közül a köztársasági elnök alkotmányellenesnek tartotta a 68. § (3) bekezdését, mely a kisebbségi képviselők kedvezményes mandátumszerzését biztosítaná a települési önkormányzatban, s azt a kihirdetés előtt véleményezésre megküldte az Alkotmánybíróságnak. Az Alkotmánybíróság a 34/2005. AB határozatában – osztva a köztársasági elnök aggályait – alkotmányellenesnek ítélte a törvényt módosítás preferenciális mandátumhoz jutással foglalkozó rendelkezéseit, így a jogszabály e bekezdés nélkül lépett hatályba.

A 2005. évi módosítás meghatározása értelmében a kisebbségi önkormányzat létrehozásakor választó és választható az a magyar állampolgár, aki valamely „taxált” kisebbséghez tartozik, identitását vállalja és kinyilvánítja, valamint a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásán választójoggal rendelkezik, továbbá a kisebbségi választói névjegyzékben szerepel. A törvény módosuló 1 § (1) bekezdésének értelmében a jogalkotó ennek megfelelően a szavazáson való részvétel korábban előírt feltételeihez (taxált kisebbséghez tartozás, állampolgárság) hozátoldotta még a lakóhellyel rendelkezés követelményét is. Ezt a módosítást a kisebbségi képviselő települési és megyei szintjének a nagy önkormányzati struktúrával való összekapcsolása magyarázza. Az, hogy a képviselőt – a választásra jogosultak meghatározásakor a lakóhellyel rendelkezés követelményén keresztül – az önkormányzati rendszerhez kötötték, nyilvánvalóan indokolt volt, hiszen a kisebbségi önkormányzati rendszer az állam területi beosztásától nem függetlenül a nagy önkormányzat mellett, azzal párhuzamosan szerveződik. A szavazói kör leszűkítése az állampolgárokra ugyanakkor nehezen igazolható. (Korábban az állampolgársággal nem, de helyi választójoggal rendelkezők is szavazhattak – a jogszabályi megfogalmazás ellenére –, hiszen nem létezett külön kisebbségi választó névjegyzék, amelyben csupán a kisebbséghez tartozó magyar állampolgárok szerepeltek volna.)

A szavazói körből az uniós polgárok is kimaradtak, noha a kisebbségi választási rendszer újraszabályozásakor nyilvánvalóan felmerült az uniós polgárok helyzete is, őket státusukból következően megilleti a képviselő helyi és európai szintjének a tag-

¹ 2005. évi CXIV. törvény a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról.

államok határától független, osztatlan gyakorlása, így elviekben, helyi szinten a kisebbségi képviselőt gyakorlására is jogosultak lennének. Ráadásként a luxemburgi bíróság joggyakorlata értelmében a kisebbségi különjogokat taglaló jogszabályok, amennyiben azokat nem biztosítják valamennyi, az adott kisebbséghez tartozó uniós polgár számára, sértik az állampolgárság szerinti megkülönböztetés tilalmát,² melyet az Európai Közösség létrehozásáról szóló szerződés 12. cikke tartalmaz. (E szerződés értelmezése és alkalmazása során a jog tiszteletben tartása feletti őrködést annak 220. cikke a luxemburgi bíróság hatáskörébe utalja.) Az Alkotmány 7. § (1) bekezdése pedig kimondja, hogy „a Magyar Köztársaság jogrendszere biztosítja a nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját”, ám ez a kisebbségi joganyagának az EK szerződés 12. cikkével ellentétes módosításakor aligha történt meg.

Igazolhatóbb lett volna tehát egy olyan szabályozás, amely a kisebbségi jogosultságokat a különböző státusok (uniós polgárok, bevándorlók, letelepedettek, menekültek) tartalmának megfelelően osztotta volna szét. Például a magyar jogban a helyi képviselőt megválasztásában a bevándorlók és letelepedettek is részt vehetnek, ennek kapcsán a jogalkotónak nem ártott volna elgondolkodnia azon, hogy akkor miért nem illeti meg őket a helyi kisebbségi képviselőt megválasztásának a joga. A magyarországi, az önkormányzatokra vonatkozó szabályozásból – szemben a jelenlegi gyakorlattal – inkább az következne, hogy valamennyi nem állampolgár helyi választópolgár legyen jogosult szavazni a helyi szinten a kisebbségi önkormányzatok megválasztásakor. Az Alkotmány 44. § (2)-(3) bekezdései szerint a helyi önkormányzati választásokon fő szabályként aktív választójoggal rendelkeznek a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező nagykorú magyar állampolgárok, az Európai Unió más tagállamának a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező nagykorú állampolgárai,³ valamint a menekültként, bevándoroltként vagy letelepedettként elismert nagykorú személyek, ha a választás napján az ország területén tartózkodnak. A módosításnak, így a helyi valamint a fővárosi és a megyei⁴ szintű kisebbségi képviselőt választóinak meghatározásakor elviekben ehhez a szabályozási módhoz kellett volna igazodnia, hiszen ez a két szint a nagy ön-

² Lásd például a bíróság joggyakorlatából: Case C-274/96, *Criminal Proceedings against Bickel/Franz* 24. November 1998 [1998] ECR 7637.

³ Az Európai Közösség Létrehozásáról szóló Szerződés 19. cikke (1) szerint „Minden uniós polgár, akinek lakóhelye olyan tagállamban van, amelynek nem állampolgára, a lakóhelye szerinti tagállam helyhatósági választásain választójoggal rendelkezik és választható ugyanolyan feltételekkel, mint az adott tagállam állampolgárai. E jog gyakorlásának részletes szabályait a Tanács a Bizottság javaslata alapján és az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően egyhangú határozattal fogadja el; ezek a szabályok eltérést állapíthatnak meg, amennyiben valamely tagállam sajátos problémái ezt indokolják.”

⁴ A megyei szintű képviselőt létrehozására ad lehetőséget a 2005. évi módosítás, ennek részletesebb tárgyalását lásd a következő fejezetben.

kormányzati rendszer mellett, azzal párhuzamosan szerveződik. Ha pedig elfogadjuk azt az állítást, hogy a helyi önkormányzás a kisebbségek helyi önkormányzásához való jogának egy megnyilvánulási formája, akkor a 2005. évi módosítás által meghatározott választói kör (továbbra is) sértheti az alkotmány 44. paragrafusát.

Természetesen a kisebbségi jogok megadásánál az egyes jogállások közötti különbségtétel egyes elemei ettől függetlenül igazolhatóak lehetnének. Igaz viszont az is, hogy a magyar Alkotmány elviekben csupán az állampolgársággal rendelkező kisebbséghez tartozókat kívánja helyzetbe hozni a különjogok megadásával, mert a célja a többkultúrájú politikai közösség modelljének megvalósítása volt. Ez következik abból is, hogy a 68. § (1) bekezdése visszaül a népszuverenitást megfogalmazó 2 § (2) bekezdésre. De ettől még elviekben az Alkotmány módosítása esetén elképzelhető lenne egy többszintű kisebbségi jogállás bevezetése. Azaz az egyes jogállásoknak az állampolgársághoz való viszonya alapján lehetne meghatározni, hogy kit milyen kisebbségi jogosultságok illessenek meg. Az összes jogosultságot pedig csupán az állampolgárok gyakorolhatnák, például elképzelhető, hogy a – a gyakorlatban máig nem létező – országgyűlési képviselőkhöz való jog csak őket illetné meg.

Mindezt összegezve elmondható, hogy legalábbis kétséges, hogy a növekvő migrációs folyamatok hatása miatt egyáltalán fenntartható lesz-e az *öshonos* és a *bevándorló* kisebbségek közötti különbségtétel. S milyen következményekhez vezethet az a magyarországi kisebbségi (strucc)politika, amely egészen kis létszámú közösségekkel foglalkozik, a jóval nagyobb létszámú bevándorló közösségek problémáival viszont egyáltalán nem törődik. Ezek a kérdések rákényszerítik-e valaha a jogalkotót az Alkotmány 68. paragrafusában is használt nemzeti és etnikai kisebbség fogalmának újragondolására, esetleg a kisebbségi jogokat a különböző státusokhoz (állampolgár, uniós polgár, letelepedett, menekült, stb.) kötő olyan új szabályozás bevezetésére, ahol az összes jogosultság csak az állampolgárokat illeti meg.

A választói névjegyzékek⁵

A módosítás rendelkezett a kisebbségi választói névjegyzékek létrehozásáról, ezek vezetését a helyi választási iroda vezetőjének a hatáskörébe utalta. A jegyzékbe való felvételi kérelem a személyi adatokon, köztük a lakóhely megjelölésén kívül a kisebbséghez tartozásról tett nyilatkozatot tartalmazza. Tehát kizárólag önbevalláson alapul,⁶ s a kisebbségi szavazóktól az objektív kritériumokat (nyelvtudás, kisebbsé-

⁵ Lásd a kérdésről részletesebben Halász Iván–Majtényi Balázs (szerk.): *Regisztrálható-e az identitás? Az identitásválasztás szabadsága és a nemzeti hovatartozás nyilvántartása*. Budapest: Gondolat – MTA Jogi Tudományi Intézet, 2003.

⁶ Lásd a módosító jogszabály 115/E §-át.

gi kultúra ismerete, kisebbségi szervezet igazolása stb.) nem kéri számon. A beérkező kérelmek alapján a névjegyzékbe történő felvételtől a helyi választási iroda vezetője dönt; az ő szerepe – a kisebbséghez tartozás objektív kritériumainak meghatározása hiányában – nem terjedhet ki másra, mint az állampolgárság és a helyi választójog meglétének ellenőrzésére, valamint annak megvizsgálására, hogy az egyén a tőle elvárt nyilatkozatot megtette-e. (A jogszabályban egyébként kifejezetten nem szerepel az sem, hogy a nyilvántartásba bejelentkezőnek magát az illető kisebbséghez tartozónak kell vallania.) A jegyzék nem nyilvános, az abba történő minden egyes betekintésről nyilvántartást kell vezetni, s a jegyzéket a szavazás eredményének jogerőssé válását követően haladéktalanul meg kell semmisíteni.

A választói jegyzékbe felvett választópolgárok számát nyilvánosságra hozzák. A 2005-ös módosítás már említett rendelkezése értelmében feltehetőleg a kisebbségi identitás megvallásának titokban tartása érdekében az önkormányzati választásoktól eltérő szavazókört (szavazóköröket) kell kialakítani minden településen. A kisebbségi törvény újraszövegezett 5. §-a szerint a kisebbségi választópolgár csak egy névjegyzékben szerepelhet. (Deklarálja továbbá a módosítás, hogy törvény vagy végrehajtására kiadott jogszabály valamely kisebbségi jog gyakorlását az egyénnek a kisebbséghez tartozását deklaráló nyilatkozatához kötheti.)

A szabályozás a választáson indulótól megköveteli, hogy nyilatkozzon a következőkről: a kisebbségi közösség anyanyelvét, kultúráját, hagyományait ismeri-e, valamint korábban volt-e más kisebbség önkormányzatának tagja. Elméletileg a passzív választójog felől tett minden megszorítás támadható, mivel a nemzetközi emberi jogi dokumentumok s általánosságban a demokratikus jogrendszerek is a passzív és az aktív választójog teljes egyenlőségét vallják. A Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya szerint például minden állampolgárnak „ésszerűtlen korlátozások nélkül” joga van arra, hogy szavazzon és az általános és egyenlő választójog alapján választható legyen.⁷ A magyar Alkotmány 70. § (1) bekezdése is az aktív és a passzív választójog egyenlőségét vallja. Igaz, az imént említett feltételek még nem jelentenek valódi szigorítást, hiszen a nyilatkozat az objektív kritériumok, a nyelv, kultúra, hagyomány stb. ismeretét illetően csupán eldöntendő kérdéseket tartalmaz, s nincs kizárva, hogy ezekre a jelölt következmények nélkül nemleges választ ad. Ezeket az ismereteket a jelölt kétségkívül – hasonlóképpen választóihoz, akik szintén nem feltétlenül rendelkeznek ezekkel az ismeretekkel – később is elsajátíthatja.⁸ (Ezek a nyilatkozatok egyébként nyilvánosak, azokba bárki betekinthez.) Amúgy a kisebbségi önkormányzati rendszer továbbra is szentesíti a

⁷ Az egyezségokmányt 1966. december 16-án fogadták el, s az 1976. március 23-án lépett hatályba. Kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet. U. N. T. S. No. 14668, Vol. 999, 1966, 172-186, 25. cikk b.

⁸ A módosítás 115/J. § (2) bekezdésének (b)-(c) pontjai szerint: a kisebbségi közösség nyelvét ismeri-e, a kisebbségi közösség kultúráját és hagyományait ismeri-e.

többynyelvűséget, emellett a magyar nyelv gyakorlatilag kizárólagos használatát is engedi a jogszabály. Különösebb gondot így nem jelenthet a kisebbség képviselőjének magyar nyelven történő ellátása.⁹ A jelölt itt a kisebbséghez tartozásról nem nyilatkozik, de neki is szerepelnie kell a kisebbségi választói névjegyzékben, s megválasztása után a képviselői esküt annak szövege szerint a kisebbség tagjaként teszi le.

A nyilatkozat, amint említettük, magában foglalja azt is, hogy korábban volt-e más kisebbség önkormányzatának tagja vagy tisztségviselője. E nyilatkozat az esetleges széles körű rosszallást leszámítva más következményekkel nem járhat, még abban az esetben sem, ha valakinek hosszú élete lehetővé teszi, hogy identitásváltásai függvényében mind a tizenhárom kisebbség képviselőjelöltjeként tizenhárom választáson regisztráltassa magát. A módosítás 31. § (2) bekezdése tartalmazza ugyan, hogy „a választópolgár csak egy kisebbségi választói névjegyzékben szerepelhet,” de mivel ezt megsemmisítik a választások után, semmi nem zárja ki, hogy a következő választáson újból regisztráltassa magát, és akkor csupán egy névjegyzékben fog szerepelni. A passzív választójog esetén a jogszabályi megfogalmazás már egyértelműen ki akarja zárni a többes megmértetés lehetőségét, a 31. § (3) bekezdése ugyanis a következőt mondja ki: „a képviselői jog csak egy kisebbség esetén gyakorolható.” Ugyanakkor, ha egy jogrend elismeri a szabad identitásválasztást, akkor fent kellene tartania annak a lehetőségét, hogy az identitásáról tett nyilatkozatát adott időközönként a jelölt is megváltoztathassa.

Már említett újítása a módosításnak, hogy kisebbségi önkormányzati jelöltet a bejegyzett kisebbségi szervezetek állíthatnak. Ezek olyan szervezetek lehetnek a 26. § szerint – ide nem értve a pártként bejegyzetteket –, amelyeknek a választás évét megelőző legalább három évben rögzített célja volt az adott nemzeti vagy etnikai kisebbség képviselete.¹⁰ Nem igazán érthető, hogy a pártokat miért zárta ki a jelölő szervezetek közül a jogalkotó; ez olyan, mintha a *nagy* önkormányzati választásokon a pártok nem állíthatnának jelölteket. Ráadásul a párttörvény preambuluma szerint a pártok társadalmi rendeltetése, hogy a népakarat kialakításához és kinyilvánításához, valamint a politikai életben való állampolgári részvételhez szervezeti kereteket nyújtsanak. További hiányossága a szabályozásnak, hogy lehetetlenné teszi a független jelöltek indulását, azaz a passzív választójognál létezik valamiféle objektív kritérium. A jelölő szervezetnek csatolni kell az alapszabályát is, amellyel bizonyíthatja, hogy a törvényben meghatározott feltételeknek megfelel. Elméletileg bármely objektív kritérium bevezetése esetén szerencsésebb, ha azokat nemcsak a

⁹ A kétnyelvűség vagy magyar nyelvű ügymenet különösen a települési kisebbségi önkormányzat működéséről szóló fejezetben jelenik meg. Lásd a módosítás 30/D. § (3) bekezdését vagy 30/F. § (1) bekezdését.

¹⁰ A pártok működéséről és gazdálkodásáról 1989. évi XXXIII. törvény.

passzív, hanem az aktív választójog esetén is megfogalmazzák, ettől eltérni csak kivételesen indokolt esetben lehet az alkotmányos szabályozás szerint. Így az idézett rendelkezés nemzetközi kötelezettségeinket és az Alkotmány már említett 7. § (1) bekezdését sértheti, mivel nem biztosítja a nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját, valamint az alaptörvény 70. § (1) bekezdésébe,¹¹ azaz az aktív és passzív választójog egyenlőségébe ütközhet.

A 2001-es népszámláláskor valamely kisebbség nyelvét 139 763 személy, vagyis a lakosság 1,37 százaléka vallotta anyanyelvének. A népszámlálás személyenként három anyanyelv megjelölését is lehetővé tette. A nemzetiségi kötődésre szintén három választ is lehetett adni, nemzetiségi kötődésűnek 318 391 személy vallotta magát.¹² Ez összevethető a következő adatokkal: az első választáson 1 774 299, a másodikon pedig már 2 657 722 személy adta voksát valamely kisebbség jelöltjére is. A módosítás után a 199 789 névjegyzékbe vett nemzetiségi választó mintegy 64 százaléka vett részt a voksoláson. Vegyünk egy konkrét példát, az utolsó, 2001-es népszámláláson 620 személy vallotta magát örmény nemzetiségűnek, ehhez képest a választói névjegyzék bevezetését megelőző kisebbségi választáson 96 857 választópolgár szavazott az örmény színekben induló kisebbség jelöltekre, a módosítás után az örmény választói névjegyzékbe 2363 ember vetette fel magát. A választásokon résztvevők száma tehát drasztikusan csökkent, bár azon továbbra sem feltétlenül a kisebbséghez tartozók vettek részt. Ugyanakkor a 2006-os választások után egyes kisebbségek esetében előfordult, hogy átlagosan nem jutott minden kisebbségi képviselőre 10 szavazat.

Választási szabályok és a 2006-os önkormányzati választás

A módosításkor a jogalkotó hivatkozott az Alkotmány 68. § (4) bekezdésére, mely a kisebbségi közösségeknek biztosítja a helyi és országos önkormányzás jogát. A he-

¹¹ 70. § (1) A Magyar Köztársaság területén élő minden nagykorú magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy az országgyűlési és a helyi önkormányzati, továbbá a kisebbségi önkormányzati választásokon választható és - ha a választás, illetőleg népszavazás napján az ország területén tartózkodik - választó legyen, valamint országos vagy helyi népszavazásban és népi kezdeményezésben részt vegyen.

¹² „A 2001. évi népszámlálás felvételi programja a nemzetiséggel összefüggésben négy kérdést is tartalmazott: mi a nemzetisége, melyik nemzet kulturális értékeihez, hagyományaihoz kötődik, mi az anyanyelve, valamint családi, baráti közösségben milyen nyelvet használ. Az összeírás módszere interjú volt, azaz számlálóbiztos kereste fel az összeírandókat. Emellett természetesen biztosított volt az önköltés lehetősége is. A számlálóbiztosok az összeírás előtt felkészítő tanfolyamon vettek részt, ahol szóban is felhívták a figyelmüket arra, hogy a kérdőíveket a bevallásnak megfelelően kell kitölteni, függetlenül a számlálóbiztos személyes véleményétől vagy a többi kérdésre adott választóktól. [...] A kérdésekre - a többi kérdés választától függetlenül - egyenként legfeljebb három választ lehetett adni.” Forrás: http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/04_modsz.pdf

lyi önkormányzáshoz való jogot úgy interpretálva, hogy az a települési mellett a fővárosi és megyei szintű kisebbségi önkormányzatok létrehozására is vonatkozik. Azaz az alaptörvényben szereplő helyi jelző az új jogszabály értelmezése szerint a területi szintű önkormányzatok megalakításához való jogot is magában foglalja. Bár a jelző használatának illetően értelmezése a szó köznyelvi értelmezéséből éppenséggel nem következik, az efelé mutató első lépést már a módosítás elfogadása előtt megtette a jogalkotó, hiszen a kisebbségek korábban is létrehozhatták fővárosi önkormányzataikat. Ez pedig felvetette azt a kérdést, hogy a jogalkotó ezzel egyidejűleg miért nem rendelkezett a megyei szintű képviseltről. Amúgy valóban ez az értelmezés következett az Alkotmány 42. §-ából is, mely szerint a „község, a város, a főváros és kerületei, valamint a megye választópolgárainak közösségét megilleti a helyi önkormányzás joga”.

A módosítás egyes rendelkezései viszont hovatovább a kisebbségeknek az Alkotmányba foglalt önkormányzáshoz való jogát is sérthetik. A jogalkotót az új szabályozás megalkotásakor az a cél vezérelte, hogy elejét vegye a kisebbségek részéről megfogalmazódó esetleges ellenérzéseknek, és már „megszerzett és gyakorolt” jogokat ne sértsen. Feltehetően e cél félreértelmezésének az eredménye, hogy a létező kisebbségi önkormányzatok a módosítás értelmében, igaz csökkenő szavazatszám mellett, további lehetőséget kapnak arra, hogy fennmaradjanak valamennyi, az etnobiznisz gyanújával érintett helységben, még akkor is, ha a statisztikai adatok nem utalnak ezeken a településeken kisebbségi közösség jelenlétére.¹³ Emellett természetesen újjak létrehozására is lehetőséget teremtett, akár kisebbségi lakosság hiányában is.

Az előzetes félelmek a 2006. október 1-jén megtartott negyedik kisebbségi önkormányzati választáson beigazolódtak, ekkor az ország 1435 településén 2049 helyi kisebbségi önkormányzati választást tartottak, ebből 2045 helyen volt eredményes a választás. Hozzátehetjük, olyan településeken is alakultak kisebbségi önkormányzatok, ahol a népszámlálási adatok nem utaltak az adott közösség jelenlétére. Érdeemes megemlíteni, hogy a 2002-es kisebbségi választás után ennél lényegesen kevesebb, 1841 kisebbségi önkormányzat (közvetlenül 1775) alakult meg. A szavazók számának esése tehát nem járt együtt az önkormányzatok számának a csökkenésével, volt olyan kisebbség, például a ruszin, amely ugyan csökkenő szavazatszám mellett, de az eddiginél jóval több kisebbségi önkormányzatot alapíthatott.

¹³ Lásd az ezzel kapcsolatos adatokat Pap András László: *Etnikai-nemzetiségi identitás és választójogi korrupció*. In Halász Iván–Majtényi Balázs (szerk.): *Regisztrálható-e az identitás? (Az identitásválasztás szabadsága és a nemzeti hovatartozás nyilvántartása)*. Budapest: Gondolat – MTA JTI, 2003. 255. A szerző említi, hogy a szlovák önkormányzat a 2002-es választás előtt „nevesítette a borsodi Ináncs, Jákfalva, Perkupa, Putnok és Szendrőlád példáját, ahol annak ellenére lesznek szlovák kisebbségi választások, hogy nem tudnak ott élő szlovák közösségről és a népszámlálás során nem utaltak jelek akár egyetlen szlovák jelenlétére is”.

A választási rendszer hibáinak elemzését a települési kisebbségi önkormányzatok megválasztásáról rendelkező szabályok felől érdemes kezdeni. E testületek megválasztásakor a jogszabály által meghatározott jelölő szervezetek állíthatnak jelöltet, s a helyi szinten a választások lebonyolításakor a kislistás szabályokat kell alkalmazni, így minden választópolgár annyi jelöltre szavazhat, amennyi a megválasztható képviselők száma. A választást akkor lehet kitűzni, ha a névjegyzékben szereplő választópolgárok száma eléri a harmincat. A választás megtartását azonban nem akadályozza meg, ha a kisebbségi választói névjegyzékben szereplő választópolgárok száma a választás időpontjának kitűzését követően harminc alá csökken. Ebből következően azt akkor is meg lehet tartani, ha a magukat regisztráltató képviselőjelölteken kívül senki más, vagy közülük sem mindenki vesz részt a szavazáson. (A jelöltektől a jogszabály megkövetelte a névjegyzékbe való feliratkozást.) Megtörténhet például az, hogy az önmagát regisztráltató képviselőjelölteket (a képviselők száma maximum öt lehet) leszámítva a névjegyzékben szereplő többi huszonöt jelölt egyszerűen meggondolja magát és visszalép. A jelöltek azonban még ebben az esetben is alapíthatnak kisebbségi önkormányzatot. Tovább ront az amúgy sem rózsás helyzeten a módosítás 10. §-a, mely szerint „az a jelölt, aki egy szavazatot sem kapott, nem lehet képviselő.” Ebből a megfogalmazásból az következik, hogy valaki akár egy szavazattal bejuthat a képviselő-testületbe, s ez az egy lehet akár a saját szavazata is. Sőt egy jelölt a saját szavazatával, mivel voksával nem csak saját magát támogathatja, elviekben összesen öt jelöltet juttathat be a képviselő-testületbe. (A szabályozás szerint a kisebbségi választópolgár legfeljebb öt jelöltre szavazhat.) Ennek a jogszabályi rendelkezésnek a valódi jelentéstartama a következőképpen határozható meg: aki önmagát sem hajlandó támogatni a szavazatával és erre valamelyik jelölttársa sem hajlandó, nem lehet képviselő. Ez a rendelkezés meglátásom szerint az alaptörvénybe ütközik és – ha erre valaha sor kerül – elbukhat az alkotmányossági felülvizsgálaton. A képviselőlet ugyanis az alkotmány szerint közösségi jog, s a megválasztott személy a választóinak az akaratát jeleníti meg. Így ez a szabályozási mód ellentétes lehet az Alkotmány 68. § (3) bekezdésével, mely a kisebbségi önkormányzás jogát a kisebbségi közösségeknek biztosítja, valamint – mivel az a helyi önkormányzás jogának egy speciális formája – ellentétes a 44. § (1) bekezdésével is, mely szerint „a választópolgárok a helyi önkormányzást az általuk választott képviselőtestület útján, illetőleg helyi népszavazással gyakorolják.” (Kiemelés – M. B.) Az előzetes félelmeket a 2006-os kisebbségi önkormányzati választás beigazolta. Pomázon például a ruszin kisebbségi önkormányzati választáson végül négy fő szavazott, s megválasztott öt főt a kisebbségi önkormányzatba. Azt hiszem, a világon kevés olyan választás van, ahol előfordul, hogy kevesebb a szavazók száma, mint a megválasztott képviselőké. (Természetesen, ahogy ez az eddigiekből is kiderül, maga az alacsony szavazati arány is felvet legitimációs problémákat.)

Az ily módon (minimális szavazatszámmal, esetleg a saját szavazatukkal vagy egy szavazó voksaival) megválasztott öt képviselő ráadásul elektorként részt vesz a megyei, fővárosi és az országos kisebbségi önkormányzatok megválasztásában is. (Ennek fényében nehezen értelmezhető a kisebbségi törvény módosított 22. paragrafusa, mely szerint a kisebbségi önkormányzatot a választópolgárok közvetlen választással hozzák létre, hiszen a települési szint felett már elektori szavazás van.) Az elektori szavazással szemben pedig már önmagában megfogalmazhatók kifogások.

A törvényhozás feltehetőleg úgy vélte, hogy e rendelkezések önmagukban nem képesek újját állni az etnobiznisz virágzó gyakorlatának, így annak különböző megjelenési formáira speciális intézkedésekkel igyekeztek reagálni. A visszaélés egy ismert és jól dokumentált formája volt, hogy a képviselőjelöltek az ábécében előbb szereplő kezdőbetűsre változtatták nevüket, hogy ezzel is elősegítsék mandátumszerzésüket, hiszen a listákon alfabetikus sorrendben szerepeltek. A jogszabálymódosítás ez ellen úgy védekezik, hogy leszögezi: a szavazólap a jelöltek családi és utónevét a választási bizottság által kisorsolt sorrendben tartalmazza.

Az önmagában nem túl nagy érdem, hogy a korábbi megoldásnál jobb, hogy az elektoroknak külön szavazási fordulót szerveznek. Hiszen a módosítással az elektori rendszertől is el lehetett volna térni, hiszen az máshol nem jelenik meg a magyarországi választási rendben, szerencsésebb lett volna a nagy (többségi) önkormányzatok megválasztásának szabályaihoz közelíteni. Az országos és területi képviselők egész egyszerűen lehetne közvetlenül listán is választani. A választáson ugyanis a módosítás szerint listák versenyeznek egymással, az elektorok csak egy listára szavazhatnak, miért is ne adhatnának le a kisebbségi szavazók közvetlenül listás szavazatokat is?

Ennek ellenére az új rendszer jobb, mint a korábbi, mely nemegyszer méltatlan helyzetbe kényszerítette a kisebbségi elektorokat. Gondolhatunk itt a korábban az országos választásokon uralkodó képtelen helyzetekre. Például a választásra az ország különböző részeiről érkezett, több mint 4 ezer roma jogosultat „egy helyre terelték, és a választások lezárásáig – ami közel egy nap – megpróbálták együtt tartani. A többségében vidékről, hajnalban indult emberek egy idő után fáradni kezdtek.”¹⁴

Ráadásul a rendszer még csak arányos sem volt, ugyanis a legtöbb szavazatot elérő jelöltek kerültek be az országos kisebbségi önkormányzatba.

Az új szabályozás szerint ily módon a helyi kisebbségi önkormányzati képviselők jogosultak a megyei és az országos kisebbségi önkormányzat megválasztására, a legitimációs problémák ezzel áttevődnek a megyei és az országos szintre is. A te-

¹⁴ Kállai Ernő: A cigányok és a kisebbségi önkormányzati rendszer http://www.kisebbssegivalasztasok.mtaki.hu/adattar/tanulmanyok/kallai_erno_a_ciganyok_es_a_kisebbségi_onkorm_rendszer.html

rületi szinten a választást akkor lehet megtartani, ha legalább tíz településen vagy tíz kerületben működik kisebbségi önkormányzat. Listát a területi (és az országos) szinten az a szervezet állíthat, amely a megyében a megválasztott elektorok legalább tíz százalékát jelöltként állította a települési kisebbségi önkormányzati választáson, ennek hiányában a szervezetek közös listát állíthatnak. A választást akkor lehet megtartani, ha legalább kilenc jelölt van. Tegyük hozzá: ha csupán ennyi a jelöltek száma, akkor inkább delegálásról, mintsem választásról beszélhetünk, mert az önkormányzatnak kilenc tagja lesz.

Az országos választás szabályai a területi szinthez hasonlóan alakulnak. Itt meglepő módon engedékenyebb a szabályozás, hiszen a választás kitűzéséhez elegendő négy települési kisebbségi önkormányzat működése (a megyei megválasztásához viszont tízre van szükség). Azaz az országos önkormányzat megalakítása jóval könnyebb, mint a megyeié. A jogalkotó valószínűleg amiatt alakította így a szabályozást, hogy ne sértsen „szerzett jogokat”, s minden kisebbség, amely eddig rendelkezett országos szintű képvisellel, továbbra is megalakíthassa azt, mivel ez a szint rendelkezik a kiterjedtebb jogkörökkel. A közgyűlés tagjainak számát a települési önkormányzatok számához kötik, számuk ettől függően tizenöt és ötvenhárom fő között lehet. Megjegyzendő, hogy azok a kisebbségek, amelyek csupán négy településen tudnak kisebbségi önkormányzatot működtetni, igencsak el lesznek látva képviselővel. A már említett esetben, ha helyi szinten csak a jelöltek szavaznak önmagukra, akkor húsz, magát regisztráltató kisebbséghez tartozó beválaszthat tizenöt főt az országos kisebbségi önkormányzatba, húszat pedig a helyi kisebbségi önkormányzatokba. De az is megtörténhet, hogy mindenhol csak egy jelölt szavaz és négy, magát a kisebbséghez tartozóként regisztráltató személy megválasztja az előbb említett összesen harmincöt kisebbségi képviselőt. Az azonban igencsak kérdéses, hogy négy vagy akár húsz, magát regisztráltató kisebbséghez tartozónak szüksége van-e országos önkormányzatra. Véleményem szerint az idézett jogszabályi rendelkezések, hasonlóan a települési szinten alkalmazott megoldáshoz, sérthetik az alaptörvény 44. § (1) bekezdését, illetve a 68. § (3) bekezdését. A jogszabály a területi és az országos szint esetében is megköveteli a magukat megméretni kívánóktól, hogy a választáson valamely jelölő szervezet színeiben induljanak. A kisebbségi jelölő szervezet rendelkezik a listaállítás jogával is. A választók (az elektorok) listára szavazhatnak, mandátumszerzési küszöböt nem határoz meg a jogszabály. A kisebbség képviselőjére az vállalkozhat, aki szerepel a választói névjegyzékben.

A 2006. október 1-jén megtartott kisebbségi önkormányzati választások után 2007. március 4-én 1424 településen rendezték meg az országos és területi kisebbségi önkormányzati választásokat, ezen a helyi kisebbségi önkormányzati képviselők több mint 90 %-a vett részt. A választás eredményeként mind a 13 hazai kisebbség országos kisebbségi önkormányzatot alakíthatott. 53 tagból álló közgyűlést

hozhatott létre a cigány és a német kisebbség, a horvát és a szlovák 39-39, a ruszin 31, a bolgár, a görög, a lengyel, az örmény, a román és a szerb 25-25, az ukrán 19, a szlovén pedig 15 főből állót.¹⁵ Megyei önkormányzatot az ukránok és a szlovének kivételével valamennyi kisebbség létrehozott. Megyei szintű képviselőlet jött létre a roma kisebbség esetében valamennyi, a németeknél 10, a horvátoknál 6, a szlovákoknál 5 megyében. Budapesten 11 kisebbség alakíthatta meg területi önkormányzatát. Ezen kívül a bolgárok és a szerbek Pest megyében, a ruszinok és a lengyelek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a románok Békés és Hajdú Bihar megyékben alakítottak 9 fős önkormányzatokat.¹⁶

* * *

Összefoglalásként elmondható, az új szabályozás lényegi változást nem hozott a korábbi szabályozáshoz képest, a kisebbségi önkormányzatok – mint említettük – újból lehetőséget kapnak arra, hogy fennmaradjanak valamennyi, az etnobiznisz gyanújával érintett helységben, valamint újak is alakulhattak. Így a 2006/2007-es kisebbségi választás után sem egy valódi, a jogi szabályozás által újtárra indított disszimilációs folyamatnak vagyunk tanúi, hanem az etnobiznisz néven elhíresült jelenség, a kisebbségi különjogokkal való visszaélések továbbélésének.

Majtényi Balázs

¹⁵ Lásd az adatokat:

http://www.kisebbsegiokormanyzatok.mtaki.hu/hirek/070304_kisebbsegi_valasztasok.html

¹⁶ Lásd az adatokat:

http://www.kisebbsegiokormanyzatok.mtaki.hu/hirek/070304_kisebbsegi_valasztasok.html

A menekülő EU polgár¹

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának statisztikái szerint 1994 és 2003 között – vagyis az Európai Unióhoz csatlakozást megelőző évtizedben, jóval a rendszerváltást követően – mindösszesen mintegy 11000 magyar állampolgár folyamodott menekült státuszért a világ fejlett országaiban, közülük 10107 fő Kanadában.² Ugyanebben az időszakban Lengyelországból több mint húszezren, Szlovákiából pedig több mint huszonötezen kerestek védelmet a nyugati országokban.³ Közülük nagyon keveseket ismertek el menekültként, de voltak ilyenek, például Kanadában a magyarországi kérelmezőkre vonatkozó elismerési arány az ezredfordulón 8 és 21% között ingadozott.⁴

És ma? Válhat-e menekültté, aki fapados légitársaságra vált csak odaúti jegyet, hogy kiúttalannak mutatózó magyarországi életét svédországgal váltsa fel? Ha nem, vissza kell-e térnie, vagy mégiscsak maradhat ott, ha nem is támogatást élvező menekültként de az Európai Unió polgáraként?

Írásom célja nem az, hogy megítélje a közelmúltban Malmőbe érkezett románok tetteit, menedékjogi kérelmének esélyeit. Nem tudok eleget életükről ahhoz, hogy konkrét ügyekben állást foglaljak, megteszik azt majd a svéd hatóságok. A cél a lehetséges utak feltérképezése. Kérhet-e menedékjogot EU polgár másik tagállamban, mi vár rá, ha elutasítják a kérelmét, kiköltözhet-e a Volvók és a rénszarvasok, az ABBA és a számik országába anélkül, hogy a menedékjog kiskapuján igyekezne beférni?

Tézisem egyszerű: a helyzet abszurd, történelmi tréfa tanúi vagyunk megint. A napokban Svédországba menekültek körülbelül úgy viszonyulnak az 1956 után oda érkezett 7290 személyhez,⁵ mint az ötvenedik évforduló utcai randalírozói a forradalmár elődökhöz: a mozgásukban lehet hasonlóság, a lényegben semmi. De menjünk lépésről lépésre!

Menedékjog?

Folyamodhat-e menekült-státuszért EU tagállam polgára másik EU államban – ez az első kérdés. Az Európai Unió jogrendje bonyolultabb, mint feltételeznénk.

¹ Írásunk másodközlés, a szerző és a kiadó szíves hozzájárulásával. Eredeti megjelenés: Élet és irodalom, 2006. november 24., 47. szám

² UNHCR, Statistical Yearbook, 2003 Trends in Displacement, Protection and Solutions, Genf, 2005 máj., 327. old.

³ uo, 427. és 455. old.

⁴ http://www.canada-justice.ca/en/ps/rs/rep/2003/rr03lars-17/tr03_17_02_2.html#50 50 lbj, látogatva 2006. nov. 17.

⁵ Az adat forrása: Refugees, 144. szám, 2006/3 (Rendkívüli magyar kiadás), 10. old.

Már Le Pen kilencvenes évek közepi népszerűségi csúcsa és 2002-es elnöki döntős szereplése, valamint Jörg Haider és a Szabadságpárt ausztriai hatalomra kerülése előtt komolyan számot vetettek azzal, hogy tagállamok a politikai vagy etnikai üldöztetéstől sem visszariadó, különösen idegenellenes szélsőjobb karmai közé kerülhetnek. Az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződés hatályos szövege kimondja: ha egy tagállam súlyosan megsérti a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása vagy a jogállamiság elveit, és ezt az állam- és kormányfőkből álló Európai Tanács egyhangúlag megállapítja, akkor a Miniszterek Tanácsa kétharmados többséggel felfüggesztheti e tagállam jogosítványait. A súlyos jogsértés pusztá veszélyét pedig maga a Tanács négyötöde is konstataálhatja, nem kellene hozzá az államfők sem. A menekültügyekben az Amszterdami Szerződéssel (1997) együtt elfogadott jegyzőkönyv⁶ a meghatározó. Ez abból indul ki, hogy az EU tagállamai biztonságos származási országok, így nem adnak okot a menekülésre. Kivétel, ha az előbb említett helyzet áll fenn, vagyis súlyosan és tartósan megsértették a demokrácia, a jogállamiság és az emberi jogok tiszteletbentartásának elveit. Ha ilyen szituáció (polgárháború, szélsőségesen diszkrimináló politikai rendszer) nem következett be, akkor „a kérelmet azon vélelem alapján kell kezelni, hogy az nyilvánvalóan alaptalan” mondja ki a jegyzőkönyv. Ez azonban vélelem, nem bizonyosság. A kérelmező megdöntheti és Belgium – elsősorban a baszk mozgalmárookra gondolva – híressé vált nyilatkozatban⁷ rögzítette is, hogy minden egyes kérelmet érdemben fog vizsgálni.

Az Unió tehát azt feltételezi, hogy tagországok állampolgárai nem menekülnek egymáshoz. Ez fejeződik ki abban, hogy a menedékkérőknek nyújtandó ellátás (szállás, étkezés, oktatás, egészségügyi ellátás és hasonló) minimális követelményeit meghatározó, 2005 februárja óta alkalmazandó irányelv⁸ nem vonatkozik az EU polgárokra, csak az unión kívülről érkezőkre. A tagállamok menedéket kérő polgárainak biztosítandó (vagy nem biztosítandó) ellátásról valamennyi tagállam szabadon dönt. A svéd rendszerben a kérelmező maximum 71 svéd koronát kaphat naponta, de ebből – a szállástól eltekintve – mindent, tehát élelmezését, ruházkodását, utazását, orvosi költségeit fedeznie kell.⁹ A családtagokra kevesebb jut, s minél több a gyerek, annál kevesebb. Az összeg nem jár alanyi jogon, csak az igényelheti,

⁶ Jegyzőkönyv az Európai Unió tagállamainak állampolgárai számára nyújtott menedékjogról. Ezt az Európai Közösséget létrehozó 1957. évi Római Szerződéshez fűzték.

⁷ Ld. Belgium nyilatkozatát a Jegyzőkönyv az Európai Unió tagállamainak állampolgárai számára nyújtott menedékjogról c. dokumentumról.

⁸ A Tanács 2003/9/EK irányelve (2003. január 27.) a menedékkérők befogadása minimumszabályainak megállapításáról 2003 OJ L 31/18

⁹ <http://www.migrationsverket.se/english.jsp>

akinek nincsenek saját forrásai, s odaítéléséről a menekültügyi hatóság (Migrationsverket) dönt.

Mindezek alapján az várható, hogy a Svédországba érkezett és kérelmet benyújtott magyar állampolgárok nem fognak menekültjogi védelemben részesülni, mert ha elismeri is a menekültügyi hivatal, hogy közülük sokan faji diszkrimináció áldozatai voltak (és lesznek, ha visszatérnek), úgy fogja vélni, hogy a hátrányoskülönb-ségtétel ellen az állam szervei megfelelő védelmet tudnak nyújtani. Ebben az esetben nincs szükség menedékjogi védelemre, hiszen a védelem akkor indokolt, ha a saját ország üldöz, vagy legalábbis nem véd meg a nem állami üldözőtől, ezért kell „pótlékhoz”, egy másik ország kormányának oltalmához folyamodni.

És ha elutasítják őket akkor valóban ki is toloncolják? – kérdezheti az olvasó, aki hallotta a magyar Külügyminisztérium szóvivőjének nyilatkozatát.¹⁰ Csak lassan a testtel, fogja válaszolni az, aki nem csak a jelszavak szintjén vette tudomásul, hogy 2004 május 1-jén az Európai Közösség (az Európai Unió gazdasági együttműködési ága) részévé váltunk.

Munkakeresés az EU-ban

Tegyük fel, hogy a mohácsi romák épp azt csinálják Svédországban, amit a budapesti orvosok, mérnökök és a többi munkaképes korú, jobb életre vágyó honfitársunk: munkát keresnek.¹¹ Tekintsünk el az esetleg sikertelen menekült státusz elismerés iránti kérelmüktől s nézzük meg, mire jogositja őket (és jövőre a romániai, bulgáriai elesetteket is) az Európai Közösségnek a munkavállalás szabadságára vonatkozó joga. Az Unió alapeszméje az, hogy a migráció jó és kívánatos: vagy a tőke vándoroljon a munkaerőhöz (a tőke és a vállalkozásalapítás szabadsága) vagy a munkaerő vándoroljon a tőkéhez és a fogyasztóhoz (erről szól a munkaerő és a szolgáltatások szabad áramlása az egységes piacon belül). Az triviális, hogy akinek (engedéllyel vagy anélkül, attól függően, mennyire nyitotta meg munkaerőpiacát az adott tagállam 2004-ben, illetve fogja 2007-ben a két új csatlakozó előtt) van munkaszerződése egy

¹⁰ Polgár Viktor, a külügyi tárca szóvivője közölte: „a svéd menekültügyi hatóságok várhatóan a lehető legrövidebb időn belül lefolytatják ügyükben az eljárást és a legvalószínűbb, hogy kitoloncolják őket Svédországból”.

¹¹ E feltételezés megengedhetőségét bizonyítja, hogy a Mohácsi Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke, Kovács István is így látja: „Kovács a FigyelőNetnek elmondta, szerinte az egész svédországi történet egyébként sem cigányügy, hanem egyszerű szociális probléma. A kisebbségi vezető szerint az senkit sem érdekel, ha magyar orvosok, mérnökök és egyéb értelmiségiek ezrei hagyják el az országot a jobb megélhetés érdekében, amikor azonban néhány tucat roma kerekedik fel, egyből óriási, országos visszhangot kap az ügy”. http://www.fn.hu/cikk/00140000/149116/mire_jonnek_haza_mohacsi.php látogatva: 2006. nov. 20.

tagországban, az alanyi jogon tartózkodhat ott, sőt családját is maga mellett tudhatja. A kérdés az, mire jogosult, aki otthonról nem elfogadott állásajánlat birtokában indul, hanem épp azt kutatja, kínál-e neki valaki munkát. Az Alapszerződések nem szóltak világosan, az Európai Közösség luxemburgi bírósága alakította ki a jog, ¹² – még mindig valamelyest elmosódott – szabályait. A lényegét 2004/38/EK irányelv tartalmazza, amely az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról szól.¹³ Ez kimondja, hogy a Bíróság joggyakorlata által elismert, az álláskeresőkre vonatkozó kedvezőbb bánásmódot nem csorbíthatja az, hogy a mindenkinek feltétel nélkül járó tartózkodást csak három hónapra kell biztosítani.¹⁴ A munkakeresőkre tehát továbbra is érvényes a Bíróságnak az 1989. évi, un. Antonissen ítéletében megfogalmazott tétele, amely szerint hat hónap „elvből elegendőnek tűnik ahhoz, hogy [a munkakereső] megismerje a fogadó tagállamban a szakképzésének megfelelő munkahelykínálatot”. A Bíróság a hat hónapot nem abszolút korlátnak szabta, hiszen tovább is maradhat a munkakereső, ha „bizonyítja, hogy folytatja a munkahely keresést és valódi esélye van a felvételre.”¹⁵

Unió polgárjog

Az Európai Közösséget létrehozó 1957. évi Római szerződés hatályos 18. cikke szerint „az e szerződésben és a végrehajtására hozott intézkedésekben megállapított korlátozásokkal és feltételekkel minden uniós polgárnak joga van a tagállamok területén való szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz”. Hosszú küzdelem kompromisszumos eredményét tartalmazza az 1992-ben megfogalmazott cikk, hiszen egyfelől igyekszik élettél megtölteni az uniós polgárság áttetsző eszméjét, másfelől nem akar túl mélyen beegázolni a tagállamok szuverén előjogába a hazai közösség és belépni engedett külföldiek közötti (EU-n belüli) határ megvonására. A mozgás és a tartózkodás tehát szabad, de a rendeletekben és irányelvekben megengedett

¹² Különösen a C-292/89 Antonissen ügyben, magyarul ld. Válogatott ítéletek az Európai Bíróság esetjogából KÜM, Budapest, 1999 II kötet, 316. old., különösen 20. pontja (320. oldalon)

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/ek irányelve (2004. április 29.) az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról, valamint az 1612/68/EGK rendelet módosításáról, továbbá a 64/221/EGK, a 68/360/EGK, a 72/194/EGK, a 73/148/EGK, a 75/34/EGK, a 75/35/EGK, a 90/364/EGK, a 90/365/EGK és a 93/96/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről HL Különkiadás, 05/5 kötet 46. old.; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/hu/dd/05/05/32004L0038HU.pdf>, látogatva 2006. nov. 20.

¹⁴ Praeambulum, 10. pont

¹⁵ C-292/89 Antonissen ügy, 20. pont. A határidő rugalmasságát megerősíti a Bizottság v. Belgium ügy (C-344/95) 17. pontja; http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61995J0344, látogatva 2006. nov. 20-án

korlátozásokkal. A már említett 2004. évi irányelv (és az itt most nem taglalandó más szabályok, például a diákokra, vagy a nem EU polgár családtagokra vonatkozó normák) alapján a következő kép rajzolódik ki.

Aki valamely tagállam állampolgára az egyben az Európai Unió polgára és mint ilyen pusztán a személyazonosító igazolvány vagy útlevél birtokában „külön feltételek és más formai követelmények nélkül” három hónapig tartózkodhat az unió tagállamaiban. (2004/38/EK irányelv, 6 cikk.) Az ennél hosszabb tartózkodáshoz sem kell engedély, de három hónapon túl az érintettnek ki kell váltania az úgynevezett „tartózkodási kártyát.” Ezt éppen azért nem nevezik engedélynek, hogy a látszatát is elkerüljék: kibocsátása a fogadó állam jóindulatától függ. Nem. Az ottlét joga alanyi jog, ha előfeltételei adóttak. A hosszabb távú tartózkodás tulajdonképpen ötféle minőségben lehetséges: munkavállalóként, munkakeresőként, önálló vállalkozóként, diákként és „dandyként”.¹⁶ Az első három kategóriába tartozóktól az utiokmányon (illetve a munkakeresés bizonyításán) kívül mást nem lehet követelni – ha a munkakereső a korábban említett határidőn belül van. Mindenki másnak „elegendő forrással” kell rendelkeznie önmaga és családtagjai számára ahhoz, hogy ne jelentsen „indokolatlan terhet a fogadó állam szociális segítségnyújtó rendszerére” (sic!). Emellett teljes körű egészségbiztosítással kell rendelkeznie – nem otthon, hanem a fogadó államban. (2004/38/EK irányelv, 7 cikk.) Az elegendő forrás nem írható le egy összeggel, mert a személy konkrét körülményeitől függ, de nem lehet magasabb, mint az az összeg amely alatt szociális segítségnyújtásra jogosultak a hazai állampolgárok. Ez EU-szerte igen szerény összeg. Aki ezeket a feltételeket teljesíti, nyaksállal üldögélhet naphosszat a lidón – nem eltávolítható.¹⁷ És aki nem? – csap le a kevésbé együttérző, de logikus kérdés, az akkor kiutasítható?

Kiutasítás, kitoloncolás

Nem, lesz a válasz (függetlenül attól, hogy egyes hírek szerint a svéd hatóságok hoznak kiutasító határozatokat. Majd a Bizottság rendre inti őket). Aki nem teljesíti a tartózkodáshoz szükséges feltételeket, annak el kell hagynia az országot. Önként, szabad EU polgárként. Erre felszólíthatja a hatóság, de ki nem utasíthatja, még kevésbé verheti bilincsbe és lökdösheti fel egy repülőgép lépcsőjén. Az EU joga sze-

¹⁶ Értelemszerűen a magyar jogban is megjelentek ezek a szabályok. Ld. 2001. évi XXXIX. törvény a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról, Különös tartózkodási szabályok, az Európai Gazdasági Térség állampolgár és családtagja beutazása és tartózkodása 25–30 §, különösen 26 §. A végleges rendszert a tanulmány megjelenését követően hatályba lépett 2007. évi I törvény „a szabad mozgás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról” és a végrehajtására kibocsátott 115/2007. (V. 24.) Kormányrendelet alkotta meg.

¹⁷ A munkavállaláshoz, tanuláshoz nem kötődő általános tartózkodás jogát először 1990-ben mondta ki egy irányelv – azt nevezték „dandy irányelvnek.” (90/364/EGK irányelv)

rint ugyanis a tagállam polgárának eltávolítása: anomália, ellentétes az Unió alapszelmével, ezért csak rendkívüli esetben alkalmazható. A hatályos jog a korábbi szabályozást és annak bírói értelmezését ötvözve a következő akadályokat állítja az országból kilökö szándék elé: a tartózkodás (és a belépés) polgárokat megillető joga csak közrendi, közbiztonsági és közegészségügyi okokból korlátozható. Ez a korlátozás nem szolgálhat gazdasági célokat. A korlátozó lépésnek arányosnak kell lennie és az érintett polgár személyes magatartásán kell alapulnia. (Nem elég például az, hogy régebben elítélték.) A bírált magatartásnak „valódi, közvetlen és kellően súlyos veszélyt” kell jelentenie a fogadó társadalom „valamely alapvető érdekére.” (2004/38/EK irányelv, 27. cikk). A kiutasító határozatban alapesetben legalább három hónapot kell hagyni az ország elhagyására. ráadásul a határozat ellen fellebbezés nyújtható be. A hosszabb ideje tartózkodókat még több garanciális szabály védi az eltávolítástól.¹⁸ Kitoloncolás csak kiutasítást követhet, tehát esetünkben fel sem merül.

Malmö fényei

Mire világítanak rá a sajtót szempillantás alatt eluralt (és ugyanilyen gyorsan onnan nemsokára kivesző) hírek a malmöi hosszú éjszakába fapadossal érkezőkről?

Elsősorban arra, hogy bár az Európai Unió tagjai vagyunk több mint két éve, a szereplők (maguk az utazók, a kommentátorok, a magyar és a svéd külügyminisztérium, sőt – megkockáztatom – az ügyben eljáró svéd hatóság is) ezt nem, vagy töredékesen veszik tudomásul, mintha szinte mind az ancien regime-be képzelnék magukat: a romák menekülnek a gazdag nyugatra, a gazdag nyugat meg elkergeti őket, mint jogosulatlan vándorokat, kiknek maradását megtilthatja. Csakhogy akit az EU „régí” tagállamai tegnap kedvére visszaküldhettek a szegénységbe, az mára EU társpolgárrá vált, a fenyegető idegenből egy kevésbé fejlett EU régió szolidaritására érdemes munkavállalójává. Közülünk, európaiak közül egy. Azért vándorol, amiért az Európai Közösség a négy alapszabadságot 1957-ben alaptörvényévé tette: hogy jobban élhessen, s ezáltal mind hazája, mind a munkát adó ország gazdasága dinamikusabban fejlődjön. Ugyanaz hajtja, mint egykor a csóró olaszokat, portugálokat, ugyanaz, mint most a magyar kutatókat, orvosokat, mérnököket, ápolókat és ápolónőket, informatikusokat, azokat, akik a kilátástalan délről és keletről a meggazdagodás vagy legalább az élhető élet ígéretével csábító északra vagy nyugatra utaznak munkát vállalni. Jogai is azonosak, EU polgárként természetes privilégium-

¹⁸ A huzamosan tartózkodókat csak „súlyos közrendi vagy közbiztonsági” okok alapján lehet kiutasítani, aki tíz évnél is hosszabban él az adott országban, azt közrendi okból már nem, csak nyomós közbiztonsági okból. (ld. id irányelv, 28 § (2) és (3) bek.

ma az utazás és a maradás, kivéve ha főben járó bűnököt követ el, vagy ádázul veszélyezteti a közbiztonságot.

A svédek persze nem így látják a télvíz idején könnyű kabátban érkező, nyelvüket, vagy az EU nagy országainak nyelveit nem beszélő, türelmetlen és tájékozatlan, teljesen megalapozatlan reményeket dédelgető magyar romákat. Kísért a múlt gondolják, jönnek a rég tovatűnt jóléti rendszert kizsákmányolni szándékozók, kiket a legjobb lesz mihamarabb kipenderíteni. És valóban, menekült státuszra feltehetően nem lesznek jogosultak, nem azért, mert nem áldozatai megannyi diszkriminációnak – elég a NEKI bármelyik fehér könyvébe belenézni, vagy az Egyenlő Bánásmód hatóság honlapjára lapozni¹⁹ – hanem mert valószínűleg nem fogják tudni igazolni, hogy az állam nem védi meg őket a származásukon alapuló hátrányos megkülönböztetéstől. De nem hazaküldhetőek, joguk van maradni munkakeresőként, vagy ha megengedhetik maguknak, csak úgy. Mint mindannyiunknak. Mint lesz jövőre a románoknak, az erdélyi magyaroknak, és a bolgároknak is. Mert ezt a szabadságot is jelenti az Európai Közösség, melyet eleink „azzal az eltökélt szándékkal [hoztak létre], hogy megteremtik az Európa népei közötti mind szorosabb egység alapjait, [és] azzal az elhatározással, hogy az Európát megosztó határok megszüntetésére irányuló közös cselekvéssel biztosítják országaik gazdasági és társadalmi fejlődését”.²⁰ A feladat adott.

Nagy Boldizsár

¹⁹ <http://www.egyenlobanasmod.hu/index.php?g=jogesetek.htm> látogatva: 2006 nov. 20.

²⁰ Az Európai Közösséget létrehozó Római Szerződés Praeambulumaának első két bekezdése.

„Ha nem roma gyerekekről lenne szó...”

Iskola nélkül maradt diákok Csörögön

A csörögi beiskolázási botrány 2007 nyarán került a sajtó érdeklődésének középpontjába, de a történet jóval korábban kezdődött és ma sem fejeződött be. Látszólag az a kérdés, hogy néhány önkormányzat képes-e megegyezni néhány tucat kisdíák elhelyezéséről. Valójában azonban a közoktatási kirekesztés szélsőséges, korábban nem tapasztalt súlyosságú esetéről van szó: a csörögi diákok a beiskolázási körzethatáron kívülre szorultak, így nincs olyan iskola, amely garantálná felvételüket.

Az önálló Csörög

A Pest megyei Csörög mintegy 2000 lakosú település, alig néhány kilométerre Váctól. A falu 2002-ig közigazgatásilag Szódhöz tartozott; az önállósulás a rendszerváltás óta napirenden volt. A helybeliek évtizedes sérelmeik orvoslását várták az önálló önkormányzat létrehozásától. Az egyik neuralgikus pont a falu melletti szemétkerakó, amelyet még a hetvenes években telepítettek a „falú szájába”. A helybeliek úgy ítélték meg, hogy az infrastruktúra-fejlesztésekből a település(rész) egyáltalán nem részesült. Csörögön 1994-ben népszavazást tartottak a Szodról való leválásról, de csak 8 év múlva alakulhatott meg az immár önállóvá vált település önkormányzata. Az önállóság feltételei azonban a régi-új településen csak részben voltak meg, és az is kétséges, hogy vajon az önállóság első öt éve igazolta-e a kezdeti várakozásokat.

Az elmúlt években a falu infrastruktúrája nem fejlődött, még a polgármesteri hivatal is egy régi lakóházban kapott helyet. A szemétkerakótól nem sikerült megszabadulni. Azok a csörögi diákok pedig, akiknek nem sikerült beiratkozniuk valamelyik környékbeli település iskolájába, egyre rosszabb helyzetbe kerültek. Önálló általános iskolája és óvodája 1980-ig volt a falunak, akkor az oktatási intézményeket a szomszédos Szódre közzeteszítették. Az önállóság visszaszerzését követően a tehetősebb és főképpen nem cigány csörögi szülők zöme már évek óta váci, váchartyáni és fóti iskolákba járatta gyerekeit. A többiek változatlanul a szódi iskolába jártak és az önállósulás utáni időszakban aligha tűnt fel bárkinek is, hogy iskolájuk közigazgatásilag immár egy másik településen található. A szódi iskolába járó csörögi gyerekek 97 százaléka roma, ez azért is fontos körülmény, mert Szódon nem élnek cigányok.

A csörögi önkormányzat kétféle megállapodást kötött a környező településekkel. A szomszédos Szóddal 2003-ban társulási megállapodást kötöttek, amely elv-

ben biztosítja, hogy a csörögi szülők beírathatják iskolaköteles gyerekeiket a szódi általános iskolába. Csakhogy a társulási megállapodás szokatlan módon, mintha egyszerű közoktatási megállapodás lenne, határozott időre szól: évről évre meg kellett újítani. Az iskolafenntartó önkormányzatnak tehát lehetősége volt arra, hogy a megállapodást a változó körülményekhez igazítsa. A körülmények pedig, mint látni fogjuk, megváltoztak. Csörög kezdetől kényszerhelyzetben volt, amit Sződ kíméletlenül kihasznált: a társulási megállapodás megújításának az volt az ára, hogy Csörög belenyugszik a méltánytalan vagyongegosztásba.

A váci önkormányzattal is évről évre megújítandó megállapodást kényszerült kötni Csörög: tanévenként meghatározandó számban beiratkozhatnak csörögi diákok egy kijelölt váci iskolába, ám a csörögi önkormányzatnak ki kell fizetnie Vácnak a normatíván felüli költséghányadot. Ennek a megállapodásnak is voltak a szerződésben le nem fektetett külön feltételei is. A város sajátos „bartell-ügyletet” erőszakolt Csörögre: a gyerekek átvételének az volt a feltétele, hogy a falu hajlandó legyen a területén lévő hulladéklerakó működését továbbra is eltérni.

„Felelősséget vállalni nem áll módunkban”

A szódi Hunyadi János Általános Iskolába járó közel 250 diáknak 2004-ben mintegy 35 százaléka volt roma. Az iskolának eredetileg (az alapító okirat szerint) két telephelye volt. Az Ady Endre úti „nagyiskolában” a felső tagozatosok tanultak, a Dózsa György úti, több mint száz éves „kisiskolában” pedig az alsósok. A roma diákokat akkor még nem különítették el, eltekintve a kifutó felzárkóztató tanulócsoporthoz járó nyolc, többségében roma diáktól, akiket a szódi könyvtárban tanítottak. A Sulinet adatai szerint cigány kisebbségi oktatás is folyik az iskolában, az önkormányzat tehát normatívát igényel ezen a címen, de ilyen programról sem a gyerekek, sem pedig a szülők nem tudnak. A Pest Megyei Területfejlesztési Tanács 2003. július 18-i döntése alapján több mint 21 millió forintot ítél meg a szódi iskola felújítására, amiből tornatermet építettek, sőt, még az iskolaépület előtti parkoló korszerűsítésére is futotta, férőhelybővítésre azonban nem.

2005. május 17-én az ÁNTSZ vizsgálatot folytatott a kisiskola épületében és megállapította, hogy *„az iskola további biztonságos működéséért közegészségügyi szempontból felelősséget vállalni nem áll módunkban.”* A szódi önkormányzat 2005 júniusában, anélkül, hogy egyeztetett volna Csöröggel, úgy határozott, hogy bezárja a Dózsa György úti tagintézményét. Így bizonytalanná vált 28 gyerek iskolai elhelyezése. Csörög akkor hivatalban lévő polgármestere, Dugáncsi Ildikó és a szülők is csak később értesültek a döntésről. Az iskolabezárás előzményeihez tartozik, hogy a csörögi Cigány Kisebbségi Önkormányzat (CKÖ) szerint 2005. március elején a szódi szülői munkaközösség kifejezte azt a szándékát, hogy a csörögi gyerekek ne

járhassanak az iskolába és ezzel kapcsolatban aláírást is gyűjtöttek. A munkaközöség ezt cáfolta, és azt állította, hogy a szülők csak a csörögi gyerekek viselkedését kifogásolták a két település között közlekedő buszjáraton. A CKÖ azonban változatlanul úgy vélte, hogy Sződ szeretne megszabadulni a csörögi roma tanulóktól, és fellebbezést kapóra jött számára az ÁNTSZ szakvéleménye.

A csörögi önkormányzat tehát megpróbálta elhelyezni az iskola nélkül maradt gyerekeket, és tárgyalásokat kezdett a váci városházával. Aztán az utolsó pillanatban, 2005. szeptember elején mégis létrejött a megállapodás Sződ és Csörög között a 2005/2006-os tanévre. Az ÁNTSZ által közegészségügyi szempontból veszélyesnek ítélt régi iskolaépületben éppúgy elindult a tanítás, mint a korábbi években. Ám a tanév folyamán a két önkormányzat, immár közösen, úgy döntött, hogy szeptembertől mégis bezárják a régi iskolát. Csörög ismét tárgyalni kezdett Váccal a gyerekek átvételéről. Végül újból a szödi és a csörögi önkormányzat megállapodása biztosította a küszöbönálló tanév elkezdését.

Az épületet 2006 nyarán kifestették ugyan, más felújítási munkák azonban nem történtek. A szödi önkormányzat ekkor már kemény feltételt szabott: ragaszkodott ahhoz, hogy a régi iskolaépületből kiköltözzön az alsó tagozat, és a harmadikos és a hatodikos csörögi gyerekek tanuljanak itt – valamennyien cigányok, és ezt a tényt a csörögi polgármester által megkapott listán ceruzával meg is jegyezték. Nem véletlenül, ugyanis a csörögi polgármestert a megállapodás szóbeli része arra kötelezte, hogy az érintett szülőkkel írasson alá egy nyilatkozatot, amelyben kijelentik, hogy nem tekintik diszkriminációnak az elkülönített oktatást. A szülők közül mindössze hatan voltak hajlandóak aláírni ezt a nyilatkozatot, a többiek felháborodtak, hogy gyerekeiket nemcsak hogy elkülönítve tanítanak, de ráadásul egy lepusztult, dohos, dűledező épületben. Az iskola más módon is törekedett arra, hogy kialakítsa régi épületében a harmadik és a hatodik osztályokat. A csörögi diákok közül többen is voltak, akik úgy zárták a tanévet, hogy akár öt-hat tantárgyból is megbuktak. Osztályozó vizsgát tehettek, amelyen sikeresen átmentek, még azok is, akik nem jelentek meg a vizsga időpontjában. Ehhez képest volt olyan hatodikos gyermek, aki csak két tárgyból bukott, de osztályozó vizsgára nem kapott lehetőséget.

A csörögi cigány kisebbségi önkormányzat több kormányzati és civil szervezettől is segítséget kért. Mediálni próbált az ügyben az Oktatásügyi Közvetítői Szolgálat (OKSZ) vezetője, Krémer András. Az OKSZ-t 2004-ben azért hozta létre a szaktárca, hogy segítsen a közoktatási konfliktusok résztvevőinek békésen megegyezni. Az Oktatási Minisztérium Hátrányos Helyzetű és Roma Gyerekek Integrációjáért felelős Miniszteri Biztos Hivatalának munkatársa már 2005-ben vizsgálatot folytatott a helyszínen és helyzetértékelésében hasonló megállapításokat tett, mint a csörögi cigány kisebbségi önkormányzat vagy az OCÖ munkatársa. Az akkori miniszteri biztos, Daróczi Gábor azt javasolta Sződnek, hogy pályázzon integ-

rációs forrásokra, de az önkormányzat ezt azóta sem tette meg. Segítséget kértek a Roma Polgárjogi Alapítványtól is; az alapítvány vezetője azt ígérte, hogy vizsgálatot indít az ügyben. A kormányzat képviselői, illetve a kormányhoz közel állók érezhetően ódzkodtak attól, hogy beleártsák magukat az ügybe. Látogatást tett a helyszínen Mohácsi Viktória Európa parlamenti képviselő is, aki azzal fenyegette meg Hertel Lászlót, Sződ polgármesterét, hogy amennyiben elindítja szeptembertől a kisiskolát a két elkülönített osztállyal, akkor jogorvoslatért fordul az illetékes hivatalokhoz. Később így is történt: a képviselő asszony bejelentéssel fordult az OKÉV-hez, az országgyűlési jogok biztosához, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok akkori biztosához, Kaltenbach Jenőhöz és az oktatási jogok országgyűlési biztosához, Aáry Tamás Lajoshoz, hogy vizsgálják ki az ügyet és segítsék elő a törvénytörő állapot megszüntetését.

Közvetlen diszkrimináció

Még szeptember elsején, a tanévnytón sem volt világos, hogy hova jár iskolába a 28 csörögi gyerek. A tanévnytó ünnepségen a 3/B és 6/B osztályoknak megfelelően külön sorba állították a csörögi roma gyerekeket. A szülők felháborodásukat fejezték ki az iskola igazgatójának és Sződ polgármesterének, ami semmit nem változtatott a helyzeten. A két osztályt a régi iskola épületébe irányították. A régi iskola épületében oldják meg az összes gyermek közös étkeztetését és a napközis foglalkozásokat is. A szaktanárok „lejárnak” tanítani a régi iskola épületébe. A CFCF (Chance for Children Foundation, Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány) felmérései szerint a 2006/2007-es tanévben a nagyiskola 8 osztályában vegyesen tanultak a csörögi és a sződi gyerekek, kivéve a harmadik és a hatodik osztályokat: a 3/A-ba és a 6/A-ba csak sződi diákok jártak. A MÁK tájékoztatása szerint ugyanebben a tanévben 30 gyerek után képességkibontakoztató és 40 gyerek után integrációs normatívát igényeltek. Ehhez képest integrációs programnak még a látzata sem folyt az iskolában. A nagyiskola 8 évfolyamán 24 roma és 33 hátrányos helyzetű gyerek tanul, míg a régi épület két tanulócsoportjába kizárólag roma tanulók járnak: 28 roma és 20 hátrányos helyzetű diák. (2005-ben 4 csörögi elsős felvételt utasították vissza férőhelyhiányra hivatkozva.)

A 2006-os önkormányzati választásokat Dugáncsi Ildikó elbukta; Csörög új polgármestere Dr. Kripák Ildikó lett. Sződön változatlanul Hertel László és Vácon Dr. Bóth János maradtak a polgármesteri székekben. Az új csörögi polgármester, aki szakmáját tekintve pedagógus, tárgyalásokat folytatott Váccal, annak érdekében, hogy a következő tanévet már Vácon folytathassák az elkülönített osztályokban tanuló valamint a leendő elsős csörögi gyerekek. Megváltozott a csörögi cigány kisebbségi önkormányzat összetétele is. Az új elnök Virág József lett.

Kaltenbach Jenő 2006 novemberében közzétett jelentésében a következőket állapítja meg: A két szegregált osztály esetében közvetlen diszkriminációról beszélhetünk, ezzel összefüggésben pedig etnikai alapú, közvetett hátrányos megkülönböztetés valósul meg. Megállapítja továbbá, hogy Sződ jogtalanul igényelt integrációs normatívát (melyet tudomásunk szerint mind a mai napig nem fizetett vissza). Valamint azt is, hogy a vizsgált dokumentumok alapján ellentmondó állítások állnak rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy Vác kiszűrné a csörögi roma gyerekeket. Ajánlással fordult a Pest Megyei Közigazgatási Hivatal vezetőjéhez és az Obtv. 20 §-a alapján felkérte az Országos Oktatási Integrációs Hálózatot, hogy nyújtson segítséget az integrált oktatás kialakításához, továbbá kezdeményezte, hogy az érintett önkormányzatok a csörögi gyerekek jövő évi beiskolázásáról úgy gondoskodjanak, hogy azokat semmiféle hátrányos megkülönböztetés ne érje.

2007. február 15-én Csörög és Sződ községek együttesen elfogadták a Hunyadi János általános iskola és a napközi-otthonos óvoda költségvetését, valamint aláírták az alapfokú intézmények működtetéséről szóló társulási megállapodást, melyben a felek írásban rögzítik, *hogy óvodai és általános iskolai intézményeiben a sződi gyerekek elhelyezésén felül annyi csörögi gyermeket tud fogadni, amennyit az intézmények befogadó képessége lehetővé tesz.* Továbbá arról is határoznak, hogy a régi iskola épülete a művelődési ház feladatait fogja ellátni ideiglenesen, amíg az új művelődési ház fel nem épül Sződön. Ugyanebben az időpontban Sződ 45 milliós tervezett beruházással megkezdte Dózsa György úti óvodájának fejlesztését.

A CFCF 2007. március végén bejelentést tett az OKÉV-hez Sződ község és Vác polgármesterei és helyi önkormányzati képviselői ellen a 218/1999. (XII.28.) Korm. rendelet 142. § (5) bekezdésébe ütköző – Aki a gyermeket, tanulót a közoktatásra vonatkozó rendelkezések szándékos megszegésével hátrányosan megkülönbözteti, százezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható – a nevelési-oktatási tevékenység folytatására vonatkozó szabályok megszegése miatt. Kérte, hogy a Közoktatási (1993. évi LXLIX) törvény 95/A § (4) bekezdés alapján hatósági ellenőrzési jogkörben eljárva vizsgálják meg, hogy a Sződön a 2006/2007-es tanévben 3. és 6. osztályba járó csörögi cigány gyerekek bizonyítványába beírt év végi érdemjegyek vajon megfelelnek-e a valóságnak. A beadvány megemlíti, hogy „a kisebbségi biztos felkérte a Pest Megyei Közigazgatási Hivatalt, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket. Ezekről azonban jelen feljelentés megküldéséig a hivatal sem a kisebbségi biztost, sem pedig érdeklődő alapítványunkat nem tájékoztatta”.

A beiskolázási időszak sem zajlott zökkenőmentesen. A Hunyadi János általános iskola beiratkozási időpontjának nyilvánossá tétele szabálytalan volt: kiderült ugyanis, hogy csak a sződi óvodába járó gyerekek szülei értesültek a felvétel napjáról.

Vácra egységes beiskolázási napok voltak április 27., 28. és 29-én; a csörögi szülők erről sem szereztek tudomást. Azok, akik Vácra próbálták beírni a gyerekeiket,

azt a tájékoztatást kapták, hogy csak a beiratkozási időszak után, a férőhelyek függvényében döntenek. Volt, aki sikerrel járt és már április 25-én értesült gyermeke felvételéről. Április 29-én a csörögi Közösségi Házban megbeszélést folytatott a csörögi polgármester asszony a szülőkkel, ahol tájékoztatta őket arról, hogy kik nyertek felvételt a Hunyadi János általános iskolába. Az elsősök közül összesen csak hatan, így bizonytalanra vált nyolc elsős iskolai elhelyezése. A megjelent szülők kifogásolták a kiválasztás módját. A Szódra felvételt nyertek közül többen Vácra szerettek volna vinni gyerekeiket, akiknek a gyereket sehová sem vették fel, a szódi iskolába szerettek volna bejutni. A falu vezetése az igények felmérése érdekében egy adatlapot töltetett ki a megjelentekkel, és közölte, hogy az önkormányzatnak arra nincsen pénze, hogy minden gyerek Vácra járjon. Ebben az esetben fel kell állítani egy bizottságot, amely megvizsgálná a családok anyagi helyzetét, és kifizetné velük a normatíván felüli költséghányadot.

Később a falu vezetése hat elsős sikeres elhelyezéséről számolt be, a váci Karolina katolikus általános iskolában.

Bóth János váci polgármestert egy hangfelvétel szerint felbőszítette, hogy az iskola nélkül maradt csörögi roma gyerekek ügyében feljelentést tett a CFCF. A polgármester bocsánatkérésre szólította föl az alapítványt, különben – mondta – „*Csörög felejtse el Vácot, és húzzanak a büdös francba!*“

Júliusban levélben értesültek a csörögi szülők arról, hogy gyermekük iskolai elhelyezése ez idáig nem járt sikerrel. Csörög polgármestere felkereste az OKM integrációs osztályának vezetőjét, Borovszky Tímeát és Ürmös Andort, a Szociális Minisztérium főosztályvezető helyettesét is, hogy segítséget kérjen a gyerekek iskolai elhelyezéséhez, illetve ahhoz, hogy Csörögnek saját, alapítványi iskolája épülhessen.

„Konstruktív hozzáállás”

Az új miniszteri biztos, Kállai Ernő az ügyről értesülve rendkívüli miniszteri találkozót hívott össze. Bajnai Gordon önkormányzati és területfejlesztési miniszter soron kívül törvényességi vizsgálatot rendelt el a Közigazgatási Hivatalnál, másrészt miniszteri biztost nevezett ki az ügy megoldására. Hiller István oktatási miniszter Arató Gergely államtitkárt bízta meg, hogy próbáljon megoldást találni.

Eközben kitört a médiabotrány. Hertel László, Szód polgármestere úgy nyilatkozott az MTV Este című műsorának, hogy: „*ha őszinték leszünk, hiszen semmi értelme nincs kertelni itt, hogyha nem roma gyerekekről lenne szó, akkor most itt ez a probléma fel se merült volna. Tehát, ha mondjuk itt az lett volna, hogy 29 gyereket el kell helyezni, nem roma gyereket, azt el tudtuk volna helyezni minden további nélkül.*“

Az OKÉV azt állapította meg, hogy „a csörögi roma gyerekeket sújtó diszkriminatív osztályba sorolás a szabad iskolaválasztásuk miatt kialakult kényszerhelyzet-

ben valósult meg – ennek kialakulásáért azonban nem terheli közvetlen felelősség az eljárás alá vont személyeket, mint ahogy szándékosság sem állapítható meg vonatkozásukban.” Ugyanakkor több hónappal a beiskolázási időszak kezdete után is teljesen bizonytalan volt 10 elsős, 29 harmadikos és hatodikos csörögi gyermek sorsa.

Látogatást tettek Csörögön az Országos Cigány Önkormányzat képviselői is, akik kezdeményezték az ügy megoldására létrehozandó válságstáb felállítását. Látogatást tett továbbá az időközben esélyegyenlőségi biztossá kinevezett Horváth Aladár és Ladányi János szociológus is. Ladányi János amellett érvelt, hogy a kialakult konfliktust nem szabad „cigány ügyként” kezelni. Véleménye szerint a csörögi gyerekek bizonytalanná vált beiskolázásának alapvető oka az általa „lopakodó körzetesítésnek” nevezett folyamat. A szociológus a Romnet internetes portálon közzétett cikkében nem sokkal később úgy fogalmazott, hogy *„a tapasztalatok azt mutatják, hogy ha iskolai, lakhatási stb. konfliktusokból »cigányügyet« kreálnak, a konfliktus sokkal súlyosabbá, megoldása sokkal reménytelenebbé válik. Gondoljunk csak a mindmáig megoldatlan jászladányi ügyre! Az utóbbi időben sikerült a csörögi konfliktust – egyértelműen iskolai ügyként kezelve – racionálisabb mederbe terelni.”* A megbeszélésen Ladányi János és Horváth Aladár azt javasolta, hogy az elsősök a csörögi egészségházban kapjanak helyet, a régi iskola épületét pedig az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium (ÖTM) forrásból újítsák fel. A csörögi polgármester abban látta a megoldást, hogy épüljön saját alapítványi iskola Csörögön, amely képes visszacsábítani a váci iskolákból a nem cigány csörögi gyerekeket. A CFCF képviselője ezt élesen ellenezte, azzal érvelve, hogy a Csörögön kialakítandó iskola szükségképpen cigány iskola lenne.

Kállai Ernő kisebbségi ombudsman jogalkotási javaslatot terjesztett az oktatási és önkormányzati tárca elé, mert véleménye szerint a hatályos jogszabályok alapján egyetlen település sem kötelezhető arra, hogy befogadja az iskolabezárások és összevonások miatt tanintézmény nélkül maradt tanulókat. Javaslatot tett egy olyan szakértői munkacsoport megalakítására, amelybe az IRM (Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium) az OKM és az ÖTM szakértői mellett meghívást kapnak a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának valamint az Oktatási kerekasztalnak a képviselői. Az illetékes miniszter a munkacsoport által kidolgozandó javaslatokat – a szükséges egyeztetéseket és a kormány jóváhagyását követően – az Országgyűlés őszi ülészsaka elé kívánja terjeszteni.

Aáry Tamás Lajos, az oktatási jogok miniszteri biztosa úgy fogalmazott az ügygel kapcsolatban, hogy megint ki fog derülni, hogy a szegényeket felkaroló döntések pont a szegényeket, pont az elesetteket, pont a kicsiny településeket, pont a szociálisan hátrányos helyzetben lévőket fogják a leginkább sújtani.

A csörögi cigány kisebbségi önkormányzat rendkívüli ülést hívott össze augusztus 9-ére. A csörögi hivatal azt javasolta, hogy 2009-től működtessenek saját alapítványi iskolát, amelyben emelt szintű ének-zenei oktatást folytatnának, és amelynek anya-

gi támogatásáról a polgármester asszony már megkezdte az egyeztetést a Windland-Fúvósvilág Alapítvánnyal. A javaslatot elnapolták. Kripák Ildikó csörögi polgármester azt javasolta, iskolázzák be a gyerekeket Szokolyán és Órbottyánban. (Szokolya 30 km-re van Csörögtől.) Végül megállapodtak abban, hogy mégiscsak megpróbálnak Váccal együttműködni a következő két tanévben. A CKÖ minden diszkriminatív osztálybontást, a szokolyai és az órbottyáni beiskolázást is elutasította.

Borovszky Tímea, az oktatási minisztérium roma ügyekkel foglalkozó titkárságának vezetője elmondta, hogy szeptemberre mindenképp megoldást találnak az ügyre. Szeptemberben azt nyilatkozta a HVG-nek, hogy még vizsgálják az önkormányzatok között kötött közoktatási megállapodásokat.

Védőnői szobában, tűzoltószertárban

Augusztus 24-én rendkívüli ülést tartottak Csörög hivatalában a kormány képviselői. Az ülésre nem engedték be sem a *meghívott* szülőket, sem a CFCF-t. A helyi CKÖ elnöke csak Horváth Aladár segédletével vehetett részt az ülésen. A kormány képviselői azt javasolták, hogy 10 első osztályos gyereket a csörögi egészségházban helyezzenek el, további egy-egy osztályt Sződön és Vácon, mert a minisztérium és a Közigazgatási Hivatal szerint „*mindegyik település felelős a kialakult helyzetért*”. Tehát: a falu védőnői központját átalakítják iskolának, és itt kezdi majd el szeptemberben a tanévet tizenhat elsős, a többiek pedig a váci és a szódi iskolák fogadják be. Az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium köszönetet mondott a három település polgármestereinek és önkormányzati képviselő-testületeinek eddigi konstruktív hozzáállásukért.

Csakhogy az ügy korántsem oldódott meg. A csörögi önkormányzat képviselő-testülete a polgármester lemondását követelte. Hegedűsné Kripák Ildikó azonban nem kívánt felállni a székéből, ezért a képviselők 7-3 arányban augusztus 24-én megszavazták a testület feloszlását. A csörögi roma szülők nevében kért segítséget nyílt levélben Virág József, a helyi roma önkormányzat elnöke Hiller István oktatási és Bajnai Gordon önkormányzati és területfejlesztési minisztertől. A három érintett önkormányzat megállapodott abban: hogy az első osztályos roma gyerekek helyben, a negyedikesek Vácon, a hetedikesek pedig Sződön tanulhatnak majd integrált körülmények között. Erről számolt be néhány napja Csörög polgármestere a sajtónak. „*Az azonban elfelejtette közölni, hogy Sződ polgármestere szülői értekezletet hívott össze, ahol a nem cigány szülők dühösen elutasították a közös osztályok kialakítását, és aláírásgyűjtésbe kezdtek* – állítja a levél. „Nem szeretnénk, ha tovább fokozódna Sződön a feszültség, mert féltő, hogy a jászladányihoz hasonló faji pszichózisba torkollik az iskolai/önkormányzati konfliktus” – emelte ki a levél, mely szerint Vácon van most esély arra, hogy vegyes tanulócsoporthoz járjanak a negyedikesek. De mi lesz a többi gyerekünkkel? – kérdezte a levélben a CKÖ a miniszterektől.

A szülők kérésére fórumot szervezett a csörögi cigány önkormányzat a helyi művelődési házban, ahová meghívták a két minisztert is.

„A csörögi gyerekek kálváriája nem oldódott meg a mai napig sem, sőt, egyre több gyerekről derül ki, hogy iskola nélkül maradt” – állapította meg közleményében a CFCF. Az iskola nélkül maradó elsősök száma tízről tizenhatra nőtt, és nincs helye tíz óvodásnak sem. A csörögi roma szülők egyebek mellett arra vártak választ Hillertől és Bajnaitól, hogy miért tagadta meg Vác annak a hat elsősnek a felvételét, akik korábban azt az értesítést kapták, hogy felvették őket. Azt is szerették volna tudni, hogy miért kényszerítik ismét szegregált oktatásra a csörögi roma gyerekeket. Az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány szerint a csörögi elsősöknek a szódi iskola kihelyezett tagozataként a csörögi védőnői szobában kialakítandó „osztályteremben”, a hetedikeseknek pedig a szódi orvosi szolgálati lakásban vagy a tűzoltószertárban kellene megkezdeni a tanévet.

2007. augusztus 30-án végül mégsem a védőnői szobában kezdték el a tanévet a csörögi elsősök. Az utolsó utáni pillanatban Csörög, Vác és Sződ önkormányzata megállapodott az iskola nélkül maradt 30 csörögi roma diák elhelyezéséről. Ennek értelmében az elsősök Sződön és Vácon, a negyedikesek Vác két iskolájában tanulnak. Időközben kiderült: nem tíz, hanem hét első osztályos roma gyermek elhelyezéséről kell gondoskodni, mert egy gyerek a nevelési tanácsadó javaslata alapján visszakérül az óvodába, kettőt pedig már beírtak a szülők a környékbeli iskolákba. Négy első Sződön, három pedig Vácon kezdi majd el a tanévet. Sződ azonban nem kilenc, hanem csak három hetedikes gyereket vett át Csörögtől, ezért hat hetedikes fiú sorsa még mindig bizonytalan maradt.

Az ekkorra már hivatalát vesztett csörögi polgármester asszony közölte: a szakárca tárgyalásokat folytat a váci önkormányzattal annak érdekében, hogy felvegyék a helyi iskolákba a hetedikes fiúkat. Hertel László, Sződ polgármestere közölte, hogy az Ady Endre úti iskolában egy osztályt indítottak minden évfolyamon; hetedik osztályba körülbelül harminc gyerek jár, azért csak három és nem kilenc hetedik osztályos diákot vettek át Csörögtől, mert akkor két évfolyamot kellett volna indítaniuk, ehhez viszont nincs elég osztályterme az iskolának.

Ráadásul a szódi nem roma szülők levélben tiltakoztak az osztálybontás ellen, és azzal fenyegetőztek: máshová viszik a gyerekeiket, ha az iskola befogadja a csörögi hetedikeseket.

2007. augusztus 31-én az OKM közleményt adott ki, miszerint megoldódott a gyerekek iskolai elhelyezése. Vác önkormányzata tíz negyedikest helyezett el, a Karolina Katolikus Általános iskolába három elsőst, Sződ kilenc hetedikest és öt elsőst, Sződliget pedig két hetedikes tanulót.

Az ügy megoldódott, látszólag. A szódi gyerekeket iskolabusz szállítja Vácra, akik megtehetik, autóval, a többiek pedig vonattal utaznak. Az egyik családban az ikreknek óvodában kellett maradnia, mert nekik nem jutott hely az első osztályban.

Van olyan család, ahol a negyedikes kisgyerek Vácra, az egyik hetedikes Sződre, a másik hetedikes pedig Sződligetre jár.

Garantált jogok?

Az ügy nem akkor kezdődött, amikor a média felfigyelt arra, hogy iskolaköteles korú kisdíjakok nem kezdhetik el tanulmányaikat, hanem akkor, amikor Csörög önállóvá vált. Olyan szerződéseket kötött, pontosabban volt kénytelen kötni Szóddal és Váccal, amelyek nem garantálták a csörögi diákok állampolgári jogait, nevezetesen a közoktatáshoz fűződő jogait. A határozott időre kötött szerződéseket, amelyeket évről évre megújítottak, idén már azzal a megállapítással egészítették ki, hogy Sződ az óvodai és általános iskolai intézményeiben a sződi gyerekek elhelyezésén felül csak annyi csörögi gyereket tud fogadni, amennyit az intézmények befogadó képessége lehetővé tesz. A beiratkozási időpont meghirdetése sem volt egészen szabályos.

A közoktatási megállapodások minimum tartalmát a Köznevelési tv. 81 §-ának (3)-(5) bekezdése tartalmazza:

- a nevelési és oktatási feladatokat,
- a gyermekek, tanulók számát,
- az óvodai nevelési feladatokban, illetve a tankötelezettség teljesítésével és az iskolai neveléssel és oktatással összefüggő feladatokban való részvételt, s ezzel összefüggésben a fenntartói irányítás egyes jogosítványai gyakorlásának a megbízóra történő esetleges átruházását,
- azt az időszakot, amelyre a szerződést kötötték,
- a fenntartó által a feladatellátáshoz igénybe vehető forrásokat, valamint az ehhez nyújtott kiegészítő támogatás összegét, továbbá azokat a szolgáltatásokat, amelyek a megállapodás alapján a gyermekek, tanulók, szülők részére ingyenessé válnak, illetőleg amelyeket térítési díjért vehetnek igénybe.

Minden másban a felek szabadon állapodhatnak meg. Az általános iskolai körzethatárok kialakítására és rendjére vonatkozóan idén január elsejével új rendelkezések léptek életbe. „Az általános iskola – beleértve a kijelölt iskolákat is – köteles felvenni, átvenni azt a tanköteles tanulót, akinek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye a körzetben található.” A régi iskolaépület bezárásával sem Csörög, sem Sződ nem tudott eleget tenni az önkormányzati alapfeladatok ellátásának. A Közigazgatási Hivatal figyelmét nem keltette fel az önkormányzatok által kötött szerződés, még akkor sem, mikor Kaltenbach Jenő ajánlással fordult a hivatal vezetőjéhez. A CFCF által tett OKÉV bejelentés időpontjában sem értesültek a hivatal eljárásáról. (A vis maior keret csak az előre nem látható természeti katasztrófák káráinak enyhítésére szolgál. Az intézmények életveszélyessé válása viszont más okok-

ből is bekövetkezhet, ennek alapján a régi iskola épületének rendbe hozatalát ebből a keretből nem tudták volna megoldani.) Jelenleg nincs olyan jogszabály, mellyel Vácot kötelezni lehetne arra, hogy vegye fel azokat a gyerekeket, akiket nem tudtak elhelyezni saját körzetükben. A Dunakanyar Kistérségi Társulás önkéntes alapú, így nem rendelkezik plusz jogokkal vagy hatáskörrel.

Az OKÉV azt állapította meg, hogy „a csörögi roma gyerekeket sújtó diszkriminatív osztályba sorolás... a szabad iskolaválasztásuk miatt kialakult kényszerhelyzetben valósult meg – ennek kialakulásáért azonban nem terheli közvetlen felelősség az eljárás alá vont személyeket, mint ahogy szándékosság sem állapítható meg vonatkozásukban.”

Nem történt másként most sem, mint ahogy Csörög önállóvá válása óta mindig: a polgármesterek „konstruktív hozzáállása” következtében végül minden gyerek elkezdhetett valamelyik iskolában a tanévet, de a csörögi diákoknak változatlanul nincs körzeti iskolájuk, amely garantálná felvételüket és megfelelő színvonalú oktatásukat. Csakhogy a csörögi diákoknak kevésbé konstruktív szívességre, mint inkább arra lenne szükségük, hogy oktatáshoz fűződő, alanyi jogon járó jogaik végre kikényszeríthetővé váljanak.

Csík Juci

„Így hát egy se ment oda...”¹

A közoktatási kirekesztés jellemző típusai a drávaszegi kistérség iskolakörzeteiben

A rendszerváltás óta eltelt több mint másfél évtizedben a kistelepülési iskolák fenntartásának ésszerűségét háromféle szempontból vitatták az oktatáspolitikusok és a szakemberek. A rendszerváltást követő években sokan bíztak abban, hogy a kistelepülések egykor bezárt iskoláinak ismételt megnyitása fontos eszköze lehet a falvak revitalizációjának. Ellenérvként megfogalmazódott ugyanakkor, hogy a kistelepülések alacsony tanulólétszámmal működő iskoláinak fajlagos költségei nagyok, finanszírozása drága, a szükséges fejlesztések, illetve a pedagógiai innováció lehetősége pedig lényegesen kisebb, mint a nagyobb települések oktatási intézményeiben. Végül a harmadik szempont: vajon a kistelepülések iskolái növelik vagy pedig csökkentik az érintett diákok közoktatási esélyegyenlőségét, tehát annak lehetőségét, hogy jó iskolába járhassanak és piacképes szakmát szerezhessenek, illetve jó középiskolákban folytathassák tanulmányaikat.

A kistelepülések esetében az oktatási esélyegyenlőségnek nincs felelőse: ellenérdekű települési önkormányzatok saját megfontolásaik alapján alakítják oktatáspolitikájukat; ellenérdekű iskolák küzdenek a tanulókért. Az oktatáspolitikai döntések hatása kiszámíthatatlan, sokkal inkább, mint egy teljes „oktatási piacot” lefedő, kiterjedt iskolahálózattal rendelkező nagyobb településen.

A többcélú kistérségi társulások, az alsó tagozatos iskolák kötelező „betagosítása”, illetve a finanszírozás és az intézményi önállóság létszámminimumhoz kötése ismét a szakmai és a politikai viták középpontjába állította a kistelepülési iskolák problémáját. A folyamatot kritikusan szemlélők egyenesen lopakodó újrakörzetesítésről beszélnek; úgy vélik, hogy az intézményhálózat, illetve az ellátások racionalizálása és részleges kistérségi szintű megszervezése révén a kormány valójában az önkormányzati autonómiát korlátozza, ennek a folyamatnak pedig szükségképpen a rosszabb helyzetű, kisebb, gyengébb alkupozíciójú, részben pedig romák által lakott települések lesznek a kárvallottjai.² A kényszer-integráció és a többcélú kistérségi társulások intézményesítik a feladatellátásra kötelezett önkormányzatok közötti alkufolyamatokat; az effajta alkuknak pedig ismét

¹ Írásunk Zolnay János: *Kirekesztés, szegregáció, vákuumhelyzet a drávaszegi kistérség iskolakörzeteiben* című, az EÖKIK gondozásában 2007-ben megjelent tanulmányának rövidített változata.

² A legélesebb kritikát Ladányi János és Szelényi Iván fogalmazta meg. Ld.: Ladányi János, Szelényi Iván: *Az újra körzetesítés társadalmi ára*. Kritika 2005. 1. sz.

csak a gyenge érdekérvényesítő csoportok, intézmények, települések lesznek a vesztesei. Végül pedig a témánkat közvetlenül érintő feltevés: a folyamat szükségképpen felerősíti az oktatási szegregációt.³

Szögezzük le, hogy nem osztjuk a lopakodó újrakörzetesítéssel, az önkormányzati autonómia esetleges korlátozásával és a kis iskolákkal kapcsolatos aggodalmakat. Pontosabban a dilemmát félrevezetőnek tartjuk. Az oktatási javak és szolgáltatások egyenlőtlen eloszlását nem egyszerűen az iskolafenntartó önkormányzatok vagy a társult önkormányzatok közötti alkuk „hozzák létre”, hanem a jó pozíciójú szülők és iskolák kíméletlen érdekérvényesítése. A döntő kérdés az, hogy az oktatáspolitikai képes-e hatékony esélykiegyenlítésre. Az eddigi tapasztalatok alapján aligha állíthatja bárki is, hogy az önkormányzati autonómia és a kistelepülési iskolák az oktatási esélyegyenlőség zálogai lennének. Az sem igaz, hogy a települések lennének a forráselosztás végső címzettjei, az elosztási igazságosságnak pedig az lenne a kritériuma, hogy az intézményfenntartó településeket milyen mértékben támogatja a központi költségvetés.

Az önkormányzati társadalompolitika dilemmái

Másfél évtized elteltével nem kétséges, hogy az iskolai szelekció és ezzel összefüggésben az iskolai migráció jóval nagyobb, mint azt a rendszerváltást követő időszakban gondolták. A probléma lényege azonban ennél összetettebb. Az elit csoportok, így az iskolahasználó elit nem csak a tanulók eloszlását határozhatja meg az egyes iskolák és tanulócsoporthoz, de bizonyos lakosságszám alatt azt is eldöntheti, hogy érdemes-e ott iskolát, sőt általában közintézményeket fenntartani, illetve, hogy milyen színvonalon tartja szükségesnek biztosítani a szociális ellátásokat.

A magyarországi decentralizált, településcentrikus önkormányzati szisztémát némi éllel „természetjogi” jellegűnek is nevezik. A kifejezés arra utal, hogy a rendszer létrehozása során a jogalkotónak választania kellett a települések szuverenitása, tehát az önálló önkormányzatisághoz fűződő jog, illetve az önkormányzatokra testált közfeladatok ellátása szempontjából optimális méretű önkormányzati egységek létrehozása között. A magyarországi önkormányzati szisztéma egyértelműen az előbbi elvet tükrözi:⁴ valamennyi településnek önálló önkormányzata van, az önkormányzatok, illetve az önkormányzati szintek kapcsolata pedig nem hierarchikus, hanem mellérendelt, feladatmegosztáson alapuló. A közigazgatási hivataloknak csak állam-

³ Az újra körzetesítésről szóló vitát összefoglalja Váradi Mónika Mária. Ld.: Váradi Mónika Mária: A többcélú kistérségi társulások és az oktatás. Kutatási beszámoló. Kézirat. MTA Regionális Kutatások Központja, 2007.

⁴ A posztoszocialista országok önkormányzati modelljeiről Ld.: Horváth M. Tamás (2000): *Decentralization: Experiments and Reforms* In.: Local Governments in Central and Eastern Europe Volume 1. OSI LGI Budapest <http://lgi.osi.hu/publications/books/decentralization/>

igazgatási és nem szakigazgatási feladatuk van, tehát a települések önállóan alakítják oktatás- és jóléti politikájukat: dönthetnek intézmények létrehozásáról, megszüntetéséről, összevonásáról, önálló vagy közös fenntartásáról, a beiskolázási körzethatárokról, a helyi pedagógiai, a középiskolai és a szakoktatási kínálatról; nagyfokú önállósággal alakíthatják jóléti és segélyezési politikájukat. Végül pedig az önkormányzatok rendkívül nagy gazdálkodási, pénzügyi önállósággal rendelkeznek. Közfeladataikat a központi költségvetés *normatív* módon, méghozzá döntő többségében *szabad felhasználású* normatívák révén finanszírozza. Az önkormányzatoknak tehát közfeladataikkal kapcsolatban jogcímük keletkezik meghatározott központi normatív támogatásokra. A lehívott normatívákat azonban tetszésük szerint használják fel: átcsoportosíthatják ágazatok között, ágazatokon belül, intézmények és ellátotti csoportok között. A források többszörös re-allokációja részben az egyes ágazatok, iskola vagy intézményhasználók, illetve segélyezették pozíciójától függ, részben pedig az adott települések fejlesztési prioritásait tükrözi.

A magyarországi önkormányzati rendszer születését kísérő viták nem tették világossá, hogy a települési szuverenitás és a feladatellátási optimum között is választani kell. Ellenkezőleg, határozott derűlátás kísérte az önkormányzati törvény megalkotását. Politikusok, szakemberek egyaránt abban bíztak, hogy a centralizáció évtizedeit követően az önkormányzatiság nemcsak a tönkretett kistelepülések revitalizációját teszi lehetővé, de az önkormányzati intézmények részleges újraalapítása, illetve az önkormányzatok önkéntes együttműködése költséghatékony, szükségletorientált és igazságos közoktatás és helyi szociálpolitika létrejöttét segíti majd elő. Pontosítsuk: a rendszer létrehozását több kimondott vagy ki nem mondott feltevés előzte meg. Az egyik ilyen, általunk is idézett előfeltevés az volt, hogy az önkormányzatiság, illetve az intézmények, mindenekeelőtt a bezárt iskolák, alsó tagozatos iskolák újraindításaa kistelepülések revitalizációjának döntő tényezője lesz. A második szerint az optimális méretű kistérségek határát éppen a települések szabad együttműködése fogja megrajzolni. És hogy a kisvárosok, alközpontok közoktatási, ellátási vonzása csak olyan méretű lesz, ami nem veszélyezteti a környékbeli kistelepüléseik iskoláinak, intézményeinek fenntarthatóságát.

Ez a jogalkotói koncepció a falut *funkcionális egységként* szemlélte, éppúgy, mint Erdei Ferenc falutipológiája, amelynek etalonja a szabályos parasztfalu.⁵ Az a lényegi ismérve ennek a típusnak, hogy a parasztfalu mérete, társadalmi összetéte-

⁵ Erdei Ferenc tipológiájában a szabályos parasztfalunak legalább 1000, legfeljebb 10000 lakosa van. A falu határa legfeljebb 10000 hektár, hogy a gazda naponta kijárással művelhesse. Lakói között az önálló paraszt gazdák túlsúlyban vannak. Van annyi iparos, kereskedője, amennyire a gazdáknak szükségük van. Emellett van a faluban anyakönyvvezetés, községi bíraskodás, egészségügyi ellátás, elemi iskola, stb. Ld.: Erdei Ferenc: *Magyar falu*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1974

le, birtokszerkezete, kereskedelmi és intézményi hálózata harmonikus egységet alkot a paraszti világgal, a paraszti életformával. „A szabályos parasztfalu mérete és társadalmi teljessége teszi azt is lehetővé, hogy közellátása is a szükségeszerű mértékben teljes.”⁶ Csakhogy a szabályos parasztfalu már Erdeinél is a települések kisebb halmazát öleli fel,⁷ az 1980-as évek végén pedig végképp nem gondolhatta senki, hogy helyreállítható az agrár-munkahely és a falusi lakóhely egysége, még ha sikerülne is a mezőgazdaságban a családi gazdaságokra épülő földbirtokszerkezetet, és ami még fontosabb, földhasználati szerkezetet létrehozni. Még kevésbé érvelhetett volna a törvényhozó akképpen, hogy a polgárok hozzáférése a közszolgáltatásokhoz, a közoktatáshoz, illetve a szolgáltatások minősége függővé tehető az érintett település „társadalmi teljességétől”.

A rendszerváltó parlament célja 1990-ben a reparáció volt, tehát a falvak, kistelepülések visszatérítése egy ideálisnak vélt fejlődési útra – feltételezve persze, hogy létezik olyan ideális fejlődési út, amely az önkormányzatiságukat elnyert települések számára járható. Törvényhozók értelemszerűen ritkán szoktak társadalomtörténeti kérdésekkel foglalkozni, az önkormányzati korszakot meghatározó törvények megalkotásának időszaka azonban kivételes pillanat volt, mert a politikusi szándék nem csak hivatkozási alapnak tekintette a korábbi évtizedek folyamatait, de a kereteket megszabó jogszabályok koncepcióját kifejezetten egy meghatározott múlt-szemléletből vezette le.

A jogalkotó csak abból a feltevésből indulhatott ki, hogy a magyar településhálózat fejlődésének nagy kisiklása a szocialista korszak centralizációs politikája volt. A termelőszövetkezetek összevonása révén a szabályos parasztfalvak is hanyatlásnak indultak. A közigazgatási centralizáció a székhelyközségekké degradált falvakat megfosztotta érdekérvényesítő képességüktől és attól a lehetőségtől, hogy számottevő fejlesztési forráshoz jussanak. A falusi kisiskolák megszüntetése felgyorsította az értelmiség elvándorlását. Az 1971-ben kormányhatározatként megszülető Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció pedig a magyarországi települések kétharmadát a tizenegy fokú skála utolsó, „egyéb”, vagy „szerepkör nélküli település” kategóriájába sorolta.⁸ Bár a dokumentum nem mondta ki nyíltan, hogy a településfejlesztési koncepció célja hosszabb távon a szerepkör nélkülinek minősített falvak megszüntetése, de a fejlesztési lehetőségek megvonása felgyorsította ezeknek a falvaknak a sorvadását és részben „elcigányosodását”.⁹

⁶ I. m. (kiemelés tőlem Z. J.)

⁷ Erdei szerint 1930-ban 1225 falu tekinthető szabályos parasztfalunak a trianoni Magyarországon

⁸ Ld.: Beluszky Pál: *Ország a rajzasztalon*. Beszélő, 1998. 2. szám

⁹ Ld.: Havas Gábor: *A kistelepülések és a romák*. In.: Glatz Ferenc (szerk.) *Cigányok Magyarországon*. MTA Budapest 2001. 163–204 o.

A sérelmek tehát jórészt igazgatási természetűek voltak, illetve a fejlesztési források egyenlőtlen elosztásából fakadtak. Az önkormányzatiság, illetve az önkormányzati társadalompolitika megteremtése szempontjából döntő kérdés, hogy vajon a magyarországi településhálózat állapotáért, az infrastruktúra elmaradottságáért, a kistelepülések sorvadásáért döntően a szocializmus évtizedeinek centralizációs és forráselosztási politikája felelős vagy pedig a munkahelyek és a lakóhelyek különválása, a nagyarányú munkaerő-ingázás, a kistelepülések elszegényedése mindenképpen bekövetkezett volna; a szocialista korszak politikája legfeljebb csak gyorsította a folyamatot.¹⁰ A törvényhozó az első verziót fogadta el, és úgy vélte, hogy a jogszabályi és finanszírozási környezet radikális megváltoztatása egyrészt elhárítja az akadályt a települések fejlődése előtt, másrészt a falvak, kisvárosok is a társadalompolitika fontos szereplői lehetnek.

Az 1990-es évtized első felében a jogalkotó tehát kétféle eszközzel igyekezett megszabni az önkormányzati rendszer kereteit. Egyrészt csökkenteni akarta annak lehetőségét, hogy a hivatalban lévő központi kormányzat szelektíven ossza el a működési és fejlesztési forrásokat, illetve a regionális központok megakadályozzák a kistelepülések fejlődését. Ezt szolgálta az 1990-ben meghonosított önkormányzatiság valamint a normatív feladatfinanszírozás, az adóbevételek megosztása, és a pályázati rendszer. A másik eszköz a társadalompolitika irányadó jogszabályainak megalkotása volt. Az oktatási törvény csaknem teljes egészében, a szociális törvény pedig részben a települési önkormányzatokat tekintették az ellátások elsőszámú felelőseinek és nagyfokú jogalkotási felhatalmazást adtak a helyi képviselőtestületeknek, közgyűléseknek.

A magyar közigazgatást radikálisan átalakító településcentrikus önkormányzati rendszer elvben a legkisebb településen is működőképes lehet; sőt, a szisztéma egyik fő célja, és másfél évtized távlatából legfőbb hozadéka éppen a falusi infrastruktúra látványos fejlesztése volt. Az önkormányzati társadalompolitika azonban ki nem mondott előfeltevésekre épült: A jogalkotó nem egyszerűen decentralizálta a közoktatást és részben a jóléti ellátásokat, hanem arra készítette az önkormányzatokat, hogy helyi szinten fogalmazzák meg társadalompolitikai prioritásaikat, mi több, települési szinten értelmezzék a források és ellátások elosztásának igazságosságát, illetve általában a társadalmi igazságosságot. Egyfajta alulról építkező szubszidiáris

¹⁰ Az első verziónak a legradikálisabb leírása Szelényi Iván falu osztály elmélete; Szelényi úgy véli, hogy az államszocialista társadalmakban az alapvető egyenlőtlenségeket, illetve a társadalom osztálytagozódását a rendszer domináns koordinációs mechanizmusa, a redistribúció hozta létre. Ezt az osztálytagozódást a fejlesztési lehetőségeket illetve a stagnálást vagy sorvadást nagyban meghatározó redistribúciós mechanizmusok okán a településekre is kiterjeszhetőnek véli; a település-osztályokat társadalmi előnyök és hátrányok felhalmozódásának. Ld.: Szelényi Iván: *Regionális szerkezet a redistributív területi gazdálkodás és igazgatás feltételei között*. In.: Szelényi Iván: *Városi társadalmi egyenlőtlenségek*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1990

modellt követett, amelynek lényege, hogy az ellátottakhoz legközelebb lévő igazgatási és elosztási szint képes a leginkább hatékony és a leginkább igazságos módon biztosítani az ellátást. Ez a modell pedig óhatatlanul is szolidáris, az iskolák és a jóléti ellátások biztosításában maximálisan érdekelt közösségeket feltételez.

Szögezzük le, hogy a magyarországi önkormányzati rendszert minden diszfunkciója ellenére a közjogi berendezkedés nagy értékének tartjuk. Nem az önkormányzati rendszer egészét bíráljuk, csak az önkormányzati kompetenciába utalt társadalompolitikai gyakorlattal kapcsolatban fogalmazunk meg néhány súlyos ellenvetést.

Az elmúlt másfél évtized nem igazolt két nagy, az önkormányzati szisztémával kapcsolatos várakozást. Az egyik, hogy *az önkormányzatok képesek lesznek célzott és szükséglet-orientált társadalompolitikai költség-tervezésre*. Látnunk kell, hogy a feladatfinanszírozás nem szándékolt következményei ennek ellenében hatnak. A finanszírozó központi állam képtelen kontrollálni az önkormányzatok forrásigényét. A legtöbb normatív támogatás szabad felhasználású és az önkormányzatok belátásuk szerint használhatják fel a különféle jogcímenek kapott összegeket: átcsoportosíthatják az ágazaton belül, de más ágazathoz tartozó feladat finanszírozására is költhetik, fordíthatják fejlesztésekre, hitel-törlesztésekre. Így a forrás re-allokációt a helyi erő- és érdekviszonyok vezérlik.

Ugyanez vonatkozik a kötött felhasználású normatívákra is, mert, ezeknek a célirányos felhasználása is csak elvi jellegű minden olyan esetben, amikor a fenntartó a normatívát a saját forrásaiból kiegészíti. Az intézményfenntartó önkormányzatoknak ugyanis lehetőségük van a kötött felhasználású normatíva összegével észrevétlenül csökkenteni az adott intézmény finanszírozását.

A másik elvárás, amely nem teljesült, hogy *az önkormányzati forrás re-allokáció, illetve az önkormányzati intézményhálózat és a helyi jogszabályok, szükségletek pontosabb ismeretében igazságosabb és az esélykülönbségeket hatékonyabban kiegyenlítő elosztást és szolgáltatásokat eredményeznek, mint a központi elosztásban és jogszabályokban testet öltő szándék*.

Az önkormányzati forrás re-allokáció mértékéről nincs pontos adatbázis, csak az eseti vizsgálatok, illetve egyes önkormányzati költségvetések részletes elemzése ad képet a források tényleges felhasználásáról. Eszerint az önkormányzatok többszörös, ágazatok közötti, ágazatokon belüli, intézmények és ellátotti csoportok közötti forrás re-allokációjának legsúlyosabb nem szándékolt következménye éppen az esélykülönbségek növelése, különösen a segélyezés¹¹ és a közoktatás területén.

¹¹ Az önkormányzati forrás reallokáció jóléti politikára gyakorolt következményeire elsőként Szalai Júlia hívta fel a figyelmet. Ld.: Szalai Júlia (1995) A helyi önkormányzatok szociálpolitikájáról In: Landau Edit-Simonyi Ágnes-Szalai Júlia-Vincze Péter (szerk.) (1995) *Az államtalanítás dilemmái: szociálpolitikai kényszerek és választások*. Aktív Társadalom Alapítvány, Budapest

A segélyezés pozíciójáról sokat elmond, hogy az önkormányzati segélykassza csaknem minden településen „nyereséges”, tehát annak kisebb vagy nagyobb részét más intézményrendszer, vagy ágazat finanszírozására fordítják.

A magyarországi közoktatási rendszer egyike a leginkább szelektív rendszereknek OECD országok között. Az iskolai szelektivitást jól méri a tanulói teljesítmények iskolán belüli, illetve iskolák közötti szóródása: minél inkább szóródnak a tanulói teljesítmény-különbségek iskolák között, annál szelektívebb az adott ország iskolarendszere. A PISA 2000 jelentés szerint az OECD országokban átlagosan a tanulók közötti olvasási és szövegértési teljesítmény-különbség 36 százalékát magyarázzák az iskolák közötti különbségek. A legkevésbé szelektív skandináv országokban ez az arány mindössze 33 százalék. Magyarországon viszont kirívóan magas arányban, 71 százalékban magyarázzák a tanulói teljesítmény-különbségeket az iskolák közötti különbségek.¹² A nagyfokú iskolai szelektivitás oka mindenekelőtt az iskolai szerkezetváltást és a szabad iskolaválasztást lehetővé tévő szabályozás, valamint az iskolák 2007-ig csaknem korlátlan szelekciós lehetősége. Hangsúlyozni kell, hogy az iskolai szelektivitásért és a közoktatási esélyegyenlőtlenségért a látszat ellenére nem kizárólag az iskolafenntartó települési önkormányzatok a felelősek. Ugyanakkor az önkormányzati feladatfinanszírozás jócskán hozzájárul a helyzet súlyosbodásához.

A helyi elit csoportok érdekeltsége a közszolgáltatások fenntartásában

Bizonyos településméret alatt az iskolafenntartás diszfunkcionális. Hangsúlyozni kell, hogy nem a nagyobb fajlagos költségekre gondolunk, hanem arra, hogy a közoktatási és jóléti szolgáltatásokat igénybe vevők lényegesen rosszabbul járnak, mintha közeli, nagyobb lélekszámú településeken lennének a társadalmpolitikai szolgáltatások „fogyasztói”.

A kritikus lakosságszám persze esetenként változik, mint ahogy a települések pénzügyi helyzete is, éppen ezért kudarcra ítélt minden olyan kormányzati próbálkozás, amely mechanikus mutatók alapján próbálja meghatározni azoknak a településeknek a körét, amelyek esetében ésszerűnek és támogatandónak tartja önálló intézmények, önálló iskolák fenntartását. A települési önkormányzati kompetenciába utalt társadalmpolitikának, így az oktatáspolitikának is éppen az a jellegzetessége, hogy a helyi társadalmi és politikai viszonyok bizonyos fokig minden egyes

¹² Pontosan: a 15 éves tanulók kombinált szövegértési teljesítményének az iskolák közti és az iskolán belüli varianciája az OECD országok között 2000-ben. Idézi: Cs. Czachesz Erzsébet–Radó Péter: *Oktatási esélyegyenlőségek és speciális igények*. In: *Jelentés a magyar közoktatásról 2003*. Országos Közoktatási Intézet

település esetében rajtahagyják nyomukat az egyes ágazatok és intézmények finanszírozásán és a szolgáltatások minőségén.

A kistelepülési társadalompolitika fő dilemmáinak leírásához utaljunk egy régen letűnt jogintézményre, a virilizmusra. Az analógiának több alapja is lehet. Az önkormányzatiság lehetőséget teremthet különféle indíttatású és mentalitású gazdasági elit csoportnak, hogy közös fejlesztési érdekeiket képviselve közösen kormányozzanak egy települést, jóllehet az üzleti életben kerülnek egymást. Még fontosabb hasonlóság az elit-csoportok érdekeltsége a közintézmények, közszolgáltatások magas szintű működtetésében, valamint az infrastruktúra-fejlesztésben, illetve a vállalkezési típusú fejlesztésekben. Vízválasztó, hogy a döntésekre befolyással bíró elit csoportok maguk is használói-e a helyi közintézményeknek és szolgáltatásoknak: a helyi iskolákba járatják-e gyerekeiket, igénybe veszik-e a helyben elérhető jóléti ellátásokat. Ha nem, akkor érdekeltnek lehetnek az infrastruktúra fejlesztésében, még inkább a vállalkezői típusú beruházásokban, de minden bizonnyal a lehető legkevesebb pénzt akarják a közszolgáltatásokra fordítani. A kisebb falvakban az a döntő tényező, hogy az elit, a képviselők a polgármester helyben lakik-e vagy éppen egy közeli nagyobb településen.

Az egyes közszolgáltatások esetében azonban eltérő a fenntartói-használói érdekeltség. A közoktatás esetében egyértelműen az „elit iskolahasználók piaca” érvényesül: kiválaszthatják a számukra megfelelő iskolákat, illetve azt a távolságot, amelyen belül még vállalhatóan tartják gyerekeik utaztatását. A szociális intézményeket igénybe vevők érdekérvényesítő képessége és mobilitása jóval kisebb, mint az iskolahasználóké, ugyanakkor az intézmények fenntartásában, fejlesztésében és bőkezű finanszírozásában érdekeltnek befolyásos lobbiképesek szervezni. A segélyezés esetében egyértelműen a segélyező önkormányzatok, illetve az intézmények és az erősebb ágazatok forrás-elszívó dominanciája érvényesül.

Virilis modellről beszélhetünk tehát, ha az adott település különféle gazdasági, igazgatási, értelmiségi, stb. elit csoportjai egyaránt érdekeltnek a közszolgáltatások, közintézmények fenntartásában és jó színvonalú működtetésében, és emellett fontosnak tartják a települési infrastruktúra fejlesztését is. A helyi forrás újra-elosztás lehet ugyan egyenlőtlen, és a különféle intézményeket szelektív módon is fejleszthetik és finanszírozhatják, de a közsféra ágazatai legalább összességükben nem tartoznak a vesztesek közé. Tekintsük ezt a modellt etalonnak.

Más a helyzet, ha a *fenntartói érdekeltség szelektív*. Ebben az esetben egyes ágazatok vesztesek, alulfinanszírozottak, illetve a finanszírozásukra kapott összegek egy részét az önkormányzat részben más ágazatok vagy fejlesztések finanszírozására költi.

„*Fordított virilis modellről*” beszélhetünk, ha a helyi elit teljes mértékben ellenérdekelt a közszolgáltatások működtetésében; minimális szinten biztosítja csak a szolgáltatásokat és alulfinanszírozza az intézményeket.

A legrosszabb a helyzet, ha az elit részben már *nem is az általa kormányzott településen él*, és már a helyi infrastruktúra fejlesztésében is csak olyan mértékig érdekelt, amennyire ottani vállalkozási telephelyei szükségessé teszik.

Ez a mechanizmus megszabja a települések funkcionális hierarchiáját is, tehát azt, hogy mely települések lesznek az egyes alközponti funkciók alanyai. A oktatási központokat a választási lehetőséggel rendelkező elit iskolahasználók jelölik ki akár az iskolafenntartó önkormányzatok szándéka ellenére is. Többféle verziót is megfigyelhetünk. Az egyik, amikor a fenntartó önkormányzat vagy az iskolafenntartó társulás települései szeretnék, ha iskolájuk vonzó lenne a helybeliek és esetleg a környékbeli települések számára, de a helyi szülők számottevő része mégis más iskolákba írta gyerekeit. A másik, amikor az adott település iskolahálózata az egyházi vagy magániskolák miatt olyan mérvű szívóhatást gyakorol, amit az adott önkormányzat már nem tart kívánatosnak. Vizsgálatunkban mindkét példa előfordult.

Előfordul az is, hogy egy iskolaközpont önkormányzata igyekszik korlátozni saját intézményhálózatának szívóhatását, például úgy, hogy a normatíván felüli költséghányadot is követeli azoktól az önkormányzatoktól, amelyek nem társfenntartói iskoláinak vagy más beiskolázási körzethez tartoznak, de az ott élő tanulók saját iskolái egyikébe jelentkeznek. A szocializmus évtizedeiben a bürokratikus vezérelt oktatásirányítás az igazgatási központokhoz igazítva alakította ki a beiskolázási körzeteket és az iskolafenntartó településeket. Az oktatási piac és a hatalmi erőviszonyok persze az elvben hasonló státuszú iskolákat is hierarchiába rendezték; a tagozatos és a zeneiskolákat például az elit családok gyerekei számára hozták létre, míg a másik oldalon a kisegítő iskolák létszámának felduzzasztása a cigány osztályok és cigány iskolák felszámolását követő években a roma gyerekek növekvő elkülönítésének eszközei voltak.¹³ De az adott terület közoktatásában illetékes döntéshozók, mindenekelőtt a megyei tanácsok és pártbizottságok művelődési osztályai, számíthattak arra, hogy intézkedéseiknek többé-kevésbé kiszámítható következményeik lesznek vagy legalábbis adott a korrekció lehetősége.

A rendszerváltást követő liberális közoktatási rendszerben a jogilag egyenlő státuszú települési önkormányzatok felelőssége lett az általános iskolai oktatás, de a fenntartók oktatáspolitikai mozgásteret korlátozott. A tényleges iskolacentrumok gyakorta nem esnek egybe az intézményi központokkal, a társulási központokkal, a más ágazathoz tartozó ellátási központokkal vagy éppen a fejlesztési, gazdasági központokkal, és persze az iskolafenntartó települések szándékaival sem. Az iskolafenntartó önkormányzatok közül csak azok képesek szakigazgatási eszközökkel hatékonyan befolyásolni a közoktatási folyamatokat, amelyek elég széles kínálatral rendelkeznek ahhoz, hogy megfeleljenek a helyi keresletnek; és azok az önkor-

¹³ Ld.: Kemény István: *A romák és az iskola*. Beszélő, 2001. 1. szám

mányzatok is csak abban az esetben számíthatnak sikerre, ha döntéseik egybeesnek a helyi oktatási piac értékítéletével.

A közoktatási beruházások hatása kiszámíthatatlan, mivel a tanulólétszám bizonytalansága miatt a fenntartó képtelen megítélni, hogy milyen mértékben ésszerű beruháznia. Önmagában semmilyen közoktatási beruházás, iskolaépület vagy infrastruktúra-fejlesztés nem képes megváltoztatni egy adott iskola rossz reputációját és kedvezőtlen pozícióját a helyi oktatási piacon. Előfordulhat, hogy nagy összegű beruházás ellenére a felújított iskolaépület tanulói létszáma néhány év alatt a fenntarthatóság határa alá csökken.

A közoktatási esélyegyenlőség szempontjából a következmények még súlyosabbak. Nemcsak települések, de tanulói csoportok is vákuum-helyzetbe kerülhetnek. A vákuumhelyzet fogalmát voltaképpen a közoktatási kirekesztés speciális esetének megnevezésére használjuk. A közoktatási hátrányok bizonyos fokú halmozódása esetén, ha a választási lehetőséggel nem rendelkező, elkülönítetten oktatott tanulók közoktatási hátrányai behozhatatlanokká válnak, közoktatási kirekesztésről beszélhetünk annak ellenére is, hogy a közoktatás alapellátás, amelyből jogilag senkit nem lehet kizárni, sőt, igénybevétele a tankötelezettség végéig kötelező. Közoktatási vákuum-helyzetbe vákuum-helyzetű iskolafenntartó kistelepülések diákjai kerülhetnek. Nekik elvileg sincs menekülési lehetőségük, mivel egyetlen környékbeli iskolafenntartó sem köteles az ő iskolai esélyeik javítása érdekében intézkedéseket tenni. Ugyanakkor iskoláik fenntartói is ellenérdekelték abban, hogy a minimálisan szükséges mértéken túl pénzügyi felelősséget vállaljanak az oktatás tárgyi és személyi feltételeinek javításáért. Az alábbiakban a közoktatási kirekesztés jellemző típusait mutatjuk be a drávaszögi iskolakörzetekben.

Az elemzés helyszíne¹⁴

A vizsgált térséget északon Siklós és Nagyharsány, délen pedig két határátkelőhely, Drávaszabolcs és Beremend határolja. Drávaszabolcs és Beremend között fekszik Matty, amely 16 évig működtetett rendkívül kis tanulólétszámmal nyolc évfolyamos iskolát; Alsószentmárton, amely négy évfolyamos iskola fenntartója és Egyházasharaszti, amely öt falu iskolafenntartó gesztor települése.

Településföldrajzi értelemben az Ormánság és a Drávaszög határa Harkányt a drávaszabolcsi határátkelőhellyel összekötő út. Az Ormánság része a ma már közigazgatásilag Harkányhoz tartozó Terehegy és a drávaszabolcsi beiskolázási körzethez tartozó Drávapalkonya és Drávacsehi is.

¹⁴ Ld.: Virág Tünde: *Ez itt a reménytelenség vidéke – falvak a Dráva mentén*. In.: Váradi Mónika (szerk.) *Kistelepülések lépéskényszerben*. Új Mandátum kiadó, Budapest, 2007

Az Ormánság falvai nem a szocialista korszak centralizációs politikája miatt kerültek zárványhelyzetbe, jóllehet a hatvanas évektől a régió helyzete tovább romlott. A hanyatlás már a 19. század első felében elkezdődött, amelyet a trianoni békeszerződés fölgyorsított azzal, hogy elvágtá az itteni településeket Dráván túli kapcsolataiktól. Az 1950-es években Magyarország első számú ellenségének tekintett Jugoszlávia határát hidegháborús frontállapot jellemezte, az Ormánság és a Drávaszög falvainak zöme pedig a 20-30 km széles zárt határsávba estek. De az ormánsági falvak zárványhelyzete a határsáv zárlatának megszüntetése és a magyar-jugoszláv viszony normalizálódása után is fennmaradt, részben azért, mert Drávaszabolcstól nyugati irányban egészen a Somogy megyei Barcsig nincs Dráva híd, illetve a határfolyón átívelő határátkelőhely. Az Ormánság minden nagyobb településtől, igazgatási, oktatási, gazdasági és kereskedelmi központtól távol fekszik; az alsó fokú központtá fejlesztett, de alig több mint 3000 lakosú Sellye nem válhatott a térség központjává.

A drávaszögi térség leginkább abban különbözik az Ormánságtól, hogy jó néhány településen egészen a hatvanas évekig prosperáló paraszti gazdálkodás folyt. A két legmódosabb falu a református Old és Matty sokban hasonlított egymáshoz: a külterületükön alapított puszták, Tótok földje, Eperjespuszta, Keselyűsfapuszta és Gyűrűspuszta telepesei korábban errefelé ismeretlen zöldségkultúrát honosítottak meg, a falvak belterületén élő gazdák pedig fóliáztak és messzemenően kihasználták a háztáj gazdálkodás nyújtotta lehetőségeket.

Az ormánsági falvakkal ellentétben az itteniek prosperáló gazdaságaikat igyekeztek megvédeni a termelészövetkezeti kampányoktól; az 1960-as években a szövetkezeti háztáji gazdaságok keretében fóliás zöldségtermesztésre álltak át azok a gazdák, akik nem menekültek el a mezőgazdaságból.

Old, Matty és hozzájuk tartozó puszták a termelészövetkezetek összevonását követően periférikus helyzetbe kerültek, mert nem csak a helyi szövetkezeteket, szakszövetkezeteket számolták fel, de igazgatási önállóságukat is. A puszták néhány év alatt elnéptelenedtek, a gazdálkodás megszűnt, néhány házat nyaralóvá alakítottak át új tulajdonosai.

Fontos szempont, hogy a drávaszögi települések sokkal kevésbé vannak zárványhelyzetben, mint az ormánsági falvak. A drávaszögi térségből Horvátországba két, egymáshoz közel fekvő határátkelőhely is biztosítja az átkelést. A határátkelőhelyek forgalma a délszláv háború lezárulása óta ugyan csekély, de Horvátország EU csatlakozását követően a térség ismét profitálhat a határátkelőhelyekből. A térségnek több olyan alközpontja is van, amelyek nem, vagy nem kizárólag a szocialista korszak településfejlesztésének köszönhetik regionális szerepüket. A harkányi termálföldet 1823-ban fedezték fel, és ekkortól kezdett fürdőtelepüléssé kiépülni falu. Siklós méreténél fogva sokkal inkább „valódi” kisváros, mint az Ormánság bár-

melyik települése. A nagyharsányi kőbánya a 20. elején nyílt meg. Beremenden 1910-ben épült meg a cement és mészmű, részben a nagyharsányi mészkőbányához kapcsolódva. Villány évszázadok óta kivételes adottságú borvidék központja. A pécsi piacra pedig még a hatvanas években is hetente kétszer szállították portékájukat a fóliás zöldségtermesztéssel foglalkozó gazdák Mattyról, Oldról és a környékbeli pusztákról.

Az általunk vizsgált települések részbeni „elcigányosodásának” többféle oka volt. Természetesen a közigazgatási központok, illetve a székhelyközségek közös tanácsainak döntéseire befolyással bíró települések általában képesek voltak „megvédeni” magukat a roma családok telepfelszámolásokhoz kapcsolódó szervezett beköltöztetésétől. A Gordisa melletti telep felszámolását követően a székhelyközségre, Drávaszabolcsra és a privilegizált helyzetben lévő Mattyra nem költöztettek romákat, ugyanakkor lehetővé tették, hogy a Gordisán, Dravapalkonyán és Dravacsehiben megürült parasztházakat cigány családok vásárolják meg. Az Oldhoz tartozó Lankapuszta egykor uradalmi beás cigány telep volt; az 1950-es években, a Tito ellenes kampány közepette azonban a megbízhatatlannak tekintett beás családokat áttelepítették az oldi dögkút mellé. A körjegyzőség, illetve a hatvanas évektől székhelyközség Egyházasharasztiába nem engedtek roma családokat beköltözni.

Az „elcigányosodás” folyamatát és jellegét ugyanakkor nem kizárólag a szervezett telepítések magyarázták. Két településen a munkaerő-politikai igényeknek elsőbbségük volt a vélt vagy valós településfejlesztési érdekekkel szemben. Nagyharsányba az ottani termelészövetkezet munkaerőhiányának enyhítésére költöztettek muncsán cigányokat az alsószentmártoni cigánytelepről a hatvanas évek elején, Beremendre pedig a Beremendi Cement Művek (BCM) 1972-es bővítését követően költöztek be nagyobb számban romák. Mindkét település elég nagy lélekszámú volt ahhoz, hogy státuszcsökkenés nélkül befogadhassa a roma jövevényeket, a hosszú távú oktatáspolitikai következményeket pedig a szocialista korszakban senki sem láthatta előre. A kisebb falvak esetében sem a cigányok beköltözése volt a hanyatlás egyedüli oka. Old például soha nem vált volna cigány többségű faluvá, ha nem minősítik szerepkör nélküli településsé és adminisztratív módon nem akadályozzák, hogy az ottani családok építkezessenek.

Alsószentmárton „elcigányosodása” nem szervezett akció eredménye volt. A faluhoz tartozó telepen élő muncsán családok számára, akik korábban soha nem éltek uradalmi függőségben, elsősorban az építőipar kínált pénzkereseti lehetőséget, méghozzá a mezőgazdaságnál jóval magasabb bérekért, lehetővé téve, hogy a hatvanas évektől kezdve fokozatosan megvásárolhassák a kiköltöző sokac családok házeit. A település fokozatos „elcigányosodása” persze kétségtelenül gyorsította a sokac családok elköltözését. Az alsószentmártoni romák számára tehát, ellentétben a gordisai, oldi, vagy a nagyharsányi cigány családokkal, nem a paraszti, fél-parasz-

ti, vagy termelősövetkezeti alkalmazotti státusz elérése volt a cél. Telepes öntudattal vették birtokukba a falut, és jóval kevésbé követtek asszimiláns stratégiát, mint a szomszédos falvakba beköltöző roma családok.

Alsószentmárton ma nemcsak kizárólag beások által lakott falu, de a muncsán dialektust beszélő nyelvi, etnikai csoport legfontosabb központja is: a zárt közösségben még a gyerekek is anyanyelvüket használják az egymás közötti érintkezésekben. A siklósnagyfaluban élő muncsán beások ma már többségben vannak, de mégiscsak református magyarokkal élnek együtt és eredendően a paraszti világhoz kellett alkalmazkodniuk. A nagyharsányra és Siklóstra elszármazott, elköltözött muncsánok pedig a paraszti, alkalmazotti életformához igazodtak.

A szocialista korszakban a „központ-hiányos” dél-baranyai térségek települései közül természetesen adminisztratív módon választották ki azokat, amelyeknek valamilyen igazgatási vagy gazdasági szerepet szántak. Az általunk vizsgált térség köz-igazgatási hálózata gyakran módosult, mindenekelőtt azért, mert központi tervezés során a döntéshozók nem vették figyelembe az Ormáság és a Drávaszögi közötti érzékeny határt.

Villány 1956-ig, Siklós 1983-ig, a járások megszüntetéséig volt járási központ. A sellyei járás megszüntetését követően 1964-ben a siklósi járáshoz került a korábbi sellyei járás településeinek egy része. Az 1960-as évektől kezdve a kormány Siklóst tudatosan a „központ- hiányos” ormánsági és drávaszögi kistérség legfontosabb regionális központjává akarta fejleszteni, ezért a Siklóstól néhány kilométerre fekvő fürdőtelepülést, Harkányt 1963-ban társközségként igazgatásilag Siklóshoz csatolta. A közigazgatási összevonás előzménye, hogy az 1950-ben megalakult harkányi termelősövetkezet 1956-ban felbomlott, és a második téészesítési hullám során Harkányban már nem szerveztek szövetkezetet; a harkányi gazdák arra kényszerültek, hogy a siklósi szövetkezetbe lépjenek be. A református hagyományú és részben ormánsági identitású Harkány azonban nem nyugodott bele önállóságának elvesztésébe, és csaknem másfél évtized múlva kiharcolta igazgatási önállóságát. Új koncepció született a térség regionális centrumáról: Máriagyűdöt egyesítették Siklóssal és az így felduzzasztott település 1977-ben városi rangot kapott. Harkányt pedig egyesítették a szervesen hozzátartozó Terehegygel, majd a megnagyobbodott fürdő-település több ormánsági falu székhelyközsége lett. A két települést ettől kezdve „iker-központként” kezelték, ugyanakkor Harkány és Siklós vonzáskörzete lassan szétvált. A városi rangot Harkány csak a rendszerváltást követően kapta meg.

A harkányi és a siklósi városvezetés viszonya a mai napig rossz, olyannyira, hogy a ma már csaknem összeérő két település képtelen kihasználni az együttműködésben rejlő lehetőségeket. A rendszerváltás óta jobboldali irányítású Harkány az 1994 óta baloldali többségű Baranyai megyei önkormányzattal sem volt képes észszerű megállapodásokat kötni, pedig a harkányi fürdő évekig a harkányi és a me-

gyei önkormányzat közös tulajdonában volt. A tulajdoni viták hátráltatták a szükséges beruházásokat. Miközben az országban sorra épültek az élményfürdők, az egyedülálló termálvízkinccsel rendelkező Harkány forgalma visszaesett és ez érzékenyen érintette Siklóst és a tágabb környéket is. Az alpolgármester, aki egyben a harkányi általános iskola igazgatója, a 2006-os választásokon jobboldali színekben elindult a polgármesteri posztért, méghozzá azzal a szándékkal, hogy a korábbiaknál nyitottabb, együttműködőbb politikát folytathasson majd. A párttagoltság azonban dominánsnak bizonyult: az alpolgármester, noha jelentős támogatásra számíthatott, visszalépett a polgármester-jelöltségtől, mert tartott attól, hogy a két jobboldali polgármester-jelölt rivalizálása a nevető harmadik baloldali jelöltet juttatja a polgármesteri székbe. Így a várost 1990 óta különféle pártszínekben irányító polgármester 2006-ban is megtarthatta posztját. A harkányi önkormányzat azt tervezi, hogy ki lép a Siklós és Vidéke Többcélú Kistérségi Társulásból.

A helyzetet az teszi igazán súlyossá, hogy a siklói önkormányzat is a szomszédos Harkány rovására tervezi fejlesztéseit. Mindenekelőtt a Kistapolca határában felfedezett termálvíz-készletre alapozva élményfürdőt és ahhoz kapcsolódó turisztikai komplexumot akarnak kialakítani, kapcsolódva a siklói vár rekonstrukciójához, illetve hasznosításához. A siklói vár nyugati oldalának mentén fekvő utcákba az 1970-es évektől kezdtek beköltözni alsószentmártoni beás családok. A projekt egyik rejtett célja éppen az, hogy a vároldali utcákból, mindenekelőtt a Váralja utcából kivásárolja az ingatlanokat és elköltözésre bírja az ott élő roma családokat. Mindenesetre a siklói beruházás tovább csökkentheti Harkány vonzerejét és végső soron az egész régió veszíthet a projekten.

A Harkánytól néhány kilométerre délre fekvő Drávaszabolcs is központi döntésnek köszönhette fejlesztési lehetőségeit. Az 1960-as években újjáépítették a második világháborúban lerombolt Dráva hidat, ismételten megnyitották a határátkelőhelyet és fejlesztették a falu határában lévő lengyárat, amely néhány év múlva már több, mint 400 embert foglalkoztatott. Ezzel párhuzamosan Drávaszabolcs a környékbeli négy falu, Drávacsehi, Drávapalkonya, Gordisa és Matty székhelyközsége, illetve körzeti iskolája lett. A társközségek közül Matty privilegizált helyzetben volt, mivel a közös tanács elnöke évekig mattyi volt. A környékbeli falvaknál tehetősebb, református Matty csak a rendszerváltás követően hozhatott létre önálló jegyzőséget és iskolát, ám azt sikerült megakadályoznia, hogy a faluba romákat telepítsenek, amikor felszámolták a Gordisa melletti Sívó telepet.

A rendszerváltás követően Drávaszabolcs alközponti szerepe meggyengült, iskolaközponti szerepe pedig teljesen megszűnt, jóllehet három szomszédos településről ma is a drávaszabolcsi iskolába járnak a diákok.

A másik határátkelőhely, a Drávaszabolcstól keletre fekvő Beremend és a tőle mintegy tíz kilométerre északra lévő Nagyharsány mindenekelőtt annak köszönhet-

te regionális pozícióját, hogy 1972-ben korszerűsítették és bővítették a beremendi cementgyárat; a nagyharsányi kőbánya pedig jórészt a cementgyárat látja el mészkővel. Korábban Beremend fejlődését visszavetette az ellenségesnek számító jugoszláv határmenti fekvés, illetve az a tény, hogy a második világháború után a község sváb lakosságának nagyobb részét kitelepítették. A cementgyár korszerűsítése, az ipari munkahelyek vonzása jelentős számú roma lakosság beköltözéséhez vezetett. A két település kistérségi pozícióját tehát a cementgyár és a kőbánya alapozta meg, de idővel mindkét település iskolaközponttá is vált. Beremend ma is iskolaközpontnak számít, Nagyharsány azonban már nem.

Új oktatási alközponti rendszer

A rendszerváltás után a közoktatási folyamatok alaposan átrendezték a tényleges oktatási központokat. Természetesen 1990 őszét követően a legfontosabb oktatáspolitikai döntéseket települési önkormányzatok, illetve az önkormányzatok önkéntes társulásai hozzák meg. Az új oktatási alközponti rendszert mégsem a megnövekedett hatalmú önkormányzatok rendezték át, hanem a döntési helyzetben lévő szülők, illetve a szelekciós lehetőségekkel rendelkező iskolák. Az önkormányzatok kezdettől túlértékelik saját társadalompolitikai mozgásterüket, miközben részben követni tudják csak a folyamatokat.

A térségben három fontosabb oktatás központ alakult ki: Siklós, Harkány és Vilyán és kisebb mértékben, de Beremend is oktatási központnak tekinthető.

A siklósi iskolaközpont azért különösen érdekes, mert az egyházi iskolák visszaadását követően a város iskolahálózata nagymérvű és kettős szívóhatást gyakorol a környékbeli falvakra. A rendszerváltást követően a város két önkormányzati iskolája a beiskolázási versenyfutásban maga mögé utasította a két egyházi iskolát, és lefölözi a város és a környékbeli települések jó társadalmi helyzetű és jó képességű gyerekeit. A város vezetésének e fölötti öröme azonban nem felhőtlen, túl nagy árat kell ugyanis fizetni a győzelemért: a két egyházi, különösen a katolikus iskola csak a környező települések cigány tanulóinak elszívásával tudja biztosítani a fennmaradáshoz szükséges létszamarányt. A katolikus iskola diákjainak jelenleg 60%-a roma.

Drávaszabolcs és Nagyharsány a rendszerváltást követő években nemcsak iskolaközponti szerepét veszítette el, de a két település iskolájának túlélését csak az „elcigányosodás” révén képes biztosítani.

A közoktatási kirekesztés jellemző típusai

1. *A rendkívül kis tanuló létszámmal, részben osztatlan tanulócsoportokkal működő iskolák színvonala szükségképpen alacsony. Ezek az iskolák a megszűnés*

határán vannak. A tanulók esélyeit döntően az határozza meg, hogy a környékbeli iskolacentrumok képesek, illetve hajlandók-e átvenni a tanulókat. Végzetes lehet, ha az önkormányzatok abban állapodnak meg, hogy összességében mindenkinek inkább megéri az iskola fenntartása, mint a tanulók elhelyezése. Ugyancsak elvágja a tanulók esélyeit az a megoldás, ha egy már szegregált intézmény fogadja be őket. A mattyi diákoknak szerencsájük volt, mivel a nem cigány falu tanulóit befogadta a közeli Siklós egyik önkormányzati iskolája.

Matty – a „fordított virilis helyzetű” falu

Matty 1966-ban veszítette el közigazgatási önállóságát és gazdasági „önrendelkezését”: a falu, a hozzátartozó Keselyűsfapusztával és Gyűrűspusztával együtt, Drávaszabolcs társközsége lett, a mattyi szövetkezetet pedig összevonták a drávaszabolcsi szövetkezettel. Bezárták a falu iskoláját is, a mattyi gyerekeket pedig a drávaszabolcsi iskolába irányították. Matty tehát a székhelyközség, Drávaszabolcs negyedik szatellit települése lett, ám a helybeliek soha nem voltak hajlandók beletörödni falujuk erőszakos körzetesítésébe. A fóliás zöldségtermesztésnek és az intenzív állattartásnak köszönhetően ugyanis Matty mindig is prosperáló, a környékbeli településeknél jobb módú falu volt. A rendszerváltással aztán váratlanul lehetővé vált az, amiben kevesen bíztak: a mattyiak önálló önkormányzatot választhattak. Csakhogy az egykori fóliázó zöldségtermesztésre alapozott háztáji gazdálkodás már végleg lehanyaglott és ezen az önállóság visszaszerzése sem segített. A falu régi-új vezetője, Balogh Antal azal az elhatározással látott munkához, hogy pótolja Matty infrastrukturális hiányait, és újjáépíti intézményeit. Önálló jegyzőséget hozott létre; az 1990-es évtized közepére elkészült a törpe vízmű; néhány évvel később a falut elérte a gázvezeték a vezetékes ivóvizet Keselyűspusztára is kivezették. Az önkormányzatnak nem sikerült megszereznie a Matty és a szomszédos Gordisa határában lévő tavat, pedig a polgármesternek nagyszabású fejlesztési tervei voltak.

Az önállóság leglátványosabb eredménye azonban a nagyszabású összefogással felépült iskola volt, amelyben 1991 őszén nyolc osztállyal és nagyon kevés tanulóval tanulóval elindult a tanítás. Az alacsony tanulólétszám miatt az iskola léte az első perctől fogva bizonytalan volt. Látszólag Mattyot utolérte a drávaszögi és ormánási református magyar falvak sorsa, az alacsony születésszám és a csökkenő népességszám. A korábbi székhelyközség, Drávaszabolcs is nincstelen katolikusokok beköltözésének köszönhetette, hogy nem csökkent a népessége, de az iskola már bezárt volna, ha nem járnának nagy számban roma tanulók a társfenntartó szomszédos településekről. Matty népessége a rendszerváltás időszakában sem volt sokkal több, mint 400 fő. A nyolcosztályos iskola maximális létszáma az 1990-es években 40 fő volt. Egyedüli lehetőség az lett volna, ha sikerül a szomszédos Gordisa tanulóit a

mattyi iskolába csábítani. Gordisa valamivel közelebb fekszik Mattyhoz, mint Drávaszabolcshoz. Ha sikerül mattyra csábítani a gordisai gyerekek egy részét, bizonyosan felgyorsult volna a mattyi diákok elvándorlását, mivel a gordisai diákok többsége roma.

A mattyi iskoláról azonban nem a demográfiai hanyatlás, hanem a falu befolyásos családjai mondták ki a végzetes ítéletet, méghozzá az első tanítási évet követően: átírták gyerekeiket a siklósi iskolákba. A polgármester döbbenetesen vette tudomásul, hogy munkájának legfőbb eredményét, az iskolát maguk a mattyiak teszik tönkre. Az elit családok már 1992-ben világossá tették, hogy a saját iskolaválasztásuk során nem a falu iskolájának érdekeit tartják elsődlegesnek. A polgármester nem is bírta nézni a folyamatot és a ciklus közepén lemondott.

Két év múlva, 1994-ben aztán ismét elindult a polgármesteri székért, és megszakítás nélkül 2006 szeptemberéig vezette a falu önkormányzatát. Pályafutása végén aztán a neki kellett lebonyolítania a felső tagozat megszüntetését. A mattyi iskola a 2005-2006-os tanévben még nyolc évfolyamos volt. Igaz, a nyolc évfolyamon mindössze 29 diák tanult és az ő oktatásukat is négy osztatlan tanulócsoportba szervezték meg. A tanulók kivétel nélkül mattyiak voltak, illetve a Mattyhoz tartozó külterületeken éltek. A következő tanévben, 2006 szeptemberében már csak alsó tagozat indult. A felső tagozatos diákokat a siklósi Batthány Kázmér iskolához közzeteszítették, majd 2007 januárjától a mattyi alsó tagozatos iskola is a siklósi Batthány Kázmér iskola tagiskolája lett. A 2006-2007-es tanévben a mattyi alsó tagozatos iskolába mindössze 13 helybeli diák maradt, akik két osztatlan tanulócsoportba jártak. 2007 szeptemberétől aztán végképp megszűnt az általános iskolai oktatás a faluban. A 2006-2007-es tanévben a siklósi Batthány Kázmér iskolába 10 mattyi felső tagozatos diák járt. A mattyi iskola diákjainak „közzeteszítése” a siklósi iskolához nem ütközött nehézségbe. Viszonylag csekély számú diák elhelyezését kellett megoldani, és a tanulók között mindössze három roma akadt; ők is a zárt, református falu által befogadott, asszimilált családokban éltek.

A jegyzőség és az intézmények újraalapítása után tehát kiderült, hogy a falu önállóságát és öntudatát korábban garantáló tényezők ma már anakronisztikusak. Pontosabban a falu rendszerváltást követő helyzetét nem egyszerűen csak a népességszám kritikus határ alá csökkenése határozta meg, hanem az a tény, hogy a falu gazdasági eliteje már kifejezetten ellenérdekelt a helyi közszolgáltatások fejlesztésében és finanszírozásában. Mi több, a választási lehetőséggel rendelkező elit iskolahasználók is ellenérdekelték az önálló nyolcosztályos iskola fenntartásában, az önkormányzat, és persze a képviselőtestületben domináns elit családok pedig egyre kevésbé hajlandók vállalni a kirívóan kevés tanulóval működő iskola fenntartásának költségeit. A falu 2006-őszén hivatalba lépett vezetői kritikusanak ítélték Matty pénzügyi helyzetét.

Matty saját önállósodási ambícióinak csapdájába került. A település meglehetősen szigetszerű helyzetben van. A részben cigányok lakta szomszédos Gordisát senki nem tekinti lehetséges partnernek, a kissé távolabb fekvő, kizárólag muncsán béások lakta Alsószentmártont még kevésbé. A falu elvben a drávaszabolcsi körjegyzőséghez csatlakozhatna, de a múltbeli sérelmek miatt ennek sincs realitása.

A tanulóknak ellenben volt „menekülési lehetőségük”; Siklós közel van Mattyhoz és a város hajlandó is volt arra, hogy egyik iskolája, a Batthány Kázmér iskola átvegye a mattyi felső tagozatos tanulókat, majd tagiskolaként a mattyi alsó tagozatos iskolát.

2. A sajátos nevelési igényű vagy annak minősített tanulók számára az intézményen belüli szegregáció a legrosszabb megoldás; még a speciális iskola is több lehetőséget kínál számukra.

Szélsőséges kirekesztésnek tekinthetjük, ha nem csak elkülönített osztályokban, csökkentett pedagógiai program alapján, de osztatlan tanulócsoporthoz kénytelenek eltölteni általános iskolai diák éveiket. Így tanulnak a siklói katolikus iskola és az egyházasharaszti iskola sajátos nevelési igényűnek minősített diákjai.

A siklói katolikus iskola

Bizonyos értelemben Siklós évtizedek óta küzd azzal, hogy méreteihez képest túlzott regionális feladatokat kell ellátnia. A rendszerváltást követően a kisvárosi regionális szerepe bizarr módon változott. Miközben a siklói önkormányzat saját lehetőségeit túlértékelve és az együttműködés potenciális előnyével nem számolva mindent elkövet annak érdekében, hogy a térség legfontosabb turisztikai központja legyen, a siklói iskolák közoktatási kettős szívóhatása korántsem tölti el egyöntetű lelkesedéssel a városvezetést. A siklói oktatáspolitikát nagy fegyverténynek tartotta, hogy a rendszerváltást követő években az egyházi iskolákkal szemben megnyerte a beiskolázási küzdelmet. Ugyanakkor a folyamat következményeivel nem számolt a siklói városháza: sem a fejlesztésekért, sem pedig az oktatásért felelős vezetők nem nézik jó szemmel, hogy a város egyházi iskolái egyben a környékbeli roma, illetve hátrányos helyzetű gyerekek egyik legfontosabb célszervezőivé váltak az elmúlt években.

A siklói közoktatási intézményhálózat az egyházi iskolák 1948-as államosítása után fokozatosan épült ki. A település lassan kinőtte az 1. számú általános iskolát, tehát a katolikus egyháztól elkönfiskált belvárosi épületet és 1971-re elkészült a 2. számú általános iskola, a mai Batthány Kázmér iskola. A városi rang elnyerésének feltétele volt, hogy Siklós regionális oktatási feladatokat is vállaljon és általános iskolai kollégiumot építsen. Máriagyűd és Siklós egyesítése, illetve a növekvő gyereklét-

szám aztán szükségessé tette, hogy a kisváros új iskolát építsen. A 3. számú, ma már Kanizsai Dorottya nevét viselő iskolaépület 1982-ben nyílt meg.

A rendszerváltást követően a katolikus egyház visszaigényelte régi épületét és 1991 őszén tanulókkal, tanárokkal együtt átvette a város legjobbnak, legelőkelőbbnek tartott 1. számú iskoláját. A református egyház is úgy döntött, hogy újraindítja egykori iskoláját. Csakhogy a volt református iskolának nem volt jogutódja a szocialista korszakban. A református iskolát időközben lebontották, a telekre pedig új épületet emeltek: ebbe költöztették a város szakmunkásképző iskoláját. A református egyház ezt az épületet kapta vissza, a szakmunkásképző pedig, egyesülve a gimnáziummal, átmenetileg a volt pártház épületébe költözött. A református iskola három évfolyammal indulva fokozatosan építette fel a nyolcosztályos képzését, és eleve versenyhátrányba került.

A siklói iskolák száma az 1990-es években tehát háromról négyre emelkedett, miközben a tanulólétszám az 1990-es években már erőteljesen csökkent.¹⁵ A tízezres városban mindenképpen iskolai túlkínálat alakult ki, amit csak a környékbeli beiskolázási körzetek rovására lehetett ellensúlyozni. Az új intézményrendszer kialakítását követően a fenntartók azonnal megkezdték iskoláik „pozicionálását”. Nem egyszerűen az infrastruktúra és a kínálat javítására törekedtek, hanem relatív helyzetük optimumát akarták elérni, ami legalább annyira a rivális iskolák vonzerejének rontását is jelenthette, mint saját presztízsük javítását.

A siklói iskolák új rangsorát alapvetően a katolikus iskola presztízsének és népszerűségének gyors romlása határozta meg. A katolikus egyház 1991-ben a város legvonzóbb, ének-zene tagozatos iskoláját vette át, és az új fenntartónak minden esélye megvolt arra, hogy megőrizze az iskola pozícióját. Ha ez bekövetkezik, akkor az önkormányzatnak drasztikusan le kellett volna építenie saját intézményeit. Nem így történt. A fenntartó az oktatás színvonalánál fontosabbnak tartotta, hogy azonnal és kíméletlenül érvényesítse az általa fontosnak tartott elveket; megkövetelte például, hogy a tanárok látogassák a vasárnapi szentmiséket. A tanároknak azonban volt menekülési lehetőségük: a két önkormányzati iskola szívesen fogadta őket, mivel sok szülő a diákokat is átíratta. Néhány év múlva az intézmény felügyelete közvetlenül a pécsi megyéspüspökhöz került, de ekkor már késő volt, a folyamatot többé már nem lehetett megállítani. A siklói szülők szemében a katolikus iskola a siklói általános iskolák rangsorában a legutolsó helyre szorult.

Az iskola átadása előtt az 1. számú iskola hatékony szelekciós technikákkal tartotta távol a roma diákokat, és ezt a gyakorlatot kezdetben az új fenntartó, a katoli-

¹⁵ A nyolcadikosok között a demográfiai hullám az 1989/1990-es tanévben tetőzött: akkor országosan 170 891 tanuló végezte el a nyolcadik évfolyamot. A végzett nyolcadikosok száma a 2001/2002-es tanévben már csak 118 200 fő volt.

kus egyház által kinevezett új vezetés is folytatta. Siklós tanulóinak vészes létszámcsökkenése miatt azonban a katolikus iskola rákényszerült arra, hogy egyre nagyobb számban vegyen fel vidéki gyerekeket, ami egyben azt is jelentette, hogy megnyitotta kapuit a roma diákok előtt. Az alsószentmártoni katolikus óvoda már régtől arra számított, hogy minél több leendő kisdiákot sikerül majd a siklói katolikus iskolába irányítani. Az 1990-es évtized második felében az iskola vezetése és a fenntartó is belátta, hogy az iskola léte függ a vidéki, azon belül is az alsószentmártoni gyerekek beiskolázásától, de ez a tény bizonyos értelemben máig tabunak számít. A fenntartónak az a prioritása, hogy a beiskolázott elsős tanulók száma ne essen olyan kritikus szint alá, amely már az intézmény létét, illetve finanszírozhatóságát veszélyeztetné. Ugyanakkor váltig ellenzi, hogy az iskola részt vegyen bármiféle olyan programban vagy pályázaton, amely arra utalna, hogy az iskola cigány többségű vagy nagyobb arányban oktat hátrányos helyzetű diákokat. A tanári kar sem vállalja fel szívesen az iskola tényleges helyzetét és a tényleges helyzetével adekvát programokat, jöllehet távlatosan speciális szakiskolai osztályokat akarnak indítani.

Valószínűleg a frusztráció is oka annak, hogy a tanárok egy része időnként nem tartózkodik a tettelegességtől. A siklói cigány kisebbségi önkormányzat többször interveniált, sőt egyszer feljelentéssel fenyegette meg az egyik pedagógust, ha az iskolában nem szűnnek meg a hasonló incidensek.

A városháza oktatáspolitikájának fontos eleme, hogy közvetett és közvetlen eszközökkel igyekszik a két egyházi fenntartású iskolába irányítani a hátrányos helyzetű és a sajátos nevelési igényű tanulókat. Az önkormányzati iskoláknak vagy nincsenek sajátos nevelési igényű tanulói vagy nem vesz róluk tudomást. A Batthány Kázmér iskolába egy mozgássérült diák jár. A Kanizsai Dorottya iskolának hat részkepesség zavaros tanulója van, de csak azzal a feltétellel vette fel őket, ha nem kell normatívát igényelni és nem kell teljesítenie a normatíva feltételeit. A katolikus iskola 168 diákjából 27 sajátos nevelési igényű. Őket három osztatlan tanulócsoportha szervezve, szegregáltan tanítja. Ehhez hasonló gyakorlatot csak az egyházasharaszti iskola folytat a térségben.

Az egyházasharaszti iskola

Az egyházasharaszti iskola az 1962/1963-as tanévtől fokozatosan vált körzeti iskolává. Siklónagyfaluban és Oldon 1976-ban szűnt meg az alsótagozatos iskola. Alsószentmártonban 1941-től működött sokác és külön cigány iskola. A cigány iskola negyedik osztályát az 1960-as években integrálták a sokác iskolába, ami felgyorsította a sokác lakosság elvándorlását a faluból. Az alsószentmártoni iskola felső tagozatát 1971-ben szüntették meg; a felsősök azóta az egyházasharaszti iskolába járnak. Alsószentmártonban csak alsó tagozat maradt, majd az alsó tagozatos, később pe-

dig a felső tagozatos kiegészítő iskolai részleg működött. A puszták közül korábban az Oldhoz tartozó Tótok földjén volt önálló alsó tagozatos elemi iskola.

A rendszerváltozás után azonnal felbomlott az öt falu mesterségesen létrehozott integrációja. Kistapolca, Siklónagyfalu és Alsószentmárton kivált az egyházasharaszti körjegyzőségből; később Siklónagyfalu a kistapolcai körjegyzőséghez csatlakozott, Alsószentmárton pedig önálló jegyzőséget hozott létre. Az egyházasharaszti körjegyzőségnek csak Old maradt a tagja. A termelőszövetkezet felbomlott.

Csak az iskolát működtette továbbra is az öt falu intézményfenntartó társulása. A nem cigány szülők az 1993-as tanévben kezdték el tömegesen elvinni a gyerekeiket Siklóra és Beremendre; az iskola egy-két év alatt teljes egészében cigány iskolává vált. Egészen abszurd, és az iskolahasználó gyerekek oktatási esélyeit illetően súlyos helyzet alakult ki.

A környékbeli iskolák kétféle szívóhatást gyakorolnak az egyházasharaszti beiskolázási körzetre. A helyi iskolánál összehasonlíthatatlanul jobb feltételeket és oktatási kínálatot nyújt a beremendi iskola és a két siklósi önkormányzati iskola. Ugyanakkor a roma szülőknek lehetőségük van arra, hogy a siklósi katolikus iskolába írassák gyerekeiket. A „lefölöző” önkormányzati iskolák tették lehetővé, hogy a kilencvenes évek elején a nem cigány szülők elvihessék gyerekeiket az egyházasharaszti iskolából, ám ma már semmiféle konkurenciát nem jelentenek a teljesen „elcigányosodott” egyházasharaszti iskolának. Ugyanakkor a siklósi katolikus iskola szívóhatása miatt az egyházasharaszti iskola fenyegetve érzi magát: az igazgató attól tart, hogy a tanulólétszám a kritikus szint alá süllyed. Újabban a siklósi református iskola is konkurensként jelent meg a helyi közoktatási piacon. A krónikus gyerekhiány miatt a megszűnés határára került iskola igazgatója belátta, hogy a túlélés egyetlen lehetősége az, ha megnyitja a kaput a környékbeli falvak roma tanulói előtt.

Az egyházasharaszti iskolát fenntartó öt település közül a gesztortelepülés, Egyházasharaszti és Kistapolca nem cigány tanulói kivétel nélkül máshová járnak általános iskolába; az összes kistapolcai tanuló a közeli beremendi iskolát választja. Az egyházasharaszti iskolába kizárólag roma tanulók, döntő többségükben a társfenntartó szomszédos cigány többségű falvakból átbuszozó roma tanulók járnak. A gesztortelepülés, Egyházasharaszti és a szomszédos cigány többségű falvak között csaknem száz százalékos a tanulócseré.

Az iskolafenntartó társulás öt településének érdekeltsége az iskola fenntartásában szelektív és rendkívül alacsony. Az iskolafenntartó társulásban állandó viták tárgya a társfenntartók szavazati joga és az iskola finanszírozása. Az alsószentmártoni önkormányzat álláspontja régóta az, hogy a társfenntartókat a diákok arányában illeti meg szavazati jog, ugyanakkor a gesztor önkormányzat arra hivatkozott, hogy a társfenntartók anyagi hozzájárulása az iskola fenntartási költségeihez aránytalanul csekély, különös tekintettel arra, hogy az öt község közül csak három, cigány több-

ségű falu diákjai „használják” ténylegesen az egyházasharaszti iskolát. Az iskola egyre kevesebb fenntartói kiegészítő támogatást kapott; 2005-ben már lényegében csak a normatív támogatásból kellett fedezni a költségeket. A gesztortelepülés polgármestere 2006-ban deklaráta, hogy az iskolának kizárólag a normatív támogatásból kell fedeznie költségeit, legfeljebb még a Siklós és Vidéke Többcélú Kistérségi Társulás támogatására számíthat. A roma többségű társfenntartó falvak, Alsószentmárton, Siklósnagyfalu és Old polgármesterei viszont úgy érvelnek, hogy ha a gesztor önkormányzat nem járul hozzá az iskola költségeihez, akkor a társfenntartó önkormányzatok sem nyúlnak a zsebükbe. Az 2006-os pénzügy évtől kezdve az iskoláért lényegében egyetlen fenntartó sem visel anyagi felelősséget. A krónikusan alulfinanszírozott iskola lényegében minden pályázati lehetőségtől elesett, mert a fenntartók nem hajlandók állni a szükséges önrészt, illetve előfinanszírozni a szükséges projekt költségeket.

Az alulfinanszírozott iskolában rendkívül mostoha körülmények között folyik a tanítás. Az iskolában nincs tornaterem, a számítógéppark pedig néhány régi, elavult gépből áll. A 4–8 évfolyamon angolt tanítanak, elsőtől nyolcadikig pedig román nyelvet egy Marosvásárhelyről idetelepült tanárnő. A 178 diákból 21 sajátos nevelési igényű, szegregáltan, sőt, három osztatlan tanuló csoportba szervezve tanulnak.

Az egyik, az iskola fenntartását leginkább ellenző egyházasharaszti képviselő, sokak véleményének ad hangot, amikor úgy fogalmaz: *„Legszívesebben kerekre raknám az iskolát és áttolnám Alsószentmártonba”*. Az előzmények ismeretében nem az a kérdés, hogy mi lehet az oka a fenntartók anyagi felelőtlenségének, hanem hogy miért nem esett még szét az irracionálisan működő iskolafenntartó társulás.

Egyházasharaszti polgármestere nem szívesen számolná fel teljes egészében az iskolát, ugyanakkor egyetlen fillért sem hajlandó költeni rá az önkormányzat saját forrásaiból. Az intézmény munkaadó, és az utolsó tényező, amely még emlékeztet Egyházasharaszti egykori kistérségi szerepére. A polgármesternek azonban nagy ívű tervei vannak. A Kistapolca határában felfedezett melegvíz-készlet, amelyre Siklós is alapozza élményfürdő-beruházási terveit, az ő fantáziáját is megmozgatta. Fantasztikus fejlesztési terveiben talán maga sem hisz igazán, de arról meg van győződve, hogy a tervezett siklósi fürdő-beruházás kapcsán azért a falu végre megvalósíthatja régi álmát: megépülhet az Egyházasharaszti Siklóssal közvetlenül összekötő út, amely lényegesen közelebb hozná a kisvárost.

Az önkormányzatban a környék három legjelentősebb mezőgazdasági vállalkozása közül csak a KAHIB sertéstelepnek volt képviselője a vállalkozás vezetője személyében. Ő természetesen régóta ellenzi az iskola fenntartását, miképpen az alpolgármester is, akinek boltja van a faluban. Tagja volt azonban a testületnek az iskola egyik alkalmazottja és annak rokona is.

Az iskolaépület a fenntartó önkormányzatok közös tulajdona; ez kétségkívül valós, de bizonyára nem elégséges magyarázat. A kistapolcai gyerekek a szomszédos Beremendre járnak, a kistapolcai önkormányzat teljesen érdektelen az egyházasharaszti iskola társfenntartásában, de mivel a költségekhez nem kell hozzájárulnia, különösebb gondot nem jelent számára a társfenntartói státusz. A gesztortelepülés, Egyházasharaszti önkormányzata számára az iskola fenntartásának nyilvánvalóan nemcsak közvetlen társadalompolitikai tétje van, de az utolsó intézményi kapocs, amely a szomszédos településekhez fűzi, és amely még valamiféle központi igazgatási szerep látszatát keltheti. Ugyanakkor az iskola Egyházasharasztiiban munkaadó is, és néhány képviselő személyesen érdekelt az intézmény fennmaradásában.

3. „*Elcigányosodás*” fenyeget minden olyan iskolát, ahol a roma tanulók aránya meghaladja azt a küszöb-értéket, amely már iskolai elvándorlásra készíteti a szülőket, feltéve, hogy a közelben vannak őket befogadó iskolacentrumok.

Ha az „*elcigányosodás*” folyamata elindult, azt sem iskolabővítéssel, sem infrastrukturális fejlesztéssel, sem pedig pedagógiai innovációval nem lehet megállítani. Az integrációs projektek könnyen azzal a nem kívánt eredménnyel végződhetnek, hogy felgyorsul az iskolai elvándorlás és az „*elcigányosodás*” folyamata.

Nagyharsány – az integráció vesztese

Közoktatási szempontból a nagyharsányi iskolakörzethez tartozó három település, Nagyharsány, Kisharsány és Nagytótfalu is vákuumhelyzetben van, de a fenntartó és az iskola vezetése ezt a tényt évekig nem akarta tudomásul venni. A nagyharsányi önkormányzat úgy vélte, hogy a falu mérete és a kőbánya biztosította gazdasági szerepe miatt az iskola vonzereje is megmarad legalább olyan mértékben, hogy érdemes legyen hosszabb távra tervezni. Az önkormányzat jelentős összegért felújította az iskolaépületet; a munkára mintegy 100 millió forintot fordítottak, az összeg felét pedig az önkormányzat saját forrásaiból állta. Beépítették a tetőteret, tornacsarnokkal, könyvtárral, szaktantermekkel bővítették az épületet. Az iskola vezetése pedagógiai kínálatát integrációs programokkal egészítette ki.

A nagyharsányi iskolában a fizika és a matematika órákon multimédiás eszközöket használnak. Az angol és német nyelvoktatás kapcsán az iskola résztvevője az ELTE Email-nyelvoktató projektjének: a diákok egy bizonyos nyelvi szint elérését követően rendszeres levelező kapcsolatban állnak az angol és német partnerintézmények diákjaival; az iskola tanulói kiemelkedő eredményeket értek el az országos idegen nyelvi levelező versenyeken. A két társfenntartó település, Kisharsány és Nagytótfalu diákjai háztól házig szállítja az iskolabusz. Négy óvónői és tanítói diplomával egyaránt rendelkező pedagógusok középső óvodai csoporttól az általános is-

kola harmadik osztályáig viszi a gyerekeket. Ugyancsak áthidaló a nyelvoktatás: középső csoporttól harmadik osztályig idegen nyelvi szakköröket tartanak, majd a szakköröket fokozatosan váltják fel a tanórák.

Az iskola 2003-ban lett integrációs bázisintézmény; ennek feltétele természetesen a sajátos nevelési igényű tanulók integrációja volt. Az alsó tagozatos kisdíákokat egyszerre, a felső tagozatos sajátos nevelési igényű tanulókat felmenő rendszerben integrálták. Az integrációnak voltak előzményei. Néhány évvel korábban a készségtárgyak óráin már közösen vettek részt társaikkal a sajátos nevelési igényű tanulók. Az együttnevelés során a matematikát és a magyart tanító tanárok megjelölték a tanmeneteknek azokat a részeit, amelyeket az immár társaikkal együtt tanuló sajátos nevelési igényű diákok nehezebben értenek meg, és az órai munka során ezekben a szakanyag-részekben igyekeztek pótlólagos segítséget nyújtani azoknak, akiknek valóban nehézségeik voltak a tananyag követésében. Szükség esetén gyógypedagógus szaktanár is segített. Az együttnevelés tehát lehetőséget adott arra, hogy a sajátos nevelési igényű tanulóknak az egész tananyagot „felkínálják”, míg a szegregált oktatás során eleve csökkentett tananyagot tanítanak. Másrészt a módszer lehetőséget adott arra, hogy sajátos nevelési igényű tanulók státusza részben rejtve maradjon társaik előtt.

Az iskola megnyert egy HEFOP 2.1.3 pályázatot; a pályázat célja a hátrányos helyzetű tanulók integrációs felkészítésének támogatása intézményi együttműködés keretében. A két konzorciumi partner a drávaszabolcsi és a kémesi iskola volt. Igaz, mire a projekt elkezdődött, annak legfőbb tartalmi eleme, az IPR (Integrált pedagógiai rendszer) bevezetése ellehetetlenült. A nagyharsányi iskolában már csak egyetlen évfolyamon voltak párhuzamos tanulócsoportok; a beiskolázás során az iskola vezetése igyekezett ellenállni a szülők szelekciós nyomásának. A drávaszabolcsi iskolában nincsenek párhuzamos osztályok, miként a kémesi iskolában sem. A három település között nincs iskolai migráció. Még lényegesebb akadály a érdemi integrációs programok megvalósításának, hogy mindhárom beiskolázási körzet „iskolai migrációs” egyenlege negatív, így aligha válogathatnak a diákok között. Ellenkezőleg, a drávaszabolcsi és a nagyharsányi iskola léte függ attól, hogy sikerül-e megfékezniük a beiskolázási körzetben élő tanulók további elvándorlását. A projekt során a nagyharsányi iskola a matematika és a magyar nyelv és irodalom szaktantárgyi integrációs modellt dolgozta ki. A két konzorciumi partner-iskola hozzájárulása a projekthez inkább csak formálisnak látszik: a drávaszabolcsi iskola az életvitelre vonatkozó programok; a kémesi iskola pedig az iskola és a szülők együttműködésére vonatkozó programok kidolgozására vállalkozott.

Nagyharsányba az 1960-as években költöztek nagyobb számban muncsán anyanyelvű cigányok Alsószentmártonból, mivel a helyi termelészövetkezetnek szüksége volt munkájukra. Jelenleg az iskola 151 tanulójának mintegy harmada ro-

ma és ez az arány végzetes. Nagyharsány hozzávetőlegesen egyenlő távolságra van Villánytól, Beremendtől és Siklóstól; a két társfenntartó település valamivel közelebb is van Siklóshoz, mint a gesztor község. A roma tanulók aránya pedig magasabb, mint a konkurens három iskolafenntartó település önkormányzati iskoláiban. Csakhogy ma már rendkívül nagyarányú a tanulói elvándorlás a nagyharsányi beiskolázási körzetből; ha valamennyi körzetes tanuló a nagyharsányi iskolába járna, a roma tanulók aránya csak 20 százalékos lenne, igaz, ez az arány is magasabb, mint a környező szívískolákban. Ma már nehéz megállapítani, hogy vajon a roma tanulók viszonylag magas aránya, vagy az integrációs programok indították-e el a végzetes tanulói elvándorlási folyamatot.

Mindenesetre az iskola létét veszélyeztető csapdahelyzetbe került. Az integrációs projektek egyre inkább elriasztják a nem cigány szülőket, és ezen az iskola imponáló pedagógiai kínálata sem segít. A nagyharsányi iskolakörzetben élő nem cigány szülők egy része a szó szoros értelmében akár gyengébb iskolát is hajlandó választani gyerekének, csak azért, mert ott alacsonyabb a roma tanulók aránya. Ha az elvándorlás folyamata nem áll meg, akkor a nagyharsányi iskola tanulólétszáma a fenntarthatóság határa alá csökken és az iskolát be kell zárni, vagy legalábbis tagiskolaként be kell tagosítani valamelyik környékbeli nagyobb iskolához. Az intézmény hosszútávú fennmaradását csak az „elcigányosodás” biztosítaná, ha esetleg sikerülne nagyobb számban roma diákokat ide csábítani a környékbeli falvakból, mindenekelőtt az egyházasharaszti iskolakörzetből. Csakhogy ebben az esetben végképp ellehetetlenülne az integrációs program.

4. *Közoktatási vákuum-helyzetben* van az egyházasharaszti-alsószentmártoni iskola, illetve az iskola 220-230 tanulója. Szóba sem kerülhet az, hogy bármelyik környékbeli iskolacentrum befogadná őket, ugyanakkor az iskolát fenntartó önkormányzatok is ellenérdekeltek az iskola működtetésében és sem anyagi, sem erkölcsi felelősséget nem vállalnak azért, hogy az intézmény legalább minimálisan kielégítő feltételek között működhessen. A tanulók számára csak a mára már cigány többségűvé vált siklósi katolikus iskola jelent alternatívát, amelynek színvonala és pedagógiai programja semmivel sem jobb, mint az egyházasharaszti-alsószentmártoni iskoláé. Ráadásul Egyházasharasztiiban legalább megismerkedhetnek a román nyelvvel, tehát egy olyan irodalmi nyelvvel, amely anyanyelvükhöz nagyon hasonló. Siklóson erre nincs lehetőség, a város vezetése és részben a katolikus iskola tanárai pedig kifejezetten ellenségesek velük szemben. Ennek a 220-230 diáknak a helyzete szélsőségesen kirekesztett: senkinek sem kellene, és senki sem hajlandó felelősséget vállalni értük.

Az alsószentmártoni alsó tagozatos iskola

Alsószentmárton polgármestere 2004-ben úgy döntött, hogy az alsószentmártoni alsó tagozatos iskolát leválasztja Egyházasharasztiról és önállóan működteti. Egyházasharasztiban tudni vélik, hogy a döntés mögött részben személyes érdekek húzódtak meg, illetve a nem sokkal korábban Phare beruházásból felújított épületette vonzóvá az önkormányzat számára az iskola önállósulását. Mindenesetre a kisiskolások szülei immár három lehetséges iskola közül választhattak: az egyházasharaszti, a siklósi katolikus és a helybeli alsótagozat közül.

Egyházasharasztiban biztosra veszik, hogy az alsószentmártoni polgármester nyomást gyakorol a szülőkre, nehogy az egyházasharaszti alsó tagozatot válasszák.

Az intézményi szétválás amúgy sem volt zökkenőmentes. Az új igazgató nagymértékben ki akarta cserélni a tanári kart. Az egyházasharaszti iskola három alsó tagozatos tanárt átvett, de csak azon az áron, hogy nyugdíjazott három idősebb kollégát. Az iskolafenntartó társulásban az alsószentmártoni polgármester többször is megpróbálta megváltani az egyházasharaszti iskola igazgatói kinevezésének meghosszabbítását.

Hiba lenne azonban az alsószentmártoni önkormányzat akkori döntését kizárólag személyi ambíciókkal vagy a remélt haszonszerzéssel magyarázni: hosszabb távon az önkormányzat önálló hatosztályos, majd nyolcosztályos iskolát szeretett volna felépíteni a faluban, „hazahozva a gyerekeket” az egyházasharaszti iskolából, és persze a siklósi katolikus iskolából is. Alsószentmártonban ma már több mint négyszer annyian élnek, mint Egyházasharasztiban. Az önkormányzat abban bízott, hogy a falu demográfiai helyzete, a növekvő gyerekszám reálissá teheti a tervet. Minden bizonnyal figyelmen kívül hagyták, hogy a katolikus egyház befolyása rendkívül nagy a faluban. Márpedig az egyház, illetve Lankó József tisztelendő minden erejével arra törekszik, hogy kimenekítse az alsószentmártoni gyerekeket a helyi, illetve az egyházasharaszti iskola kínálta szegregált és silány feltételeket biztosító oktatás csapdjából.

Az alsószentmártoni iskolafejlesztési tervek persze semmivel sem kevésbé irracionálisak, mint az egyházasharaszti iskola fenntartása. Az önkormányzat nem számolt az önálló intézmény reális fenntartási költségeivel, miként azzal sem, hogy a pedagógusok nagymérvű és gyakori cseréje nemcsak a szakmai munkát lehetetlenné teszi, de az elbocsátott munkatársaknak fizetendő végkielégítések, illetve a sokasodó munkaügyi perek pótlólagos költség-spirált indítanak el. Ugyanakkor kezdetől világos volt, hogy ha az önálló intézményfenntartás kudarcba fullad, a megszüntetésnek, illetve a „visszatagosításnak” is nagy ára lesz.

Az alsószentmártoni tagiskola kiválására hivatkozva Egyházasharaszti hétmillió forint rendkívüli támogatást kapott a Belügyminisztériumtól. A következő évben az

iskolafenntartó társulás önkormányzatai megszabadulhattak volna az iskolafenntartás terhéért és a képtelen beiskolázási helyzettől, vagy legalábbis megkísérelhetnék volna rávenni a környékbeli iskolákat, hogy befogadják az itteni tanulókat. A HEFOP 2.1.7 deszegregációs pályázata ugyanis lehetőséget adott volna a kizárólag cigány gyerekeket tanító egyházasharaszti iskola felszámolására. Az előzetes tervek szerint a 2005-2006-os tanévtől az iskola tanulóit a siklósi, a beremendi és a nagyharsányi iskolákba irányították volna, lehetőség szerint törekedve arra, hogy ne hozzon létre új szegregációs spirált egyik befogadó intézményben sem.

Az integrációs projekt lebonyolítására 50 millió forint állt rendelkezésre. A leendő befogadó iskolák fenntartói ugyan még nem adták áldásukat a tervre, ám a döntés az egyházasharaszti iskolát fenntartó önkormányzatok kezében volt: ha a megszüntetik az iskolát, azzal kényszerhelyzetbe hozhatták volna a környékbeli leendő befogadó iskolákat, illetve fenntartóikat is. Az öt község polgármestere támogatta a projektet; már csak arra volt szükség, hogy az érintett önkormányzatok állják az iskola felszámolásának költségeit, mindenekelőtt hajlandóak legyenek saját költségvetésük terhére kifizetni a végkielégítések összegét. A polgármesterek azonban azt követelték, hogy a végkielégítéseket is a projekt költségvetése terhére fizethessék ki. Erre természetesen nem volt lehetőség, így az iskolát fenntartó önkormányzatok visszaléptek a pályázattól. A fenntartók sem az iskolafenntartás, sem pedig a tisztességes finanszírozás költségeit nem voltak hajlandóak állni. A tanulók szempontjából a legrosszabb döntés született: a gesztor önkormányzat deklarálta, hogy az iskolának kizárólag a normatív támogatásból kell fedeznie működési költségeit.

Időközben az alsószentmártoni önkormányzat kénytelen volt tudomásul venni, hogy a 2005-ben módosított közoktatási törvény hosszútávon nem teszi lehetővé alsó tagozatos iskola önálló működtetését. Elvileg két lehetősége volt az alsószentmártoni önkormányzatnak: vagy továbbfejleszti az iskolát és önálló hat, majd nyolcosztályos iskolát épít a faluban, vagy pedig tagintézményként „visszategosztja” az iskolát az egyházasharaszti iskolához.

A 2006-os önkormányzati választások mindkét iskolafenntartó településen jelentősen átrendezték a politikai erőviszonyokat. Alsószentmártonban új polgármester került az önkormányzat élére, aki elődjénél iskolázatlanabb és kiszámíthatatlanabb személyiségű ember és a falu oktatáspolitikájával kapcsolatban meglehetősen amorf elképzelésekkel rendelkezik. Egyrészt folytatta elődje veszélyesen költséges és a bizonytalanságot fokozó személyi politikáját: azonnal felmondott a korábbi jegyzőnek, majd nem sokkal később visszavonta az iskolaigazgató megbízását. Rövidtávon vissza akarta tagosítani a négyosztályos iskolát az egyházasharaszti iskolához, ugyanakkor váltig hangoztatta, hogy hosszútávon az a célja, hogy „hazahozza a gyerekeket”, tehát nyolcosztályos általános iskolát szeretne fejleszteni Alsószentmártonban.

Az egyházasharaszti polgármester 2006-ban is megőrizte posztját. A képviselőtestületből azonban kiesett mindkét képviselő, akik személyesen érdekeltek voltak az iskola fennmaradásában, így többségbe kerültek azok, akik határozottan ellenzik az alsószentmártoni iskola „visszatagosítását” és egyáltalán, az iskola fenntartását.

Alsószentmárton polgármestere hivatalának elfoglalása után nem sokkal, 2006. november végén normatíva igénylést nyújtott be a 2007. évre, majd ezt követően tárgyalásokat kezdett az egyházasharaszti polgármesterrel arról, hogy az alsószentmártoni négyosztályos iskolát már 2007. januárjától vissza kívánja adni. Ezzel végzetesen lerontotta tárgyalási pozícióját. Az Egyházasharaszti polgármester ugyanis joggal hivatkozott arra, hogy nem lát garanciát arra, hogy a normatívát az alsószentmártoni önkormányzat időben átutalja majd Egyházasharaszti számlájára. Alsószentmárton polgármestere csak a becsületszavát adhatta, ám ez kevés volt, mivel az alsószentmártoni önkormányzatnak számolnia kellett azzal, hogy hitelezői inkasszóval leemelhetik számlájáról követeléseik összegét. Az önkormányzat például korábban bérhitelt vett fel, ráadásul munkaügyi perek sokaságára számíthat a jövőben. Egyházasharaszti tovább feszítette a húrt: azt követelte, hogy az alsószentmártoni önkormányzat adjon lehetőséget arra, hogy Egyházasharaszti leemelje a számlájáról a pénzt. Ebbe az alsószentmártoni polgármester nem egyeztetett bele, így neki kellett viselni az ódiúmat annak, hogy a megállapodás nem jött létre.¹⁶

Az alsószentmártoni négyosztályos iskola fenntartója tehát 2007 első félévében is az alsószentmártoni önkormányzat maradt. Ekkor már fél éve, tehát 2006 szeptemberétől működött Alsószentmártonban a Kis Tigris Gimnázium. A polgármester 2007 februárjában megszüntette az általános iskola igazgatójának kinevezését, és a Kis Tigris Gimnázium igazgatóját bízta meg az általános iskola vezetésével. A tanárok egy része felmondott, mások betegállományba mentek vagy kivették szabadságukat. Májusban új igazgató került az általános iskola élére, aki két további pedagógust vett fel. A tanév végére kezelhetetlen, kaotikus helyzet alakult ki.

Nyáron újrakezdődtek a tárgyalások az iskola „visszatagosításáról”. Az egyházasharaszti polgármester kemény feltételeket szabott: az összes munkaügyi jogvita következményeit Alsószentmártonnak kell állnia. A megállapodás tervezete 2007. július 5-én került az egyházasharaszti képviselőtestület elé. A testület elutasította a megállapodást. Az egyházasharaszti képviselőtestület a július végén megtartott testületi ülésen sem engedett: mindenáron meg akartak szabadulni az iskolától, még ha fizi-

¹⁶ Nehezítette a döntéshozatalt, hogy a 2006. októberi önkormányzati választásokat követően több hónapig döntésképtelen volt az iskolafenntartó társulás, mivel Siklósnagyfalu újraválasztott polgármesterét még a választások előtt jogerősen letöltendő szabadságvesztésre ítélték. Polgármester hiányában nem lehetett összehívni a képviselőtestületet, illetve polgármesteri jelölés hiányában nem lehetett alpolgármestert választani. Az interregnum a 2007 februárjában megismételt polgármester választásig tartott.

kailag nem is tudják eltávolítani a faluból. A 2007-2008-as tanévtől kezdve a gesztor település Alsószentmárton lesz, ugyanakkor az alsószentmártoni négy osztály „vizszatagozódik” az iskola tagintézményévé. Egyházasharasztit 2007 nyarán már egyértelműen a „fordított virilis helyzet” jellemezte: a falu meghatározó vállalkozó családjai, akik ellenérdekeltek az iskola fenntartásában, immár többségben vannak a képviselőtestületben, és kategorikusan elutasítják az oktatáspolitikai, illetve társadalompolitikai felelősségvállalást a kistérség legrosszabb pozíciójú tanulóiért.

Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a tanulók szempontjából az elképzelhető legrosszabb megoldás született. Az egyházasharaszti iskolába és az alsószentmártoni iskolába járó mintegy 220-230 diák továbbra sem szabadulhat ki a vákuumhelyzetként leírt szituációból: egyetlen közeli iskolacentrum sem lenne hajlandó őket befogadni, ugyanakkor jelenlegi fenntartó társulás önkormányzatai is ellenérdekeltek a két székhelyen működő iskola fenntartásában, ebből adódóan minimális anyagi felelősséget sem vállalnak az iskoláért. Az oktatás személyi és tárgyi feltételei bizonyosan nem javulhatnak a jövőben. Ráadásul a gesztortelepülés Alsószentmárton lett, amelynek 2006-ban megválasztott polgármestere eddigi munkájával bebizonyította, hogy még kevésbé képes racionális, következményekkel is számot vető, felelős döntéseket hozni, mit elődje vagy egyházasharaszti kollégája.

Összegzés

Elemzésünkben esélyegyenlőségi szempontból igyekeztünk leírni a vizsgált térség közoktatási folyamatait és a közoktatási kirekesztés fogalmával a vesztesek helyzetét. A bevezetőben utaltunk a lopakodó újrakörzetesítéssel kapcsolatos vitára és megfogalmaztuk fenntartásainkat az önkormányzati autonómia abszolutizálásával, illetve az önkormányzati kompetenciába utalt társadalompolitikával kapcsolatban. Megítélésünk szerint a rendszerváltást követően kialakult, rendkívül decentralizált önkormányzati rendszer, illetve az önkormányzati jóléti és oktatáspolitikai protagonistái összemoszák a települési és a társadalompolitikai esélyegyenlőség problémáját, nem véve tudomást arról, hogy az önkormányzatiság a legkisebb településen is kőkemény politikai erőtereket hoz létre, a döntéshozó elit érdekeltsége a társadalompolitikai szolgáltatások fenntartásában pedig ágazatonként és településenként igen eltérő lehet.

Ha például egy településen a döntéshozó elit ellenérdekel a jó színvonalú iskolák fenntartásában, akkor az a szolgáltatások, intézmények gyors leromlásához, esetleg gettosodásához vezet. Márpedig bizonyos településméret alatt, illetve meghatározott körülmények között a döntéshozók ellenérdekeltek lehetnek. Más településen esetleg a döntéshozók szándéka ellenére, sőt, akár a tényleges intézményi teljesítmény ellenére is leértékelődik a helyi iskola. Ugyancsak figyelembe kell ven-

ni azt a tényt, hogy a kistélepülések által fenntartott önkormányzatok esetében a közoktatási esélyegyenlőségnek, a szegregációnak, a közoktatási javak és szolgáltatások egyenlőtlen eloszlásának nincs, nem is lehet számon kérhető felelőse.

Öt év sikertelen integrációs és szegregáció-ellenes oktatáspolitikája után a döntő kérdés az, hogy lehetséges-e az önkormányzati fenntartású közoktatási rendszer keretei között számottevően javítani a közoktatási esély-egyenlőséget, megállítani a szegregáció növekedését, és javítani a közoktatási javak és szolgáltatások kirívóan egyenlőtlen eloszlásán.

Adottnak tekintjük a magyarországi önkormányzati rendszer alapvető elemeit. Nem csak azért, mert az önkormányzati törvény módosítása kétharmados konszenzust igényelne, hanem mert valóban a magyarországi közjogi rendszer nagy értékének tartjuk. Ugyanakkor nem tekintjük a település-centrikus önkormányzati rendszer, illetve az önkormányzati autonómia elengedhetetlen feltételének a szabad felhasználású normatív finanszírozás rendszerét. Ugyancsak fontosnak tartjuk, hogy a tanszabadság biztosítása mellett a jogszabályok az eddigieknél határozottabban az érvényesítsék esély-egyenlőség elveit.

Elvben lehetségesnek tartjuk az önkormányzati fenntartású közoktatási rendszer keretein belül is a szegregációs és kirekesztő folyamatok megállítását és megfordítását, de ehhez világos elvek érvényesítése szükséges. Mindenekelőtt a kormánynak deklarálnia kell, hogy a tanulók érdekeit tekinti elsődlegesnek, és ennek érdekében kész mélyreható rendszerkorrekcióra.

Zolnay János

Iskolapélda

Az oktatásszervezés nem szándékolt következményei a hátrányos helyzetű, aprófalvas területeken

A hátrányos helyzetű területek jellemzően az ország északi és dél-nyugati peremvidékén helyezkednek el, olyan aprófalvas területeken, amelyet a hatvanas-hetvenes évek településfejlesztési elképzeléseinek szándékolt és nem szándékolt következményei negatívan érintettek. Részben ennek következményeként napjainkban Magyarországon a településnagyság és a település státusza között nagyon szoros összefüggés mutatkozik, azaz a körzetesítésként ismert folyamat hatására a kistépülések többségében alacsony társadalmi státuszú népesség koncentrálódik, ezen belül a cigány népesség sokszorosan felülreprezentált. Napjainkban ezeken a területeken az országosan tapasztalhatóval ellentétes társadalmi folyamatokat figyelhetünk meg: a születések száma, így előbb-utóbb a lakónépesség – ahogy a cigány népesség száma és aránya a teljes népességen belül is – növekedik, mindez munkaerőpiaci kirekesztettséggel, nagyon alacsony foglalkoztatottsággal, szegénységgel párosul (Bihari-Kovács 2004, Ladányi 2004, Virág 2006).

A magyar iskolarendszer az elmúlt harminc-negyven évben nagyon komoly oktatásszervezeti, ideológiai változáson esett át. Vázlatosan: a hatvanas-hetvenes években az optimális „üzemméret” kialakításának szellemében történt iskola-összevonások, az ún. körzetesítés; a rendszerváltással bevezetett szabad iskolaválasztás; a falusi kisiskolák támogatása; az önkormányzatokhoz és más szervezetekhez (egyházak, alapítványok) delegált fenntartói jogok; a különböző oktatási formák (4+8, 6+6, 8+4) megjelenése és párhuzamos működtetése. Legújabbán pedig a kistérségen keresztül juttatott, fenntartói társuláshoz kötött kiegészítő normatívák és a kihasználatási mutatókhoz kötött finanszírozás, ami a gazdaságosság jelszavával újabb iskola-összevonási hullámot indított el.

Az elmúlt évtized oktatáspolitikai intézkedéseinek hatására a magyar iskolarendszeren belül felerősödtek a szegregációs folyamatok (Havas-Liskó-Kemény 2002, Kertesi 2005) s ez a hátrányos helyzetű, szociális és etnikai feszültségekkel terhelt, az aprófalvas településszerkezetből adódóan az önkormányzatok együttműködését megkövetelő térségekben az országosan tapasztalható jelenségek, problémák hatványozottan jelentkező, néha extrém formáit alakították ki. Tanulmányomban azt az évtizedes közoktatási folyamatot szeretném leírni, amelynek következtében napjainkban e települések iskolái végletesen szegregálttá váltak, a többség számára mobilitási esélyt jelentő oktatást nem nyújtanak, így hozzájárulnak a szegénység és kirekesztettség generációk közötti átörökítéséhez.

A hetvenes évek körzetesítési politikájának nem szándékolt következményei

Az aprófalvas területeket különösen érzékenyen érintette a hetvenes évek politikai döntéseinek (körzetesítés, cigány telepek felszámolása és annak nem szándékolt következményei) hatása, amikor a jobb helyzetű, mobil családok elköltöztek a településekről (szelektív migráció), a megüresedő házakba pedig a falusi szegénység legelesettebb rétegeinek képviselői érkeztek: a környező cigánytelepek lakói és minden más hányatott sorsú család. A szelektív migráció eredményeképp ezekben a falvakban olyan csonka társadalmak alakultak ki, ahol a lakók jelentős részére jellemző a több generációra visszanyúló szegénység, az alacsony iskolázottság és a tartós kirekesztettség. A nyolcvanas évek elejére kialakult etnikai gettók teljesen új helyzetet teremtettek az ott élő cigány családok életében: már nemcsak a falun belül élnek elszigetelten, maga a település vált elszigeteltté. A gettókban élők térben és társadalmilag messze kerültek más társadalmi rétegektől, a kitörés, kimozdulás mind tényleges, mind szimbolikus értelemben lehetetlenné vált számukra.

A hatvanas-hetvenes években zajló körzetesítés során az optimális üzemméret céljával, az osztatlan osztályok megszüntetésének, a szaktanári ellátás javításának ideológiájával előbb csak a felső tagozatokat telepítették át a központilag megtervezett és kijelölt alsó fokú központokba, és az alsó tagozatok tagiskolaként működtek tovább, majd idővel az alsó tagozatokat is bekörzetesítették. Így alakultak ki az optimálisan két párhuzamos osztállyal működő, ezzel az osztályok közötti „differenciálás” lehetőségét megteremtő, körzeti általános iskolák. Ez általában nemcsak az adott falvak utolsó intézményének bezárását és ezzel az utolsó értelmiségi elköltözését jelentette, hanem – ahogy a településeken élők is pontosan érzékelték – a falu végét is. Fontos megjegyeznünk, hogy néhány szerepkör nélküli településen megmaradt az általános iskola alsó tagozata, de általában ott, ahol jelentős számú cigány népesség koncentrált a településen. Ebben az esetben az alsó tagozat megtartása azt a célt szolgálta, hogy a többségében cigányok lakta település – már akkor sem – kívánatos diákjait távol tartsa a körzeti általános iskolába járó, magasabb társadalmi státuszú, nem cigány szülők gyerekeitől.

Az iskolakörzetek határainak szigorú betartása miatt – ami alól csak a település legbefolyásosabb családjainak gyerekei mentesültek – az oktatási intézmények tanulóinak társadalmi összetétele még tükrözte az iskolakörzeteket alkotó települések társadalmi összetételét. A körzethatárok miatt még a gettótelepülésekről érkező cigány gyerekek is egy iskolában tanulhattak a körzet más településeiről érkező cigány és nem cigány gyerekekkel, találkozhattak a sajátjukon kívül más társadalmi mintákkal is. Ebben az időszakban az oktatási rendszeren belül a cigány gyerekek elkülönítése elsősorban az iskolán belüli szegregáció eszközeivel történt. Ezekben

az iskolákban a párhuzamos osztályok szociális és etnikai összetétele jelentős mértékben különbözött, gyakori volt a „cigány osztályok” indítása, a cigány tanulókat az átlagosnál gyakrabban minősítették fogyatékosnak és különítették el gyogypedagógiai osztályokban.

Azok az iskolák, ahol a települések etnikai homogenizálódása, gettósodása miatt a cigány gyerekek száma és aránya jelentősen magasabb lett, mint amit a nem cigány szülők még „elviselhetőnek” és „tolerálhatónak” tartottak¹ a körzethatárok megszüntetésével, a szabad iskolaválasztás bevezetésével egy csapásra „cigány iskolákká”, gettóiskolákká váltak.

A kilencvenes évek elején gettóiskolává lett intézmények legtöbbször a hiány jellemzi. Lopusztult épület, hiányos felszereltség. A forráshiányos önkormányzatok kétszer is meggondolják, mielőtt belevágnak egy utófinanszírozásos pályázat költséges megírásába, a tervek elkészítésébe, majd megpróbálják előteremteni a szükséges önrészt, hogy miután hitelből megvalósították a beruházást, hozzájussanak a megnyert összeghez. A szinte kizárólag halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek eredményes oktatásához a pedagógusok sem anyagi, sem módszertani, pedagógiai segítséget nem kapnak, így a tanárok és tanítványaik eleve kudarcra vannak ítélve. A tanárok továbbképzésére biztosított források korlátozottak, egy-egy új módszer bevezetésére, meghonosítására, az ehhez szükséges tankönyvek, eszközök beszerzésére sincs forrás. Az ezzel járó többletmunka nem jelentkezik a pedagógusok fizetésében.

Jelenleg a magyar oktatásirányítás „veszteségként” könyveli el azt a több tucatnyi iskolát, ahol lehetetlen az eredményes oktatás: a gyerekek jelentős része el sem végzi az általános iskolát, de aki mégis, azok közül is sokan nem rendelkeznek a sikeres továbbtanuláshoz szükséges készségekkel, legtöbbször egyszerűen funkcionális analfabéta. Ezen a helyzeten sem az intézményeket fenntartó önkormányzatok, sem maguk az intézmények nem tudnak változtatni, ez csak jelentős mértékű, célzott állami beavatkozás mellett lenne lehetséges.

A szabad iskolaválasztás nem szándékolt következményei

A kilencvenes évek elején bevezetett szabad iskolaválasztás rövid távon – általában a már a nyolcvanas években gettósodott településekhez tartozó általános iskolákat – változtatta gettóiskolákká, hosszabb távon – a hátrányos helyzetű települések gettósodó térségé szerveződésével párhuzamosan – egész térségek iskolarendszerét tette végletesen szegregálttá.

¹ Ez az arány jelentős mértékben függ a cigány és a nem cigány szülők társadalmi helyzetétől, a két csoport közötti társadalmi távolságtól.

A rendszerváltás vívmánya, a szabad iskolaválasztás eltörölte a korábbi beiskolázási körzethatárokat, azaz a szülő abba az iskolába írathatja a gyermekét, amelyiket a legmegfelelőbbnek gondolja. Ezekben a térségekben a közoktatás helyzetét meghatározó legfontosabb tényező a hátrányos helyzetű, többségében cigány gyerekek jelenléte, ami egyrészt a mélyszegénységben élők eltérő gyermekvállalási szokásai miatt számos iskolában hosszú távon biztosítja az gyerekutánpótlást, másrészt a magasabb státuszú családokat arra készíti, hogy gyermekeiket más, megfelelőbbnek gondolt iskolába írassák. Mindezt azért tehetik meg, mert a szabad iskolaválasztás és a közoktatás támogatási rendszere miatt a gyerek magával viszi a fejkvótát is, a szülőknek nem kell a magasabb szintű szolgáltatásért többet fizetniük.

Az iskolák közötti tanulócserék következtében az aprófalvas térségek közoktatási rendszerének némelyike végletesen szegregált lett: vannak „befogadó” iskolák, amelyek a különböző települések magasabb társadalmi státuszú gyerekeit tanítják, és vannak iskolák, ahol csak hátrányos helyzetű, többségében cigány gyerekek koncentrálódnak.

A befogadó általános iskolák általában a kistérségi központokban vannak. Példának hozhatjuk² azt a kisvárosi iskolát, ahova a térség 21 településéről hozzák a szülők gyerekeiket, az intézmény 650 tanulójaiból 112, azaz majd minden ötödik bejáró. E 21 település közül a fenntartó város egyetlen településsel sem kötött intézményfenntartó társulást, igaz, nem is nagyon volt rá lehetősége. A bejáró gyerekek általában szüleik döntése alapján kerültek ide, annak ellenére, hogy településükön van általános iskola, illetve, hogy a település önkormányzata más településsel kötött fenntartói társulást. Így e gyerekek után a városi önkormányzat senkitől sem követhet kiegészítő támogatást, azt saját költségvetéséből kell kigazdálkodnia. Ez a térség „elit” iskolája, ahol a hátrányos helyzetű gyerekek aránya jelentősen alacsonyabb még a települési átlagnál is, hiszen a városon belül is érvényesül a szelekció: a városi önkormányzat által fenntartott másik két általános iskolában többségében hátrányos helyzetű, döntően cigány gyerekek tanulnak, az „elit” iskolában tapasztalhatónál sokkal rosszabb feltételek között. Tapasztalataink szerint az alapítványi formában vagy egyházi fenntartásban működtetett általános iskolák sok esetben hasonló célt szolgálnak.

Azzal, hogy egy település iskolájából még az ott tanító pedagógus vagy óvónő is elviszi a gyereket, nemcsak az iskolai munkát minősíti – azaz a sajátjukat –, hanem

² Példáimban azért nem nevesítem az adott településeket, mert egyrészt ezek nem egyedi példák, az ország számos helyén találkozhatunk hasonló jelenséggel, másrészt azt gondolom, hogy a települések döntéseit az ott élők többségének kilátástalan megélhetési, munka-erőpiaci helyzete, a cigány csoportokkal szembeni előítélet és diszkrimináció mellett alapvetően az át nem gondolt és elhamarkodott, sokszor egymással ellentétes elveken nyugvó szabályozások kényszere határozza meg.

az ott maradó gyerekeket is. Ha a tanárok és a település befolyásos, véleményformáló, mintaadó családjainak gyerekeit nem a helyi iskolába járatják, nem is lesznek érdekeltek abban, hogy a település intézményében minőségi oktatás folyjék, s törvényszerűen lesz egyre alacsonyabb az oktatás színvonala, amit mindig meg lehet indokolni az ott maradó, többségében hátrányos helyzetű gyerekek motiválatlanságával, magatartási problémáival.

Mindezzel arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a hátrányos helyzetű gyerekek által felülreprezentált térségben a szabad iskolaválasztás jogával élő magasabb státuszú családok igyekeznek olyan iskolába íratni gyerekeiket, ahol azoknak lehetőség szerint minél kevesebb problémás, hátrányos helyzetű, cigány gyerekekkel találkoznak. Ezt a magasabb szintű ellátást a gyerekek az állami fejkvóta szabad mozgatásával, családi többletráfordítás nélkül kapják meg. Ugyanakkor a hátrányos helyzetű cigány gyerekeket általában csak az önkormányzat által kijelölt fenntartói társulásban levő iskolába veszik fel, de az önkormányzati segélyezésnek és közfoglalkoztatásnak kiszolgáltatott szülő nem is dönthetne másképpen. Tehát míg a magasabb státuszú gyerekeknek megadatik a szabad iskolaválasztás joga és lehetősége, a hátrányos helyzetű/problémás/cigány gyerekek csak az önkormányzati alkukban kijelölt körzeti iskolában tanulhatnak, a szabad iskolaválasztás számukra elvi lehetőség marad.

Társulási kényszerek az ezredfordulón

A rendszerváltást követő néhány év a kisfalusi önkormányzatok és oktatási intézmények „virágkora” volt. Az előző évtizedek forrásvisszatartó intézkedéseit kompenzálандó, ebben az időszakban mind az önkormányzatok, mind az oktatási intézmények jelentős mértékű állami támogatásban részesültek. E néhány évben, ha csak alsó tagozattal is, jó néhány – évtizedekkel korábban bezárt – iskola nyitotta meg kapuit.

Mivel az ezredfordulóra világossá vált, hogy az elaprózott önkormányzati és oktatási rendszer finanszírozhatatlan, az aktuális kormány újabb és újabb – sokak és jómagam által is a hetvenes évek körzetesítéséhez hasonlított (Ladányi–Szelényi, 2005) – intézkedéseket vezetett be, amelyek az alacsony lélekszámú, hátrányos helyzetű településeket negatívan érintik. Ennek legfontosabb eleme a fenntartói társuláshoz kötött, a többcélú kistérségi társuláson keresztül juttatott többlet normatívák rendszere, a „kihasználtsági mutatókhoz” kötött finanszírozás és az ezeket a mutatókat nem teljesítő önkormányzatoktól az önhiki-támogatás megvonása, illetve megkurtítása.

Fontos megjegyeznünk, hogy az aprófalvas településszerkezetből fakadóan e térségek iskoláinak többsége a többcélú kistérségi társulás megalakulása, a társulásokat ösztönző normatívák bevezetése előtt is több település intézményfenntartó

társulásában működött, ezek a társulások – általában a földrajzi adottságok miatt – gyakran egybeesnek a hetvenes években kialakított iskolakörzetekkel.

De míg a hetvenes években zajló körzetesítés elsősorban – a helyi sajátosságok figyelembe vétele nélkül – de az állami bürokrácia döntésén alapult egy racionális iskolahálózat megteremtésének érdekében, addig napjaink intézményfenntartó társulásai többnyire a helyi önkormányzatok alkufolyamatainak eredményeként jöttek létre. A napjainkban kialakított társulásokat gyakran a személyes kapcsolatok és érdekek, pártkötődések határozzák meg, és a legkritikább esetben vannak figyelemmel az elérhetőségre, ne adj isten, a szolgáltatások színvonalára. A hátrányos helyzetű települések vezetői szinte bármilyen helyzetbe belekényszeríthetik iskolájukat, hiszen a befolyásos, magasabb státuszú családok – akik számon kérhetnek és betartathatnák az önkormányzati döntéseket – a szabad iskolaválasztás jogával élve megtehetik, hogy az önkormányzati döntésektől függetlenül kiválasszák gyerekeik számára a megfelelő oktatási intézményt.

A 2004. évi CVI. számú törvény, amely a települési önkormányzatok társulásait, a többcélú kistérségi önkormányzatok megalakulását és ezzel a közszolgáltatások hatékony, fenntartható, térségi szintű működését, szervezését hivatott előmozdítani, bár magán hordozta a hetvenes évek koncentrált decentralizációjának ideológiai jegyeit, de még a települések anyagi ösztönzőkkel bátorított önkéntes társulásán alapult (Kovács–Váradai 2006, Váradai 2007). Ennek hatására általában az egy évtizeddel korábban, a kistépülési iskolákat és önkormányzatokat támogató politika következtében újraindított alacsony létszámú alsó tagozatos iskolák, tagiskolák szűntek meg, olvadtak be egy-egy nagyobb iskolába. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a többcélú kistérségi társulásokon keresztül a társulásokat jutalmazó támogatások, szolgáltatások (köztük a pedagógiai szakszolgálatok) és kiegészítő normatívák a hátrányos helyzetű gyerekeket koncentráló oktatási intézmények szolgáltatási színvonalán semmit sem változtatnak, ezek a többletforrások nem megfelelő és elegendő eszközök arra, hogy a hátrányok, az alacsony iskolázottság generációk közötti öröklődését megváltoztassák.

A 2006. évi LXXI. törvény szelleme már annyiban tér el a két évvel azelőttitől, hogy nemcsak jutalmazza a fenntartói társulásra hajlandó települési önkormányzatokat, de azokat, akik nem hajlandóak társulási szerződést kötni, forráselvonással sújtja. Ez a törvény már csak azokat az intézményeket tekinti általános iskolának, amelynek nyolc évfolyama van, és arról rendelkezik, hogy a nyolc évfolyamnál kevesebbel működő iskoláknak 2008. augusztus 31-ig tagiskolává kell válniuk, amiről a fenntartónak kell gondoskodnia. Ugyanakkor már a 2006/2007-es tanévtől vizsgálni kell a hetedik és nyolcadik évfolyam tanulói létszámát és ha nem éri el a 15 főt, nem lehet teljes évfolyamnak tekinteni. Azaz a törvény csak azokat az intézményeket tekinti önálló általános iskolának, ahol a hetedik-nyolcadik évfolyamon legalább 15 gyerek tanul. Bár a törvény ad egy év haladékot, és utána is ott van az OKÉV-engedély, mint végső mene-

dék, de a finanszírozási kényszerek sokkal erősebbek. Ugyanis bár a törvény lehetőséget ad arra, hogy még egy évig működjön az az iskola, amely nem teljesíti a létszámhatárokat, de ebben az esetben a közoktatásra fordított többletköltségek az önhiki-pályázaton már 2007 utolsó négy hónapjára sem érvényesíthetőek. A 2008/2009-es tanévtől pedig a tanulólétszámokat nem teljesítő iskolákat fenntartó önkormányzatok az önhiki-rész megvonásán túl a többcélú kistérségi társuláson keresztül elérhető kiegészítő normatíváktól is elesnek. Napjainkban a kistérségi önkormányzatok többségét, elsősorban azokon a hátrányos helyzetű területeken, ahol az önkormányzatoknak szinte semmilyen bevétele nincsen, az önhiki támogatás tartja fenn, annak megvonása a települési önkormányzat működéséértelenségét jelentené.

A társulási kényszerek „nem szándékolt következményei”

A finanszírozási kényszerek 2007 tavaszán társulási lázba hozták a hátrányos helyzetű térségek önkormányzatait. A társulás kialakítására nyújtott idő rövidege miatt több esetben kényszerű, nem megfelelően átgondolt társulások születtek/születhettek csak meg. Ugyanakkor az egymással párhuzamosan „működő”, elmentés logikájú közoktatás szervezési elvek és irányok gyakran megoldhatatlan problémák elé állították az önkormányzatokat. Ugyanis míg a települési önkormányzatoknak 2007 tavaszán-nyarán dönteniük kellett az intézményfenntartó társulásról,³ addig a – a magasabb státuszú – szülők még augusztusban is választhatnak, melyik iskolába íratják a gyerekeiket. Azaz: a törvények a fenntartóknak a finanszírozáshoz elengedhetetlen kiegészítő fejkvóták igényléséhez kötelező létszámhatárokat írnak elő, ám a szülők szabad iskolaválasztása még a fél évre való előretervezést sem teszi lehetővé, ami ellehetetleníti az iskola fenntartását és működtetését.

A létszámhatárokhoz kötött társulási kényszer már nem csak az alsó tagozatokat, hanem a nagyobb településeken, nyolc osztállyal működő általános iskolákat is társulásba kényszerítette. Míg a hetvenes évek körzetesítése az aprófalvas területeken általában csak az ötszáz fő alatti településeket érintette negatívan azzal, hogy megszüntette intézményeit, megvonta a fejlesztéseket és ezzel „egyéb” települési kategóriába sorolta azokat, addig a napjainkban zajló társulási folyamatok már a volt körzetközpontokat, az ezer fő körüli településeket kényszeríti intézmény és funkció nélküli „egyéb” kategóriába.

Például, az egyik észak-magyarországi kisváros iskolájának tanulólétszáma mintegy 750 főre dagadt azzal, hogy a közelben levő két, addig nyolc évfolyammal

³ Vannak olyan társulások, ahol még a nyár derekán sem dőlt el véglegesen, hogy hova járnak szeptembertől a gyerekek iskolába.

működő általános iskola nem tudta teljesíteni az előírt tanulólétszámot. Az egyik település a tanácsi rendszerben részleges alsó fokú központként körzeti iskolát működtetett, a környező települések ellátási helyeként tényleges funkciókat birtokolt, amelyekről most le kell mondania, mert a 2006/2007-es tanévben 115 tanulóval működő iskola nem tudta teljesíteni az előírt létszámhatárokat. A másik 1200 lelkes település eddig önállóan tartotta fenn iskoláját, de társadalma elöregedett, ezért egyre kevesebb a gyerek. Ez az iskola annak ellenére nem tudja teljesíteni az elvárt létszámokat, hogy az itt tanuló 132 gyerekből 25-öt szüleik, a cigány gyerekek alacsony száma miatt, a közeli kisvárosból hoznak át ebbe az iskolába.

A korábban önálló intézmények tagiskolává minősítése nemcsak azért elhibázott döntés, mert néhány év múlva, a demográfiai változások következtében megváltozhatnak a létszámok, hanem azért is, mert a hetvenes évek tapasztalatai bebizonyították: a helyi iskolák önállóságának megszüntetése nagyon súlyos társadalmi következményekkel jár. Azzal, hogy az oktatási kormányzat a többletnormatívák igénylését társulási kényszerhez köti, a kis létszámú iskolákat egy többlépcsős hierarchia (tagiskola–központi iskola–kistérségi társulás) legaljára helyezi. A tagiskolává váló kis létszámú iskolák fenntartójává a központi iskolát működtető gesztor önkormányzat válik, ő lesz jogosult a normatíva igénylésre, a kistérségi társulásokon keresztül juttatott többletpénzek elosztására, a tagiskolák pedagógusainak foglalkoztatására. Azt, hogy a központi intézmény települési önkormányzatához érkező támogatásokat miként osztják vissza a tagiskoláknak, azaz hogyan finanszírozzák a tagiskolákat, ki tanít majd azokban, a települési önkormányzatok mindenkor erőviszonyokat tükröző társulási szerződésai határozzák meg. Naivitás azt feltételezni, hogy a központi iskolát fenntartó önkormányzat majd méltányos lesz, az esélyegyenlőségi elvet figyelembe véve akárcsak egyenlő módon támogatja a másik településen levő tagiskolát, hogy a legjobb tanítót fogja a leghátrányosabb helyzetű gyerekeket koncentrálnó osztályokba küldeni, akár vállalva a konfliktust saját településének szavazópolgáiraival. Azokon a területeken, ahol minden település forráshiányos, minden önkormányzat költségvetése szűkös, az oktatási intézményt fenntartó önkormányzat a lehető legtöbb forrást a saját településén fogja hagyni, azt fogja fejleszteni, és ezzel a társult településeken működő tagiskolákat lehetetlen helyzetbe hozza.

Bár a társulásokat általában úgy alakították ki, hogy az általános iskola alsó tagozata vagy esetleg hat osztály is helyben maradjon a kistépülésen, de a társulással a fenntartói jogról lemondott önkormányzatok elestek az oktatási normatíva igénylésétől, és ezzel sok esetben szinte működésképtelenné váltak. Bár a kistépülések – elsősorban azok, amelyek alig vagy egyáltalán nem tudtak kiegészítő támogatást nyújtani az iskolafenntartáshoz – mindig nagy nehézségek árán tudták fenntartani intézményeiket, de az ezek után járó szabad felhasználású normatív támogatás nagyobb mozgásteret biztosított az önkormányzatok fenntartásában és működtetésében. Azaz, még ha

a lehívott oktatási normatívát teljes egészében az adott intézményre fordították és nem éltek az ágazatok közötti átcsoportosítás lehetőségével, a lehívott normatíva forgótökeként a nehezebb időszakok átvészelésére akkor is megfelelő eszköz volt, amitől az iskolák tagiskolává minősítésével az adott települések önkormányzatai elestek.

Az egyszer már társult önkormányzatok saját érdekeiket képviselni alig tudják, de a finanszírozási kényszerek miatt a társulást fenn kell tartaniuk. A központi iskolák és a tagiskolák közötti különbségeket a szülők azonnal érzékelnéi fogják, így aki teheti, elviszi onnan a gyereket, ami további iskolabezárásokhoz vagy szegregált iskolák kialakulásához vezet.

A most bezárás vagy tagiskolává válás előtt álló intézmények között nemcsak hátrányos helyzetűek vannak, hanem olyan, évfolyamonként egy osztállyal működő, kisebb létszámú iskolák is, ahol jelenleg magas színvonalú az oktatás, a párhuzamos osztályok hiánya miatt nincs iskolán belüli szegregáció, így a hátrányos helyzetű tanulók együtt nevelkednek a szerencsésebb sorsúakkal.

Az elmúlt években minden, oktatási intézményt fenntartó települési önkormányzat egyenlő félként indulhatott a különböző pályázatokon, amiből az oktatási intézmények felújítását, tanárok továbbképzését finanszírozni tudták. Egy tagiskolában nagy valószínűséggel csak a központi iskola felújítása és korszerűsítése után lesznek fejlesztések.

A társulási kényszer szinte minden általános iskolát érintett az aprófalvas területeken, de a hátrányos helyzetű térségek demográfiai jellemzőiből adódóan a nagyobb települések, városok oktatási intézményeinek kivételével a következő évben éppen azok az iskolák tudják biztosítani törvényileg előírt kihasználtsági mutatókat, azaz a megfelelő gyerekszámot, ahol többségben vannak a hátrányos helyzetű cigány gyerekek. Ezekkel a gettóiskolákkal egyébként sem szeretne társulni egyetlen iskolafenntartó önkormányzat sem, így a szegregáció visszaszorítását célzó beiskolázási körzetek módosítása – ahogy az évekkel ezelőtt indított, a hátrányos helyzetű gyerekek oktatási integrációját célzó rendszer – sem a legrosszabb helyzetben levő iskolákat fogja érinteni.

Sőt azt kell mondanunk, hogy a települési önkormányzatok alkufolyamatai, a szabad iskolaválasztás fenntartása egyrésztől, a létszámhatárok szigorú számon kérese másrésztől és mindenekelőtt a hátrányos helyzetű/problémás/cigány gyerekek távol tartásának igénye a jobb sorsú gyerekektől ezekben a hátrányos helyzetű térségekben az alábbi példához hasonlatos extrém helyzeteket alakítanak ki.

Alkuk az ország peremén – iskolapéllda

Településünk az ország észak-keleti aprófalvas területén a járási/városkörnyéki/kistérségi központ közelében helyezkedik el. A körzetesítés idején tanácsi köz-

ponttá avanzsált település napjainkban többségében cigányok lakta, növekvő lélekszámú és nagyon szegény település. A volt tanácsi központhoz tartozó négy település egyike egy gettósodott aprófalú, egy másik szerencsésen üdülőfaluvá alakult, további kettő viszonylag jó helyzetben levő, de elöregedő település. Az öt településen jelenleg mintegy ezerkétszáz lakos él, fele a központi településen.

A korábban évtizedekig egy közös tanácshoz tartozó négy település a rendszerváltás után nemcsak saját önkormányzatát alakította meg, de az igazgatási kapcsolatokat is felbontották, három jegyzőséget hoztak létre. Noha egyetlen polgármester sem mondta ki, nagyon valószínű, hogy a négy falu önállósodási törekvéseiben a társadalmi hátrányokkal terhelt volt tanácsi központ magára hagyása, a „nélküle könnyebb lesz” elv követése is közrejátszott.

Még a körzeti tanácsi időkben szervezték meg úgy az oktatási ellátást, hogy a körzetközpontban volt az általános iskola és az egyik jobb helyzetű aprófaluban az óvoda; ezt a struktúrát fenntartották a rendszerváltást követően is. Jelenleg a két intézményt – elvileg – az öt község társulása tartja fenn, valójában azonban egyik település egyik intézményhez sem fizet kiegészítő fenntartói hozzájárulást, elsősorban azért, mert különböző okok miatt a falvak többségéből a gyerekek nem ebbe az óvodába és iskolába járnak.

Az óvodát különböző pályázati forrásokból nagyon szépen felújították, még tornatermet is kialakítottak. De bár az öt faluban bőven van kisgyerek, az óvodában alig. Napjainkban a volt körzetközpontban és az egyik aprófaluban ugyan nagyon sok a kisgyerek, de az óvodás gyerekeknek VOLÁN-busszal kellene a szomszédos faluba utazniuk. Érthető, hogy sok szülő félti a gyerekeit, és ezért csak ötévesen engedni óvodába. Ugyanakkor a szülők többségének évek óta nincs állandó munkája, így életüknek sincs napi rendszeres beosztása, legtöbbjüknek nehezebbre esik mindig azonos időben, kora reggel kivinni a gyereket a buszmegállóba. Így a hátrányos helyzetű cigány gyerekek közül csak igen kevesen járnak rendszeresen óvodába.

Ezen a két, többségében cigányok lakta településen van annyi óvodás korú gyerek, hogy a két település fenn tudna tartani egy önálló óvodát, de ezt a polgármesterek méltányosságból nem teszik meg: ezzel a lépéssel – bár a cigány gyerekek többsége helyben járhatna óvodába – de a másik település elveszítené egyetlen intézményét, és az ezzel járó munkahelyeket. Mivel az óvodát birtokló település polgármestere a közös focicsapat mentora is, szeretnék vele a jó viszonyt fenntartani.

Pedig az iskola hanyatlása is többek között ennek a polgármesternek köszönhető, aki még a kilencvenes évek végén buszba ültette a helybeli 20 iskoláskorú gyereket és elvitte őket a közeli, jó színvonalú iskolába. Tette mindezt azért, mert a volt körzeti iskolában – vitathatatlanul – nagyon rossz körülmények között, folyamatosan cserélődő tanári karral oktattak. A többi magasabb státuszú, nem cigány szülő követte a példát, így napjainkban további 30 gyerek jár a közeli kisváros iskolájába.

A bejáró gyerekek magas száma miatt a városi önkormányzat már kettős társulás kialakítását is kezdeményezné, amelynek keretében a települések fenntartói hozzájárulást fizetnének bejáró gyerekeik után, de a nagy valószínűséggel komoly konfliktusokat kiváltó kezdeményezésre egyelőre még nem került sor.

A volt tanácsi központ és az iskola vezetői évek óta mindent megtesznek az intézmény megtartásáért, amelyet a szabad iskolaválasztás miatt kialakult gyerekhiány miatt 2004-ben majdnem bezárták. Akkor a település és az iskola vezetése összefogott, és a bezárás elől előremenekült: beindították a 9-10. évfolyamot és a 2006/2007-es tanévtől a szakiskolai képzést. Az iskola jelenlegi 147 tanulójából 25 diák 9-10. évfolyamon tanul. A szakiskolában gyümölcstermelő, mezőgazdasági munkás, kerti munkás, erdőművelő és facsemete gondozó szakot indítottak, a diákok gyakorlati helye a település határát gyümölcsösrel betelepítő vállalkozónál van. Felvethető kérdés, hogy az itt tanuló gyerekek számára az iskola elvégzése, az adott képzettség megszerzése mit jelent: tényleges mobilitási vagy munkalehetőséget, vagy ingyenmunkát a képzés alatt és majdan a szerencsés kiválasztottnak a nap-számos munka lehetőségét?

Az előremenekülés másik eleme az iskola felújítása volt: 2006-ban 147 millió forintos ROP-támogatásból felújították a régi épületet, a tízosztályos képzéshez új tantermet alakítottak ki, de melegítőkonyhára és ebédlőre már nem futotta a pénzből, így a zömmel hátrányos helyzetű tanulók számára továbbra sincs lehetőség iskolai étkezésre, ezért a „gyerek ügyse jönne vissza” indokkal délutáni napközis foglalkozással sem kísérleteznek. A szakiskolai képzés tanteremigénye miatt ettől a tanévtől az alsó tagozatos gyerekek az egyik zsákfalú eddig használaton kívüli iskolájában tanulnak.

Mivel arról nincs szó, hogy a korábban az oktatás körülményeire hivatkozó szülők és polgármesterek visszahozzák a felújított, ámde továbbra is „cigányiskolába” gyerekeiket, teljesen érthető, hogy az azonos társadalmi státuszú, csak hátrányos helyzetű cigány gyerekeket oktató intézmény, az óvodai nevelés hiányosságai, a délutáni napközis foglalkozások teljes hiánya miatt, fejlesztő pedagógus és a rendszeres hiányzások okát felderítő szociális munkás nélkül a minimális szint alatt teljesít a kompetencia-méréseken.

A polgármester eltökélt szándéka, hogy az általános iskolát bármi áron megtartja. Azon kijelentése, hogy akár iskolabuszt is tud vásárolni, arra enged következtetni, hogy ezt úgy képzei el, hogy más településekről bejáró gyerekekkel biztosítja a megfelelő létszámot. Mivel ebbe az iskolába a helyben élő nem cigányok sem járnak már, okkal feltételezhető, hogy a bejáró gyerekek is hátrányos helyzetű, nagy valószínűséggel cigány gyerekek lesznek, és ezzel az etnikai szegregációnak a magyar oktatásban eddig ismeretlen mélységei tárulnak fel. Ugyanis már nemcsak a nem cigány gyerekeket utaztatják, hogy külön tudjanak tanulni hátrányos helyzetű

cigány társaiktól, de a szegregált oktatási intézmény fenntarthatósága érdekében más települések cigány gyerekeit is buszoztatják.

E példánk azt mutatja, hogy a korábban a tanácsi központhoz körzetesített falvak a rendszerváltást követő, a kistelepülési önkormányzatokat támogató állami politika időszakában különböző társulásokkal próbáltak leválni a súlyos társadalmi problémákkal küzdő volt tanácsi központról. Ez a közigazgatás irracionális felaprózódásához, a szabad iskolaválasztás következtében pedig a volt körzeti iskola gettósodásához majd finanszírozhatatlanságához vezetett. E pazarló, konfliktusos és szegregatív struktúrában a lehetőségekkel rendelkező családok, elsősorban a közoktatásban, magasabb színvonalú szolgáltatást kapnak, míg a szegénységben élő, megélhetési gondokkal küszködő családok gyerekei számára a közszolgáltatások nagyon alacsony színvonalon rögzültek. Ebben az esetben a településvezetők, a magasabb státuszú családok és a környező települések iskoláinak egyöntetű érdeke, és ezért mindent meg is tesznek, hogy az elvártnál alacsonyabb létszámhatárok mellett is fennmaradjon ez a gettóiskola, hiszen az itt tanuló jelentős számú hátrányos helyzetű tanuló egyébként más települések iskoláinak – köztük a közeli kistérségi központnak – okozna gondot.

Virág Tünde

Irodalomjegyzék:

Bihari Zsuzsanna–Kovács Katalin: *Lejtők és csúszdák, avagy a foglalkoztatási esélyek térbeli egyenlőtlensége az ezredfordulón*. In: *A foglalkoztatási szint bővítésének korlátai és lehetőségei*. Budapest 2004. 7–36. o.

Havas Gábor–Liskó Ilona–Kemény István: *Cigány gyerekek az általános iskolában*. Oktatókutató Intézet – Új Mandátum Kiadó 2002.

Kertesi Gábor: *Általános iskolai szegregáció* In: *A társadalom peremén*. Osiris 2005. 313–376. o.

Kovács Katalin–Váradai Mónika Mária: *Többcélú kistérségi társulások – közoktatási hangsúlyal*. Iskolakultúra 2006/12., 3–14. o.

Ladányi János: *Körzetesítés helyett esélyteremtés. Programok és határon átnyúló együttműködés a leszakadó térségek felzárkóztatásához*. Népszabadság, 2004. augusztus 14.

Ladányi János–Szelényi Iván: *Az újrakörzetesítés társadalmi ára*. Kritika, 2005/1.

Virág Tünde: *Gettósodó térség*. Szociológiai Szemle 2006/1.

Az Olaszliszka-jelenség

Vannak falvak és városok, amelyek súlyos etnikai konfliktusok vagy szörnyű bűncselekmények miatt válnak megbélyegzett településekké. A helybéliek aligha kérnek a kétes dicsőségből, de nem tehetnek semmit: minél megrázóbb és minél döbbenetesebb az esemény, a településen annál tovább ragad rajta a szégyen. Aztán az emlékek halványulni kezdenek, a média és a médiafogyasztók új szenzációkat keresnek.

Eljön majd az idő, amikor arra is csak kevesen fognak emlékezni, hogy mi történt 2006 őszén Olaszliszkán. De ez az idő, úgy látszik, még nagyon messze van. A szélsőjobboldal a cigányellenes szavazók megnyerésével próbálja növelni táborát, és az olaszliszkai tragédiából szeretne tartós politikai tőkét kovácsolni.

Gyász és uszítás

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Olaszliszka a Bodrog partján fekszik, Tokaj és Sárospatak között. 2006. október 15-én, vasárnap délután két gyermeke szeme láttára ebben a községben verték agyon a 44 éves *Szögi Lajost*, a Tiszavasváriban élő Kabay Általános Iskola tanárát. A férfi lassan haladó autójával elsodort egy kislányt, aki könnyebb sérülésekkel (más hírek szerint sérülések nélkül) megúsza, és elszaladt a gázolás színhelyéről. A közelben tartózkodó rokonok, ismerősök viszont feltehetően csak valami csattanásfélét hallottak, és azt hitték, hogy az elütött kislány a kocsni alatt fekszik: talán holtan. A feldühödött családtagok kirángatták a volán mögül a tanárt, majd agyba-főbe verték. A férfi belehalt sérüléseibe.

Egyesek szerint esély sem volt arra, hogy bárki kísérletet tegyen a feldühödött tömeg megfékezésére, mások úgy emlékeznek, hogy néhányan igyekeztek csitítani a tanárra támadó embereket. Lehet, hogy így volt, de – sajnos – nem jártak eredménnyel. Az igazságügyi orvosszakértő később megállapította, hogy Szögi Lajost különös kegyetlenséggel ölték meg. A szakvélemény szerint a holttesten közel hetven ütlegelési nyomot találtak: félszázat az áldozat fején, a többbit a nyakán és a testen. A tanár gyerekei, akik szemtanúi voltak apjuk halálának, nem szenvedtek fizikai sérülést, de az átélt borzalmak hatására sokkos állapotba kerültek. A legkisebb, az óvodás Zsófi napokig képtelen volt megszólalni.

A sajtótudósításokból tudni lehetett, hogy az áldozat nem volt cigány. Gyilkosai ellenben cigányok voltak.

Az olaszliszkai iszonyat híre végigsöpört az országon, és mindenkit letaglózott. A haláleset utáni napokban és hetekben egymást érték az áldozatra emlékező ren-

dezvények. Budapesten és több más településen templomi szentmisét tartottak, Tiszavasváriban számlát nyitottak a hozzátartozók megsegítésére. „Az a fajta ember volt, aki a légynek sem tudott ártani. Példás családi életet élt” – így méltatta volt kollégáját *Halász László* iskolaigazgató. Az FTC jótékonyági meccset játszott Tiszavasváriban a megyei válogatottal. Karitatív koncertet rendeztek Olaszliszván és Sárospatakon is.

A *Kolompár Orbán* vezette Országos Cigány Önkormányzat székházára a gyász jeleként kitétték a fekete zászlót, több roma szervezet is kinyilvánította részvétét. Idézet a Roma Polgárjogi Alapítvány október 16-ai állásfoglalásából: „Alapítványunk munkatársai ezúton is őszinte együttérzésüket fejezik ki az elhunyt családapa hozzátartozói felé. Elítéljük a súlyos bűncselekményeket, és elvárjuk a hatóságoktól – mint minden más bűncselekmény esetében – az alapos és jogszerű vizsgálat lefolytatását, az elkövetőknek a felelősségre vonását. A magyar törvények mindenkire egyformán érvényesek, nemtől, kortól, szociális helyzetétől és etnikai hovatartozástól függetlenül. Mi, romák és nem romák, hazánk nyugalma és békéje iránt elkötelezett állampolgárok felhívással fordulunk minden polgártársunkhoz, az ország felelős intézményeihez, hogy következetesen szerezzünk érvényt a magyar jogállamiság normáinak, az erőszakmentesség írott és íratlan szabályainak.”

Közleményt adott ki *Farkas Flórián*, a Lungo Drom elnöke, a Fidesz országgyűlési képviselője is, hangsúlyozva, hogy az eset nem kezelhető *cigányügyként*, „ez egy bűneset, néhány személy agresszív és embertelen cselekedete”.

Szögi Lajos halálának helyszínét elborították a virágok és a mécsesek, az önkormányzat könyv formájú márvány emlékművet állíttatott. A Tiszavasváriban tartott temetésen több mint ezren vettek részt. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei civil szervezetek arra kérték a jóérzésű embereket, hogy a gyászszertartás kezdetekor egy percre álljanak meg a köztereken. Tiszavasvári önkormányzata nevében *Rozgonyi Attila* polgármester országos aláírásgyűjtési akciót indított annak érdekében, hogy október 15-ét, Szögi Lajos halálának dátumát nyilvánítsák az erőszak elleni küzdelem napjának. A Pedagógusok Szakszervezete is szolidaritási számlát nyitott, és kezdeményezte, hogy a temetés napján minden közoktatási intézmény tűzzön ki gyászlobogót.

A tragédia, az együttérzés és a felháborodás mintha egybekovácsolta volna a nemzetet, a gyász ritkán tapasztalható társadalmi összefogást szült. Rendkívül óvatosan kell fogalmazni, mert egy félresiklott szó is kegyeletsértő lehet, de az ember fejében azért ott motoszkál a kérdés: vajon a részvétnek akkor is ilyen megszámlálhatatlanul sok jelével találkoztunk volna, ha fordítva történik minden? Ha cigány az áldozat?

Mindenesetre eddig az emlékezés szép és méltóságteljes gesztusairól volt szó. Nézzük most az érem másik oldalát.

Nem sokkal rá, hogy megjelentek a tiszavasvári tanár agyonveréséről szóló hírek, gyalázkodó és gyűlölködő levelek, e-mailek érkeztek Olaszliszkára. *Dancs Mihály*, a Roma Polgárjogi Mozgalom Borsod-Abaúj-Zemplén megyei elnökének közlése szerint némelyik horogkeresztrel ellátott levelet a magát Országos Cigányellenes és Vérbosszú Szövetségnek nevező (ki tudja, honnan szalasztott) szervezet jegyvezte. Nyomdafestéket nem tűrő, náci szövegektől hemzsegték a legkülönbözőbb internetes fórumok, és hasonló tartalmú üzenetek futottak be a témával foglalkozó tévéműsorokhoz is. Nem pusztán az elkövetőket, hanem a teljes cigány lakosságot pocskondiázták, elüldözésükkel vagy kiirtásukkal fenyegetőztek. *Fekete Gyula* polgármester elmondta, hogy a fenyegetések egy része az egész falu, illetve személyesen ellene irányult.

Az olaszliszkai romák körében kitört a pánik. Több cigány család más településeken vagy a környező nádasokban keresett menedéket éjszakára, rendőrök cirkáltak az utcákon. Az olaszliszkaiak érezték, hogy talán a korábbinál is nagyobb tragédia, a rasszista megtorlás veszélye lóg a levegőben, ezért közleményben hangsúlyozták: „az erőszak minden formájától most és a jövőben következetesen elhatároljuk magunkat.” A nyugalomra intő felhívásnak alig volt foganatja, és az is csak kevéssé mérsékelte az indulatokat, hogy a gyilkossággal gyanúsított személyek közül többen gyorsan előzetes letartóztatásba kerültek.

Emberi jogi és kisebbségi szervezetek – a Raoul Wallenberg Egyesület, a Kurt Lewin Alapítvány és a Cigány Fiatalok Kulturális Egyesülete – elítélték a brutális gyilkosságot, de tiltakoztak az uszítás ellen is. *Horváth Aladár*, a Roma Polgárjogi Alapítvány elnöke *Sólyom László* köztársasági elnökhöz fordult, kérve, hogy lépjen fel a romákkal szemben felerősödött indulatok lecsillapítása érdekében. A levélre az államfő helyett *Kumin Ferenc* főosztályvezető válaszolt, és a tartalom nem egészen az lett, amire a polgárjogi alapítvány vezetője számíthatott: „a köztársasági elnök úr és hivatala éppúgy elítéli a faji diszkrimináció minden formáját, miként az önbíráskodást, egy védtelen ember kegyetlen, lincselésszerű meggyilkolását is”.

Megítélés kérdése, hogy az imént idézett megállapítás mennyiben alkalmas az indulatok lecsillapítására.

Az olaszliszkai bűneset gyaníthatóan hétköznapi körülmények között is nagy vihart kavart volna. De nem árt felidézni: abban az időszakban nem hétköznapiak volt a körülmények. Az előző hónapban máig tisztázatlan módon nyilvánosságra került *Gyurcsány Ferenc* zárt körben előadott korábbi szónoklata, amelyben a miniszterelnök elismerte, hogy kormánya folyamatosan hazudott. A trágárságokkal fűszerezett, hírhedt balatonöszödi beszéd nyomán belpolitikai válság robbant ki. A fővárosban tüntető szélsőségesek megrohmozták és elfoglalták a Magyar Televízió székházát, Budapesten utcai harcok dúltak, a randalírozók autókat gyújtottak fel és kirakatok törtek be. Jóval békésebb formában, de a vidéki nagyvárosokban is til-

takozó demonstrációk zajlottak. A kormányellenes tüntetések mindennapos kellékeivé váltak a nyilas rémuralmat idéző árpádsávos zászlók. Az ország rettegve várta, hogy mi következik október 23-án, az ötvenhatos forradalom ötvenedik évfordulóján. (Az következett, amitől tartani lehetett: erőszak.)

A hiszterizált légkör tökéletesen független volt a romáktól, de a pattanásig feszült belpolitikai helyzet nyilván nem segített abban, hogy a közvélemény képes legyen a lehető legkisebb érzelmi kilengésekkel feldolgozni Szögi Lajos halálát.

A parlamenti politikusok javára írható, hogy nem akartak olajat önteni a tűzre. Mégis: mintha nem mérték volna fel kellőképpen, hogy a jogos közfelháborodás drámai melléktermékeként milyen aggasztó méreteket öltött a cigányellenes hangulat az országban.

Tisztelet a kivételnek, például a liberális *Gusztos Péternek*. Az SZDSZ-es képviselő pár nappal az olaszliszakai bűneset után az egyik kereskedelmi tévében az együttérzésen kívül arról is beszélt, hogy valószínűleg sok indulat irányul az elkövetők személyén túl a cigányság egészére: „Márpedig mindenkinek tudnia kell, hogy önbíráskodni senkinek, semmilyen körülmények között nincs joga. (...) Annál rettenetesebb forgatókönyvet nem tudok elképzelni, mint hogy elszabadulnak az indulatok”.

A média felelőssége

Általában sok szó esik a média felelősségéről, és különösképpen sok szó esett az olaszliszakai tragédia után. Hibáztatható-e a sajtó azért, hogy a tiszavasvári tanár agyonverése cigányok által elkövetett bűncselekményként vonult be a köztudatba?*

Először is tisztázni kell, hogy a médiának egyáltalán módja lett volna-e titokban tartani az elkövetők származását. Lássuk be: valószínűleg nem. Ehhez túlságosan is nagy volt a közfigyelem. A televíziós riportokban megszólaltatott falubeliek szóhasználata, még inkább külső jegyei nem sok kétséget hagytak afelől, hogy a gyilkosságot romák követték el. Ráadásul az egyik gyanúsítotttról hamar kiderült, hogy a helyi cigány kisebbségi önkormányzat képviselője: ez olyan tény, amelynek elhallgatása emberi jogi és szakmai érvekkel sem lett volna védhető.

Ennek tudatában elméletinek, teoretikusnak hat a felvetés, de az olaszliszakai ügyben az alapkérdés mégis csak az, hogy az elkövetők cigány és ezzel szoros összefüggésben az áldozat nem cigány volta bír-e bármiféle jelentőséggel.

* *Ez az a pont, amikor a szerzőnek illik számot adnia kötődéseiről és elfoglaltságairól. A Népszabadság főmunkatársaként magam is a sajtóban dolgozom, nem lenne tisztességes úgy tennem, mintha objektív kívülállóként vizsgálnám a média felelősségét. Ugyanakkor higgyék el nekem: ha úgy gondolnám, hogy a Népszabadság dicstelen szerepet játszott az olaszliszakai ügyben, akkor az a legkevesebb, hogy nem vállalom el ennek az elemzésnek a megírását.*

Ma már több módszertani útmutató is rendelkezésére áll azoknak az újságíróknak, akik rendszeresen vagy alkalmanként cigányokat érintő témákkal foglalkoznak. Nézzük, mi hasznát vesszük ezeknek a segédanyagoknak. A szociális tárca kiadványaként 2007-ben jelent meg például a romák médiaábrázolásáról szóló *Zöld könyv*, amely arra is vállalkozik, hogy megközelítési szempontokat ajánlva tanácsokkal lássa el a sajtó munkatársait. Az egyik ajánlás így szól: „A beszámoló elkészítésekor döntést kell hozni arról, hogy egy szereplőről elmondjuk-e, hogy roma. Mit nyer a beszámoló, illetve az olvasó azzal, hogy elmondjuk, hogy romáról van szó? Mit veszít a beszámoló, illetve az olvasó, ha nem mondjuk el, hogy roma szereplőről van szó?”

Konkrét eseteírásokkal nem találkozhatunk a kiadványban, így nagyjából ott vagyunk, ahol a part szakad. Az elv adott, de gyakorlati eligazítás híján ez – főként olyan érzékeny és kényes ügyekben, mint amilyen az olaszliszkai – kevés fogódzót kínál. Visszakanyarodhatunk oda, ahonnan elindultunk: az olaszliszkai tragédia bekövetkeztekor volt-e jelentősége az elkövetők és/vagy az áldozat származásának?

A szakértők állásfoglalásaiban is érződik némi bizonytalanság. 2006 novemberében, a Deák Ferenc Közéleti Klub szervezésében tartott fórumon *Ladányi János* szociológus úgy fogalmazott, hogy az olaszliszkai bűnténynek semmi köze nincs a cigányok kulturális sajátosságaihoz, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy ez a borzalom nem történhetett volna meg akárhol. A jogvédők legalább tizenöt éve figyelmeztetnek a fenyegető tragédiára, és a rengeteg konfliktus feloldásában közreműködő polgárjogi mozgalmaknak nagy szerepük van abban, hogy a tragédia nem korábban következett be. Veszélyes helyzet – mondta Ladányi –, ha egy kisebbség úgy érzi, hogy az állam nem védi meg a többséggel szemben, és fordítva, ha a többség érzi úgy, hogy az állam nem védi meg a kisebbségtől.

Póczik Szilveszter történész-kriminológus ugyanezen a fórumon közölte, hogy egy büntetőeljárásban elvileg lényegtelen, hogy kinek mi a származása, de az olaszliszkai ügyben nem lehet, még hozzá a többségi társadalom látásmódja miatt nem lehet megkerülni az etnikai vonatkozást.

A szociológus és a történész-kriminológus tehát nem tartja elhanyagolhatónak az ügy etnikai dimenzióit, mint ahogyan nem tartja annak *Szuhay Péter* antropológus sem. Szuhay egyik nyilatkozatában elmondta, hogy normális esetben az olaszliszkai szörnyűséget köztörvényes bűncselekményként kellene értelmezni, de az ügy egyre inkább kezd etnikai színezetet öltetni. Szerinte elképzelhető, hogy a szerencsétlen tanár agyonverésébe eleve belejátszott a kétségtelenül létező „magyar-cigány konfliktus”. Azokban a tragikus pillanatokban a romák talán a többségi társadalom, az elnyomók megtestesítőjét látták az autót vezető „fehér emberben”, és ezért váltak fékezhetetlenné az indulatok.

Rácz Attila, a RomaPage nevű honlap felelős szerkesztője viszont médiatörténeti szempontból jelentős visszalépésnek tekintette, hogy a „brutális bűncselekményről

szóló beszédmódot kezdettől fogva döntően meghatározta a gyanúsítottak vélelmezett származása; s hogy egyébként mértékadónak tartott/hitt médiumok szították tovább – szalagcímekkel, összeállításokkal, publicisztikáikkal – az amúgy is elharapódzott szélsőségesen cigányellenes indulatokat. Azért is sajnálatos, hogy mindez így történt, mert ezáltal az esélye sem adatott meg, hogy a társadalmat (romákat és nem romákat) joggal megrázó eset lehetséges szociológiai és szociálpszichológiai indítékairól párbeszéd indulhasson. Nem lehet eléggé hangsúlyozni: a bűncselekmény elkövetése szempontjából az etnikai hovatartozás nem bír semmiféle magyarázóerővel.”

Így igaz. Ha valaki egy bűncselekményt az elkövető etnikai hovatartozásával – genetikailag meghatározott viselkedésformával vagy ilyesmivel – próbál megmagyarázni, jobb, ha tudja, hogy ezzel a náci ihletésű rasszizmus eszmei felségterületére tévedt. Erről nincs mit tárgyalni. Csak az nem teljesen világos, hogyan lehet szociológiai meg szociálpszichológiai indítékokat feltárni a cigánysághoz való tartozás említése nélkül.

A sajtó, pontosabban a sajtó egy része nem azzal követett el hibát – mi több: bűnt –, hogy megemlítette az olaszliszka bűncselekmény etnikai vetületét, hanem azzal, hogy az igazság keresése és a valóság minél pontosabb bemutatása helyett esetenként a legaljasabb ösztönök kiszolgálásától sem riadt vissza. A tényeket sokféle módon, eltérő hangsúllyal lehet csoportosítani. Maradva a konkrét esetről: számtalanszor elő lehet hozakodni a „gyilkos cigányok” képét erősítő szófordulatokkal, közben pedig mellékes körülményként kezelni, hogy nem csak a lincselők, hanem a tanár gyerekeit biztonságba helyező asszony is cigány volt. Vagy például hallgatni arról, hogy az olaszliszka gyilkosság helyszínén a falubeli romák közül is sokan virágokat helyeztek el, és gyertyagyújtással emlékeztek az áldozatra.

Ezernyi lehetőség kínálkozik arra is, hogy az újságíró érzelmi ráhatással, a tények mellé tálalt (netán tényként előadott) szubjektív körítéssel érje el az általa kívánatosnak tartott célt. A különböző zsurnalisztikai műfajokban különböző normáknak kell eleget tenni, de a szakmai felkészültség és az emberi tisztesség (a kétféle elválaszthatatlan egymástól) minden esetben alapkövetelmény. A szerkesztőségek és újságírók egy része az olaszliszka tragédia után csődöt mondott, képtelen volt megfelelni ennek az alapkövetelménynek.

Ebben is igaza van Rácz Attilának: némelyik orgánum tovább szította a cigányellenességet, és eleve megakadályozta, hogy az első döbbenet elmúltával értelmes, a lehetőségekhez képest higgadt párbeszéd alakuljon ki a tragédia hátteréről. A vita, talán fölösleges is bizonygatni, nem arról szólt volna, hogy milyen körmönfont emberi jogi érvekkel lehet erkölcsi felmentést adni a bűnösöknek, hanem arról, hogy mit lehet tenni az ehhez hasonló borzalmak elkerülése érdekében.

Tamás Tibor a www.nol.hu honlapon „Az olaszliszka tragédia és a Magyar Nemzet” című írásában sorra vette azokat a cikkeket, amelyek a bűncselekmény utáni napokban jelentek meg a jobboldali újságban. Az összhatás egészen drámai. Nem is kell beleolvas-

ni a magát polgárinak nevező lapba, elég csak megnézni a 2006. október 17-ei címlapot: „Cigányok lincseltek Olaszliszván”. A tudósítás hangneme méltó a felütéshez.

A publicista *Bayer Zsolt* nem hazudtolta meg önmagát, „Cigányliszka” című eszmefuttatásában felváltva szidja a liberális jogvédőket és a cigányokat, majd így fejezi be: „A két gyerek lelke is bosszúért kiált. Zéró tolerancia. Legyen ez a jelszó. A mi jogainkat ugyanis senki sem fogja megvédeni. Csak mi. És ha Olaszliszván ezt is megússzák a cigány lincselők, akkor velünk van baj. Óriási baj. Akkor velünk bármit meg lehet tenni.” A szerző a jelek szerint a jogállami megoldásoknál többre tartja a bosszút, de nem sokkal marad el mögötte *Seszták Ágnes* sem, aki pár nappal később közölt írásában úgy vélekedik, hogy „roma jogvédőnek lenni nálunk annyi, mint feszt hergelni a cigányokat a magyarok ellen”.

Halák László, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége etikai bizottságának elnöke elítélte a Magyar Nemzetet és Bayer Zsolt publicisztikáját. Az Országos Cigány Önkormányzat közjogi méltóságokhoz, miniszterekhez és a kisebbségi ombudsmanhoz fordulva kért jogi fellépést a Magyar Nemzettel és más sajtótermékekkel szemben. *Kaltenbach Jenő*, a kisebbségi jogok országgyűlési biztosa – aki mandátuma lejártával időközben leköszönt tisztségéről – a felkérésre reagálva úgy nyilatkozott: bár ő is találkozott erősen kifogásolható, túlzás nélkül cigányellenesnek minősíthető megnyilvánulásokkal a sajtóban, kevés esélyt lát arra, hogy egy bírósági eljárás elmarasztaló ítélettel végződjön. Hisz az előző évek hasonló eseteiben a bíróság nem tartotta alkalmazhatónak a közösség elleni izgatás vádját a gyűlöletkeltő cikkek készítőivel vagy megjelentetőivel szemben.

Az egyik megoldás Kaltenbach szerint az lehetne, ha egy adott csoport, például a cigányság megsértése miatt a közösséghez tartozók közül bárki személyiségi jogi pert indíthatna. A magyar jogrend ezt egyelőre nem teszi lehetővé, de a közeljövőben talán változni fog a helyzet: rendhagyó módon *Lomnici Zoltán*, a Legfelsőbb Bíróság elnöke és a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége szakértői dolgoztak ki közös javaslatot a gyűlöletbeszéd (eddiginél eredményesebb) szankcionálására.

A többi már a törvényhozáson múlik, de a meccs kimenetele kétesélyes. Az ilyesfajta elképzelések korábban mindig ellenállást váltottak ki azok részéről, akik liberális demokrataként meggyőződéssel elítélik a rasszizmust, ám a szólásszabadságot olyan jogállami értékek tartják, amelyet a szélsőségesek visszaszorítására hivatkozva nem szabad korlátozni. Ezúttal is komoly viták várhatók, és könnyen lehet, hogy a döntő szót az Alkotmánybíróság fogja kimondani.

Szélsőjobbba nyomulás

Külön fejezetet érdemel a szélsőjobboldal, amely jórészt a cigányellenes érzelmek meglovagolásával igyekszik önálló karaktert kialakítani.

Az előzmények 2005 tavaszáig, az úgynevezett Mortimer-ügyig nyúlnak vissza. A Moszkva téren, a 21-es busz végállomásán egy ismeretlen fiatal karddal súlyosan, kis híján halálosan megsebesített egy 15 éves roma fiút. A támadó egy katonai öltözetet viselő társaság tagja volt. A sértett szerint rasszista indíttatású támadás történt, és senkiben fel se merült – megjegyzendő: a parlamenti jobboldal képviselőiben sem –, hogy állítása esetleg nem felel meg a valóságnak. Civil jogvédő szervezetek antirasszista tüntetést rendeztek a Moszkva téren, hogy aztán legnagyobb meglepetésükre kénytelenek legyenek szembesülni azzal: a kevéssel később elfogott, Mortimer becenévre hallgató 17 éves támadó szintén cigánynak vallja magát.

A váratlan fordulat kínosan érintette a jogvédőket, a szélsőjobbosok viszont kapva kaptak az ölükbe pottyant lehetőségen. Rövidesen újabb demonstrációt tartottak a Moszkva téren, immáron a „magyarygyűlölet” és a „nemzet kullancsaiként élőködő” cigányok ellen.

Úgy látszik, elégedettek voltak a kiváltott hatással, mert a cigányellenesség a szélsőjobb, jelesül a Jobbik politizálásának fősodrában maradt. A következő ilyen alkalom, amelytől a szélsőjobb azt remélte, hogy képes felkelteni a média érdeklődését, az olaszliszkai gyilkosság volt. Az alábbiakban közléseink néhány részletet a Jobbik állásfoglalásaiból, érzékeltetve, hogy a magát keresztényként meghatározó párt milyen rendszerességgel és milyen stílusban nyilvánult meg azokban a hónapokban.

„A Jobbik szerint Horváth Aladár eldöntheti: békét akar vagy háborút? Amennyiben átérezve felelősségét, nyugalomra, a többségi társadalomba való beilleszkedésre inti a rá hallgató cigány népeiséget, abban az esetben meggátolhatja a cigánybűnözés tarthatatlansága nyomán kialakult társadalmi feszültségek továbbgyűrűzését, ellenkező esetben beláthatatlan következményekkel, önbíráskodási hullámmal kell számolni Magyarországon.” (2006. október 17.)

„A hazánk egyes régióiban, főként vidéki kistelepülésein eluralkodó cigányterror a magyar állam stabilitását, demokratikus jogrendjét sodorja veszélybe (...). A Jobbik szerint etnikai jellegű összecsapások lehetőségét hordja magában, ha a kabinet a pozitív diszkrimináció eltörlését és a jelenleg munkanélküli segélyből élő munkaképes cigányság közmunkára kényszerítését nem hajlandó romaprogramja elemei közé emelni.” (2006. november 14.)

„A cigánybűnözés elleni önvédelemre szólítja fel a magyar lakosságot a Jobbik Magyarorszáért Mozgalom. Miközben az ország különböző pontjain cigány bűnöző csoportok terrorizálják a törvénytisztelő állampolgárokat, a kormány ez ügyben tehetetlen, a rendőrség keze pedig meg van kötve. A Jobbik Magyarorszáért Mozgalom eddig sikertelenül próbálta ezt a tűrhetetlen állapotot a cigány vezetők bevonásával megoldani, ezért olyan internetes honlapot indít, amely nem csak bemutatja a hazánkban ma létező cigánybűnözést, hanem az ellene való védekezéshez is útmutatóul szolgál.” (2006. december 29.)

Azzal, hogy a Jobbik ismét beemelte a köztudatba a „cigánybűnözést”, egy jellegzetesen pártállami kifejezést elevenített fel, amely a demokratikus Magyarországon már régóta tabunak és idejétmúltnak számított. Nem azért, mert bárki vitatná, hogy a romák között is vannak bűnözők, hanem azért, mert ez a kifejezés igaztalanul általánosító, negatív asszociációkat kelt egy egész népcsoportról.

A közlemények kiadásán és a honlap elindításán túl a jobbikosok 2006. október 28-án forgalomlassító demonstrációt is rendeztek Olaszliszván, egyebek mellett a halálbüntetés visszaállítását követelték. A tüntetésen több százan vettek részt, sokan autóval vagy motorral érkeztek.

A Jobbik és az Országos Cigány Önkormányzat között állandósult a verbális küzdelem. Hol az egyik szervezet tartott sajtótájékoztatót a másik székházánál, hol fordítva, és mindkét fél kölcsönösen feljelentette a másikat.

Ha a szélsőjobboldal arra számít, hogy a cigányokkal szembeni fellépés növeli ismertségét és népszerűségét, akkor nem fog csalódní. Annak megválaszolására azonban, hogy mindez szavazatokban is megnyilvánul-e, pár évet még várni kell: 2010-ig, a legközelebbi parlamenti választásokig.

A tragédia utólete

Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Alapítvány vezetője 2007 januárjában tényfeltáró vizsgálatot végzett Olaszliszván. Jelentése szerint a községben szörnyűséges méreteket öltött a gyűlölet és a rettegés. Nincs gyanúsítottja a cigánytelep házcserépeit, ablakait bezúzó kődobálásoknak – írta. A telepiek őrjáratot szerveztek, az állmatlanságtól és a nélkülözéstől frusztráltak, kimerültek. A szülők többsége nappal alszik, éjszaka a gyerekek nyugalmát próbálja őrizni.

A jelentést váratlan helyről, *Gellért Kis Gábor* szocialista politikus, a parlament emberi jogi bizottságának volt elnöke részéről érte kemény bírálóat. Gellért Kis – aki nek Olaszliszván lakik a keresztgyereke, és évente többször megfordul a faluban – úgy ítélte meg, hogy Horváth Aladár beszámolója nem bizonyított és valótlan kijelentéseket is tartalmaz, valamint olyan megállapításokat, amelyek a tényeket hamis színben tüntetik fel. Szerinte az olaszliszvkai állapotokat felelőtlenység úgy jellemezni, mint ha szörnyűséges méreteket öltött volna a gyűlölet és a rettegés. Kétségtelen, hogy a cigány családok házai közül többet és többször megdobáltak, a támadások azonban nem személyek ellen irányultak. Ezek a cselekedetek elítélendők, és elvárható a rendőrségtől, hogy minél előbb elfogja a tetteseket, de – mondta Gellért Kis – túlzás olyan látszatot kelteni, hogy a romákat szinte már fizikai létükben fenyegetik.

Horváth Aladár erre azt javasolta az „alternatív tényfeltárónak”, hogy kérdezze meg a cigány embereket is, rettegnek-e, ha éjszakánként kővel dobálják meg lakóházaikat, ha gyermekeik falécekkel beszögezett ablakok mögött élik napjaikat.

A polgárjogi alapítvány vezetője hangsúlyozta, hogy nem hajlandó azon vitatkozni, szörnyűséges vagy csak kitapintható-e a félelem.

Tegyük hozzá: Horváth Aladár a szocialista politikus olaszliszkai kötődéseire utalva – nem éppen elegáns módon – többször is „keresztapának” nevezte Gellért Kis Gábort. Megállapíthatjuk, hogy ez a szópárbaj nem a termékeny viták számát gyarapította. Lényegesen jobb eredmény várható attól a válságkezelési stratégiától, amelyet ígérete szerint a Roma Polgárjogi Alapítvány dolgoz ki az olaszliszkai helyzet megoldására.

Egyelőre azonban nem nagyon érkeznek biztató hírek arról a vidékről. Ezek a sorok 2007 júniusának végén, tehát közel háromnegyed évvel Szögi Lajos meggyilkolása után íródnak. Nyolc gyanúsítottal szemben folyik eljárás és Olaszliszkán már rendőrség is működik, de a nyugalom továbbra sem állt helyre. Olykor csendesebb időszakok jönnek, ám mindig történik valami, ami félelemmel tölti el a helybéli romákat. Több cigány család más településre akar költözni, mert úgy érzi, nincs tovább maradása ebben a faluban.

A Roma Sajtóközpont adott hírt arról az elektronikus levélről, amelyet egy bank internetes címéről küldözgettek szét. A szerző azt állította, hogy Borsodban és Szabolcsban az általa aljadéknak nevezett, válogatott szidalmakkal gyalázott cigányok szándékosan elgázoltatják magukat az autósokkal, hogy kirabolják azokat, akik megállnak segítséget nyújtani. Szerinte a tiszavasvári tanár meglincselésének hátterében is ez a „cigánytrükk” áll, ezért aljas indokból, nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel, bünszövegségben elkövetett emberölés miatt kellene felelősségre vonni az elkövetőket. (A szóban forgó állítólagos „cigánytrükkéről” szóló verzió amúgy nem új keletű, ezt a lehetőséget a Demokrata című szélsőjobbos hetilap már előző év októberben megpendítette.) A levélíró végezetül arra szólította fel az olvasókat, hogy „aki teheti, nagy ívben kerülje el a cigánytelepeket, hacsak nem felégetni megy”.

A bank, amint tudomást szerzett a botrányos levélről, azonnal elhatárolódott annak tartalmától, és belső vizsgálatot rendelt el. Nem árt megismételni: 2007 júniusában járunk, sok hónap telt el az olaszliszkai gyilkosság óta.

Vannak más fejlemények is. *Tolcsvai L. László*, a Magyar Nemzet helyi tudósítója arról értesítette a távirati irodát, hogy Miskolc belvárosában megtámadta három cigány fiatal. Az újságíró védekezett, visszaütött, támadói elmenekültek. A könynyebb sérüléseket szenvedett tudósító megelégedett azzal, hogy az esetet nyilvánosságra hozza, rendőrségi feljelentést nem tett. Tolcsvai a támadást a Magyar Nemzetben megjelent cikkeivel magyarázta.

Még mindig június: *Kovács János*, az olaszliszkai önkormányzat egyik képviselője jótékonysági koncertet szervezett a helyi sportpályára, támogatandó Szögi Lajos családját meg azért, hogy az ország végre megbékéljen Olaszliszkával, és a tele-

pülés ne a tragédiáról legyen híres. Sajátos logika: a halálesetre emlékeztető rendezvénnyel feledtetni a haláleset emlékét? Ennél nagyobb gond, hogy a képviselő éppen a P. Mobilt hívta meg sztárvendégnek, egy olyan együttest, amelynek frontembere, *Schuster Lóránt* közismerten szélsőjobboldali nézeteket vall.

Fercsák László, a cigány kisebbségi önkormányzat elnöke nem értette, mi szükség a jótékonyági koncertre, hisz elmondása szerint az egyik testületi ülésen éppen Kovács János jelentette be, hogy az özvegy már nem tart igényt újabb adományokra. A romák attól féltek – és okkal –, hogy minden előzetes fogadkozás ellenére a rendezvény napján újabb atrocitások érik őket. Aláírásgyűjtés indult, több százan (romák és nem romák) kérték, hogy ne tartsák meg a koncertet. Hiába. A települési önkormányzat hozzájárult ahhoz, hogy Kovács János – nem a testület tagjaként, hanem magánemberként – megrendezze az „Olaszliszka másik arca” címmel meghirdetett eseményt.

A Jobbik felhívást tett közzé, kérve, hogy a „tragédia helyszínén felállított emlékműhöz senki ne zarándokoljon el, ott demonstrációt ne folytasson, elejét véve a fölösleges pánikhangulat kialakulásának”. Persze, akadt egy kisebb, katonai egyenruhába öltözött csoport, amely nem tett eleget a felhívásnak, és árpádsávós zászlókat lengetve az emlékműhöz vonult.

A koncertre egyébként a szervezők várakozásainál jóval kevesebben, de így is közel ezren látogattak el. Fizikai atrocitás nem történt, ám ettől még egy rendezvény nem feltétlenül nevezhető békésnek. Az egyik fotó arról tanúskodik, hogy az egyik bőrfejű tetovált nyilaskeresztet viselt a karján. A kigyúrt, félmeztelenre vetkőzött kopaszok vagy az árpádsávós zászlókat lobogtató milicisták látványa önmagában is elegendő volt ahhoz, hogy félelmet keltsen, és Olaszliszka lakóiban erősítse az elkeserítő tudatot: képtelenség megjósolni, hogy mikor lesz vége az örületnek.

Czene Gábor

„Igény van rá”

A radikalizmus és a gyűlölködés szócsövei

Igény van rá. Ezzel a szlogennel indult útjára az egyre erősödő szélsőjobboldali nézeteket összefogó és továbbító weboldal, amely a 2004. december 5-i kettős állampolgárságról szóló népszavazás előtt létrehozott kettosallampolgarsag.hu nevezetű weblapból nőtte ki magát, majd egy évvel később a kuruc.hu, rá pár hónapra pedig a kuruc.info címről próbálja átformálni a gondolkodásmódot, átmosni az agyakat. Meg kell jegyezni – egyre nagyobb sikerrel. A honlap működtetői szerint a kuruc.info több mint hírportál; egyfajta ellenállási mozgalom is. Honlapjukon magukról így vallanak: „a hírportál szerkesztési alapelve a szakmaiságon túl egyedülálló: pártcenzúrától független, hiteles híradás a napi – hazai és külföldi – politikai eseményekről konzervatív, antiliberális értékrendjén keresztül, szókimondó és érdekes stílusban”. A szókimondást már az első látogatáskor megtapasztalhatjuk: folyamatos zsidózás, cigányozás, uszítás mellett ügyészeket, bírákat, politikusokat, újságírókat állítanak pellengérré, nevüket, címüket, arcképmásukat, telefonszámukat teszik közzé. Radikalizmusuk abban is megmutatkozik látszik, hogy míg kezdetben csak a kormánypárti politikusokat tekintették egyfajta „ellenségnek”, addig mára az ellenzéki politikusok – fideszes honatyák – is rendszerellenesek, nemkívánatosak számukra. Igaz hazafinak csak az „ellenállók”, a rendőröket megtámadó randalírozók tekinthetők. Novemberben az olaszliszakai bűncselekményt meglovagolva a Jobbik Magyarországért Mozgalom segítségével: honlapot indítottak a „cigánybűnözésről”. A magyar hatóságok a honlap készítőivel szemben tehetetlenek, mivel azt egy, az Egyesült Államokban működő szerverről üzemeltetik. A magyar kormány az USA-hoz fordult jogsegélykérelmével, amelyet kiadványunk megjelenésekor az amerikai hatóság elutasított.

Előzmények

A radikális hírportál elődje a 2004. december 5-i kettős állampolgárságról szóló népszavazás előtt létrehozott kettosallampolgarsag.hu nevezetű weboldal, melynek deklarált célja a kuruc.info szerint „az elszakított részekeken élő magyarság magyar állampolgárságának visszaadása és a szavazással kapcsolatos tájékoztatás volt”. 2004-ben a weblappal azonos domainnevű email-címről kéretlenül számtalan politikai célú üzeneteket küldtek, amellyel kapcsolatban állampolgári bejelentés érkezett az adatvédelmi biztoshoz. A bejelentő sérelmesnek tartotta, hogy a levél küldője személyes adataival visszaélve juttatott el számára politikai üzenetet, ezért az ügyben vizsgálat lefolytatását kérte az ombudsmantól. Péterfalvi Attila a 1719/A/2004-3

ügyiratszámú állásfoglalásában megállapította a jogellenes adatkezelést. A kettosalapolgarsag.hu honlap 2005 májusában az Auschwitzban tartott Élet Menetével és Holokauszt-megemlékezéssel kapcsolatban jelentetett meg gyalázkodó írást, majd közzétette Para-Kovács Imre, a Magyar Hírlap publicistájának lakcímét és fényképét azzal a kommentárral, hogy: „aki esetleg személyesen kívánja átadni jókívánságait PKI-nek...”. Az újságíró június 17-én néhány órára leállította a honlap működését. A weboldal főszerkesztője és az adatokat közlétező „szerző” az a Molnár Balázs volt, aki később a kuruc.info oldal „felelőse” is lett.

Hadrendben

2005 őszén elindult a Kuruc.hu hírportál, amely rövid, mindössze két hónapos működést követően megszűnt a szerkesztőség és a domain nevet tulajdonló alapítvány közötti nézeteltérések miatt. A szerkesztőség 2006. február elsejétől Kuruc.info néven működteti tovább a hírportált. A weboldalt az anonimitást megőrzendő a Domains by Proxy Inc. regisztrálta az arizonai Scottsdale-ben 2005. december 30-án, és a domainnevet 2009 végéig le is foglalták. A weblap impresszuma folyamatosan változik. Főszerkesztőként és főszerkesztő-helyettesként olyan neveket tüntet fel, amelyek addig ismeretlenként Schmidt Máriával és a Fidesz alelnökével, Áder Jánossal majd Pokorni Zoltánnal szemben kritikus írásokat jegyeztek a Magyar Nemzet című, a párthoz közel álló lapban. Főszerkesztőként korábban a Horváth Zsolt név volt feltüntetve, akit „érdemei el nem ismerése mellett” elbocsátottak, mivel „már csak csajozott meló helyett, azzal ámítva őket, hogy ő a Nagy Ellenálló”. A Fideszhez kötődő más ismert személyiségek neve is felbukkan az impresszumban, pl. „Mess up manager: Orbán V. Győző, kommunikációs igazgató: Rákay Fülöp”. „PR-managerként” Jaross Andor, a náci megszállás alatt álló Magyarország belügyminiszterének nevét tünteti fel a weblap. „Logisztika, szállítmányozás: Endre László”, „Disztribúció: Leslie Baky”, ami a magyar zsidóság deportálásáért és a zsidótörvényekért felelős belügyi közigazgatási illetve politikai államtitkár nevével azonos. „Az igazgatótanács elnöke: Jan Haugwitz B. a. H., a kiadóigazgató: Libényi János”. A kitalált nevek mögött valós személyek rejtőznek. Honlapjukon így fogalmaznak: „Mivel hírportálunkat üldözi a hatalom, ezért szerkesztőink inkognitóban dolgoznak. Így is van olyan kollégánk, akit rendszeresen zaklat az ÁVO. Többben felfednék magunkat, de csak azért, hogy „Ide lőjete!””, nem tesszük meg. Miként sokan maszkban szállnak szembe a rendőrterrorral. Mindezek ellenére a nemzeti oldal prominensei általában személyesen is ismerik néhányunkat”.

A honlap látogatottsága Gyurcsány Ferenc miniszterelnök májusi balatonőszdi frakcióülésen elmondott beszédének kiszivárogtatása után ugrott meg igazán. A szeptember 17-én nyilvánosságra került beszédet követően kormányellenes tün-

tetők jelentek meg a Kossuth téren, és a kormányfő azonnali távozását követelték. Másnap este a tüntetők egy petíciót kívántak beolvasni a Magyar Televízió élő adásában, de mivel ezt nem engedték, megostromolták az épületet. A rendőrség könnygázzal és vízágyúval próbálta védeni a székházat, sikertelenül. A tüntetők bejutottak az épületbe, az irodákat feldúlták. A televízió beszüntette sugárzását. Az esti összecsapásban 113 rendőr megsérült, nyolc autó kiegett, több megrongálódott. A Magyar Televízió épületében és eszközeiben 231 millió forintos kár keletkezett. A következő napokban a belváros több pontján összecsaptak a rendőrök és a tüntetők. A legnagyobb összecsapásra október 23-án, az '56-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulójának napján került sor. Az évforduló napját megelőző éjjel a rendőrség az állami ünnepségen résztvevő felszáz külföldi állami vezető biztonságára hivatkozva kiűritette a Kossuth teret, majd kordonokkal vette körbe. Másnap délben több ezer ember jelent meg az utcákon és a Corvin közbe, majd a nemzeti Múzeum elé vonulva megzavarták az állami ünnepséget. A Kossuth térre vonuló tömeget a rendőrök nem engedték be az Alkotmány utcában, és vízágyúkkal megkönnygázgránátokkal kezdték oszlatni a tömeget. A kormányellenes tüntetők egy része csatlakozott a Fidesz Astoriánál tartott rendezvényéhez, majd az ünnepi megemlékezésről hazatérők és a demonstrálók két csoportjának egy része egybeolvadt. Ekkor a rendőrség a vízágyúk mellett már lovas-osztagot is bevetett. A Deák téren, a Városháza parkban kiállított harckocsit a tüntetők beindították, majd a rendőrök ellen fordultak vele. Baleset csak azért nem történt, mert a páncélozott járműből kifogyott az üzemanyag. Az összecsapások hajnali négy óráig tartottak. A Ferenciek terénél építési anyagokból barikádat emeltek, majd Molotov-koktélokkal támadták a rendőröket. A kuruc.info folyamatosan közvetített az eseményekről és tippet adott a tüntetőknek, hogy hol és miként szálljanak szembe a rendőrséggel. A honlap a radikálisok oldalára állva ÁVO-nak nevezte a rendőröket, és azt hangoztatta, hogy a „karhatalom” joggal lép fel a „népakarattal” szemben.

Az Amnesty International és más jogvédő szervezetek a rendőrség által alkalmazott túlzott mértékű erőszakról és durva bánásmódról beszéltek. A zavargásoknak 167 sérültje, köztük 17 rendőr és 5 külföldi volt. A gumilövedékek miatt fél szemére megvakult a tüntetések két résztvevője is. Az október 23-i zavargások során 153 embert állítottak elő, ebből 35-öt vettek őrizetbe. A demonstrációban résztvevőkkel szemben nyomozati eljárás indult 69 személy ügyében. 2007. január 12-ig több mint 170 feljelentés érkezett a 2006. szeptemberi és októberi eseményekkel kapcsolatban a Fővárosi Ügyészséghez rendőrök ellen. Az októberi eseményekkel összefüggésben 133, a szeptemberben történekmekkel kapcsolatban 38 feljelentés miatt indult nyomozás, büntetőeljárás hivatalos eljárásban történt bántalmazás ügyében az egyenruhások ellen. 2007. április 28-ig 6 rendőr ellen emeltek vádat hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás és testi sértés miatt.

A fővárosi zavargások miatt előállítottakat a Fővárosi Bíróság soron kívüli eljárásban ítélte el. Válaszul a kuruc.info közzétette a „tüntetőket törvénytelen, ávós időket idéző ítéletekkel sújtó, a politikai fogolykínzásokat előmozdító vérbírók és ügyészek” névsorát, lakástelefonszámát és fényképét, valamint politikusok és rendőri vezetők elérhetőségét is. A Fővárosi Bíróság vezetői az adatok megjelenése után közleményükben kifejtették: mély aggodalommal és felháborodással kísérik figyelemmel azokat az interneten megjelenő nyilatkozatokat, amelyek célja a bírák megfélemlítése és alaptalan rágalmozása. Jelezték: az Országos Rendőrfőkapitánysággal, a Nemzetbiztonsági Hivatallal és a Fővárosi Főügyészséggel közösen vizsgálják a honlap készítőivel szembeni esetleges jogi lépéseket. Egyben arra hívták fel az internetes oldal szerkesztőit, hogy a bírák és ügyészek nevét és személyes adatait távolítsák el. Az ügyészség nyomozást rendelt el az adatok közzététele miatt, 2006. október 11-én pedig a rendőrség házkutatást tartott Molnár Balázs akkori főszerkesztő lakásában. Számítógépet és egyéb technikai eszközöket, DVD-ket, lemezeket foglaltak le. Péterfalvi Attila adatvédelmi biztos szerint a honlap szerkesztői megsértették az adatvédelmi törvényt. Az ombudsman elmondta, hogy csak azok az adatok kerülhetnek jogszerűen nyilvánosságra, amelyek a törvény értelmében a bírónak olyan adatai, amely közérdekű adatok. Ilyen a bíró neve, beosztása és nyilván az is, hogy milyen ügyben ítélkezett. A radikálisok „cserébe” Péterfalvi Attila adatvédelmi biztos telefonszámát is nyilvánosságra hozták. Az ombudsmant napokig zaklatták a kéretlen telefonálók.

A személyes adatok nyilvánosságra hozása már korábban is előfordult: televíziósok, újságírók és politikusok elérhetőségeit tették közzé, csakúgy, mint azokét a tüntetéseken megforduló szónokokét, akik nézeteikkel később nem azonosultak. Az adatokat a gomba módra szaporodó szélsőséges honlapok és a különféle szervezetekbe tömörült tüntetők által üzemeltetett oldalak is átvették. A honlap készítői szerint semmi törvénytelen nem tesznek azzal, hogy ezeket az adatokat közzéteszik, de bátorítást ad számukra az is, hogy a hatóságok semmilyen jogi eszközzel nem lépnek fel ellenük.

Ellenpéldaként lehetne megemlíteni, hogy Nagy Ervin, a Jobbik választmányi elnöke a Fővárosi Főügyészségnél még 2005-ben közösség elleni izgatás és jogosulatlan adatkezelés miatt feljelentette a Matula Magazint az Internet Zsidó Database miatt. A honlap 2004 decemberétől működtetett egy „zsidóadatbázist“, amely egy olyan „szolgáltatás“ volt, hogyha egy magyar közéleti szereplő nevét megadták, az „eldöntötte“, hogy az illető „zsidó“-e. *(A Matula Magazin ellenkulturális, satirikus internetes kéthetilap volt. Rendszeresen foglalkozott vallási, politikai, kulturális és életmód-témákkal. Stílusa a punk és a primitív anarchizmus sajátos keveréke volt. Több polgárpukkasztó közéleti botrány fűződött a nevéhez. A honlap 2007. február 27-től nem üzemel.)* A MIÉP-pel Harmadik út néven induló Jobbik Magyarország-

ért Mozgalom 2005 júliusában közösségellenes izgatás gyanúja miatt azért tette meg a feljelentést a Matula Magazin ellen, mert szerintük a honlap törvénytelenül gyűjtött adatot, és a „lista közzététele“ az adatvédelmi törvénybe ütközik. A Jobbik tagságából többen is vállalták, hogy „jó kapcsolatban állnak” a kuruc.info szerkesztőségével. Korábbi szövivőjük, Novák Előd, aki pályafutását a MIÉP-ben kezdte, több radikális akciót is meghirdetett és tartott a kuruc.info nevében. A Jobbik december végén elindította a „cigánybűnözésről” szóló honlapját, majd megszervezte a Magyar Gárdát, amelynek első tagjait 2007 augusztusában a Budai várban, majd októberben avatták fel.

„Zéró tolerancia a cigánybűnözés ellen”

A Parlament előtt 2006 szeptemberétől sáttortáborozó kormányellenes demonstrálók esti szónokai az ország gazdasági helyzetének romlásáért a kormánytagok mellett „az egyre erősödő zsidóhatalmat” és „a társadalomba beilleszkedni képtelen cigányokat” tették felelőssé. Az ezreknek kiosztott szórólapokon a romák számára egy „külön ország” létrehozását sürgették, hogy „ne az európai társadalmat rombolják”. Az egyik szórólapot az a Budaházy György jegyezte, aki a 2002-es Erzsébet hídi csatában vált ismertté, majd a televízió ostromakor leverte a Szovjet hősi emlékműről a címet, később a kuruc.info-n közzétett felhívása miatt államellenes bűncselekménnyel gyanúsították meg. Hónapokig bujkált a hatóságok elől, elfogása után házi őrizetbe helyezték, majd lakhelyelhagyási tilalom mellett folytatják ellene az eljárást. Felolvastak egy olyan 50 nevet tartalmazó listát is, amelyen azoknak az országgyűlési képviselőknek a neve szerepelt, akik véleményük szerint zsidó származásúak.

A zavargásokat követően roma vezetők is megszólaltak: Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Mozgalom (RPM) vezetője Miskolcon tartott sajtótájékoztatóján úgy fogalmazott: a magyarországi romák méltóságából, állampolgári öntudatból példát mutattak az elmúlt napokban, az erőszakmentes polgárjogi küzdelem útját választották, nem vonulnak az utcákra, nem választanak erőszakos megoldást problémáik megoldására, pedig a cigány társadalom élte át a legtöbb szenvedést és „megnyomorítást” a rendszerváltást követő 16 évben. Kijelentette: Magyarország számára a békés, demokratikus megoldások adhatnak kiutat a mostani helyzetből. Az Országos Cigány Önkormányzat felszólította Farkas Flórián fideszes parlamenti képviselőt, hogy ne vigye az utcára a cigányokat, ne biztassa a romákat ellenállásra, ugyanis az árpádsávos zászlókat lengetők között nem lesznek biztonságban, egyben arra kérte a Lungo Drom elnökét, ne játssza ki a cigányokat a saját aktuális politikai előnye érdekében.

A Jobbik Magyarországért Mozgalom megfogalva az októberi olaszliszkai bűncselekményt, novemberben honlapot indított a „cigánybűnözésről” (www.

ciganybunozes.com) azzal a megfogalmazással, hogy a „cigánybűnözés” létezik és ennek megoldásáról tárgyalni kell, különben polgárháború törhet ki Magyarországon.

Megoldási javaslataik között említik, hogy „meg kell szüntetni a romák pozitív diszkriminációját, el kell törölni minden olyan törvényt, jogszabályt vagy rendeletet, amely demokráciában megengedhetetlen módon a cigányságot hazánk nem cigány állampolgáraival szemben kivételezett helyzetbe juttatja”. Szerintük a médiának a cigányok által elkövetett bűncselekményeknél fel kell tüntetni az etnikai vonatkozást, és ki kell mondaniuk: a „cigánybűnözés” létezik. Javaslataik között sorolják azt is, hogy „a romák kultúrájának számos eleme szöges ellentétben áll az európai normával, s közösségeik jelentős része a többségi társadalomba való beilleszkedési szándék legcsekélyebb jele nélkül teszi lehetetlenné az egymás mellett élést romák és nem romák között. Ezen oknál fogva a Jobbik határozottan fellép minden olyan kormányzati törekvés ellen, amely a társadalom, a közélet vagy az állammechanizmus bármely szegmensében az erőszakos integrációra törekszik. Ezek közül is kiemelkedő szerepet tölt be az oktatás és nevelés, amelynek különböző szintű intézményeiben eredményes munka; az adott szituációtól függően; gyakran kizárólag szegregáció alkalmazásával végezhető”. A Jobbik szerint át kell alakítani a segélyezés rendszerét és szerkezetét. „A kontroll nélküli anyagi támogatást célirányos egyéb támogatási formákkal kell helyettesíteni, az anyagi juttatások heti rendszerességű közmunka végzéséhez legyenek köthetőek, kivételt ez alól a kötelezettség alól csak az arra bizonyítottan rászorulóknak képeznének” – hirdetik honlapjukon. A Jobbik a magyarországi „cigánykérdés” megoldását égetően fontos, elodázhatatlan és gyökeresen új szemléletű romapolitika kidolgozásában és bevezetésében látja, melynek megalkotásában szerintük valamennyi politikai erő, civil szervezet és a cigányság vezetőinek részvétele egyaránt és nélkülözhetetlenül szükséges.

A „megoldási javaslatok” mellett olyan bűnügyi híreket közölnek, amelyekben az elkövetők, gyanúsítottak vélhetően cigányok. Ha ez nem bizonyítható, akkor „megelőlegezik” az etnikai hovatartozást. A hírekben szereplő embereket, akárcsak a kuruc.info oldalon „tetveknek”, „férgeknek”, „élősködőknek” nevezik. A honlapon „a romák által használt és kedvelt fegyverek” közé sorolnak mindennapi kerti használati eszközöket, így a baltát, a vasvillát, a kapát, az ásót és a gereblyét, de itt említik a kést és a baseballütőt is. A kapu mint használati eszköz értelmezése: „Talajművelésre, gyomirtásra használt, a nyéltől elhajló pengéjű, háromszög alakú nyeles kéziszerszám. Használata számos cigány esetében nem köthető az agráriumhoz, különösképp azokon a 80-100 fős szűkebb családi összejöveteleken, ahol a segélyekből vásárolt alkohol határfoka az egybegyűltek intelligenciahányadosával fordított arányban mutatható ki. Az ilyen roma bulikon a kapanyél a mulatozók meghosszabbított kezeként funkcionálhat, ebben az esetben felbukkanása és a rendőrökkel megerősített mentők megjelenése között ok okozati összefüggés mutatható ki”.

A honlap elindítója, Bíber József, a Jobbik alelnöke az Országos Cigány Önkormányzat Dohány utcai székháza előtt nem sokkal a weblap elindulása után, december 13-án petíciót kívánt átadni Kolompár Orbánnak, az OCÖ elnökének, amelyben azonnali párbeszédet követel „a társadalmi probléma” megoldásáról a cigány vezetőkkel, majd január végén sajtótájékoztatót tartott. A márciusi országos és területi kisebbségi önkormányzati választások kampányidőszakának kezdetén a Jobbik vezetője úgy fogalmazott: szerintük Kolompár Orbán alkalmatlan a cigányság vezetésére és még a március 4-i választások előtt „megpróbál bűnbakot keresni” és elterelni a figyelmet a probléma súlyosságáról, valóságáról. Az alelnök visszautasította, hogy pártja rasszista lenne, kijelentette, Horváth Aladár roma vezetőt és Lendvai Ildikót, az MSZP vezető politikusát tartja annak, mert véleménye szerint folyamatosan „ők előlegeznek meg rasszista indíttatású bűncselekményeket” – utalt a két évvel ezelőtt a Moszkva téren tartott rasszizmus elleni tüntetésére, melyet a 21-es buszon karddal megszúrt roma fiú melletti szolidaritásból tartottak. Azt hangoztatta, hogy Kolompár Orbán uszító politikát folytat, mert több mint ötezer kisebbségi önkormányzati képviselőnek levelet juttatott el, amelyben kéri, hogy csatlakozzanak az OCÖ által tervezett, szervezetük elleni feljelentéshez. Bíber József hozzátette: egy ilyen „alulról jövő szerveződés polgárháborúhoz vezethet”, ezért követelik, hogy a Jobbik és a magyarság elleni uszítást fejezze be az OCÖ elnöke. Az OCÖ válaszul uszítás, lázítás és a kisebbségi jogok megsértése miatt büntető feljelentést tett a Jobbik Magyarországért Mozgalom ellen, „cigánybűnözést” hirdető honlapjuk miatt. Kolompár Orbán elnök az általuk „szélsőséges nézeteket valló, rasszistának” nevezett Jobbik budapesti székháza előtt tartott tiltakozó sajtótájékoztatóon úgy fogalmazott: 62 évvel a holokauszt után „veszélyes politikai hitvallás” a cigányságot kollektív bűnözőként beállítani. Ismételten arra kérték a Fideszt és szövetségeseit, hogy „a valódi konzervatív értékek védelmében” határolódjanak el a velük szövetségben lévő szélsőséges csoportosulástól. Kijelentették, hogy addig, amíg a Jobbik nem szünteti be a „cigánybűnözésről” szóló honlapját, és nem kér bocsánatot a cigányságtól, nincs miről tárgyalniuk. A Villányi úton lévő székház előtt megjelent Novák Előd, a Jobbik volt szóvivője, aki azt mondta: az önkormányzat vezetése a tárgyalások elől folyamatosan elzárkózik. A Jobbik minden nyomásgyakorlás és csúsztatás ellenére fenntartja véleményét, hogy létezik cigánybűnözés, vagyis léteznek olyan bűnelkövetési módok, amelyek egyértelműen a hazai cigányság szociokulturális helyzetéből fakadnak – jelentették ki későbbi közleményükben. Kolompár erre úgy válaszolt: „nincs miről tárgyalnunk, mert a cigánybűnözés nem létezik”. Az OCÖ álláspontját kifejtve Ifj. Bogdán János a RomNetnek azt mondta: „javasoljuk, hogy első körben a Jobbik nevű szervezet egyeztessen a velük partneri viszonyban lévő Lungo Drommal, és a roma szervezet parlamenti képviselőivel”. Hozzátette: amennyiben a Lungo Drom roma érdekeket képvisel, addig Farkas Flórián sem közeledik a Jobbikhoz. A Jobbik alelnöke a RomNet kérdésére válaszolva elmondta, hogy

az OCÖ-vel kívánnak a cigánybűnözésről tárgyalni, de amennyiben Farkas Flórián megkeresi őket, nyitottak a tárgyalásra. Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Alapítvány elnöke úgy fogalmazott: „Szálasi mai bajtársai egy népirtó politika ideológiájának újbóli megalapozásán dolgoznak, és a kérdés a romák számára az, hogy megvédenek-e minket a parlamenti pártok a szélsőségekkel szemben“.

Kaltenbach Jenő kisebbségi ombudsman a Rádió C „Köz-társaság“ című műsorában úgy fogalmazott: véleménye mindenkinek lehet, de a Jobbik által hirdetett ideológia kétségkívül veszélyes. Bene László országos rendőrfőkapitány pedig kijelentette: cigánybűnözés nem létezik, ez egy sértő, rasszista kijelentés. Politológusok úgy látják, a Jobbik az utóbbi időben – főként az olaszliszkai eset után – tematizálja a médiát, és azzal, hogy a cigánybűnözés létezését hirdetik, sikerült bevinni gondolataikat a televíziókon és újságokon keresztül a társadalomba. A szakértők szerint az utóbbi hónapokban tapasztalható zavaros politikai helyzetet kihasználva táptalaja lehet az ilyen megnyilvánulás egy szélsőségesebb kirohanásnak, amely akár a romákkal szembeni fizikai támadásba is átmehet. Kétség kívül jól jöhetnek a Lungo Dromnak a Jobbik OCÖ elleni kirohanásai, és az esetleges média-megjelenésekkel a párt kimondja azt, amit Farkas Flórián gondol. Vagyis: a jelenlegi elnököt le kell váltani. Az sem elképzelhetetlen, hogy az ilyen jellegű megnyilvánulások egy „felülről jövő“ politikai utasításra, egy előre megírt forgatókönyv szerint zajlik – mondták a RomNetnek a politológusok.

„Egy gombnyomással”

Addig, amíg a ciganybunozes.com rasszista és cigányellenes kirohanásaival ingerli a társadalmat, a kuruc.info rasszista és antiszemita tartalmakat is magában foglal. Az utóbbi weboldal olyan cikkeket közöl, amelyekben a magyarországi kisebbségek tagjai (elsősorban romák, zsidók és homoszexuálisok), illetve külföldiek (szlovákok, románok stb.) hangsúlyozottan negatív összefüggésben jelennek meg. Az oldal „Antimagyarizmus” elnevezésű rovata a szerkesztők által „magyarellenes rasszizmusnak” tartott közéleti jelenségeket tárgyalja. A radikális portál cikkeiben túltengnek az olyan kifejezések, mint „judeonáci”, „a cionisták, pedofilok, buzeránusok és ávosfiak pártja (SZDSZ)”, „alsóbbrendű cigánybűnöző”, „szélsőséges taknyok”, „homokos kormány”, „buzeroállamtitkár”, „buzeroterroristák”, „ávósokként” aposztrofálja a rendőrséget és „hazafiakként” az árpádsávos zászlókkal megjelenő csoportokat, amelyek a nekik nem tetsző tüntetőket vagy rendezvényeket tettel és szavakkal inzultálják. Kiforgatott néven emleget sajtóorgánumokat: „Zsindex” (index.hu); „168 Tóra” vagy „168 Menóra” (168 óra); „Strabag Nemzet” (Magyar Nemzet); „Telaviv2” (TV2), s az MTI-t is rendszeresen a „hazug” és „cionista” jelzőkkel illeti, és „Magyarországi Talmudista Irodának” nevezi.

A szerkesztőség néha olvasói levél formájában tesz közzé cikkeket. „Úgy tűnik, mindannyiunk legnagyobb örömeire sikerült megoldást találnom a cigánykérdésre!“ – így kezdődött az az olvasói levél, melynek szerzője deportálná a magyarországi cigányoknak egy francia fennhatóság alatt lévő távoli szigetre. A romák születésszabályozását pedig „egy gombnyomással“ intézné el, „habár csak néhány nagy hatalom rendelkezik ezzel a képességgel, azért azt néha ki is kell próbálni valahol!“ Egyébként nem ez volt az első eset, hogy a romák megölésére buzdít a Kuruc.info nevű oldal: decemberben „Golyót nekik, ne jogokat“ címmel jelentetett meg hírkomentárt, majd „Jobb ma kétszázezer kínai, mint holnap hárommillió cigány“ címmel tett közzé felhívást és plakátot. A plakát arra hívja fel a kínaiak figyelmét, hogy „minden tíz halott cigányért egy zöldkártya jár!“ Az olvasói levélhez írt szerkesztőségi szöveg elgondolkodtatónak nevezte az ötletet, és hozzátette: jobb volna, ha a saját hazánkban magunk tennénk rendet.

Kaltenbach Jenő, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok volt országgyűlési biztosja szerint ezek a szövegek kimerítik a közösség elleni izgatás fogalmát, Szikinger István jogász szerint pedig a népirtás előkészületének is tekinthetők. A Nemzeti Nyomozó Iroda szerint viszont az írásokban a népirtás és a közösség elleni izgatás bűncselekménye azért nem valósult meg, mert az olvasói levelekből hiányzik az a törvényi tényállási elem – „közvetlenség“ –, amely ezen bűncselekmények megvalósulásának megállapításához szükséges. A Tartalomszolgáltatók Egyesületének jogásza szerint a kuruc.info működtetője és a honlapon megjelent szövegek szerzője felelős minden közzétett mondatért. – A híváslistával kapcsolatban mind polgári jogi, mind büntetőjogi felelősség fennáll, míg a személyes adatokkal való visszaélés és a személyhez fűződő jogok sérelme is felmerül – mondta a Népszabadságnak Simon Éva. Hozzáfűzte: ha valakit minősítenek, gyaláznak, annak további jogi konzekvenciái vannak.

Látszólagos tehetetlenség

Mivel az oldal amerikai szerverről működik és a feltöltők kilétét a szerveradatok alapján lehetne megállapítani, a Legfőbb Ügyészség 2007 januárjában a szerveradatok kiadására vonatkozó jogsegélykérelemmel fordult az Egyesült Államok igazságügyi minisztériumához, amely ezt 2007 októberében elutasította, arra hivatkozva, hogy „nem volt adat arra“, hogy a honlapon erőszakra hívtak volna fel. Ennek hiányában pedig a honlappal szembeni ottani kormányzati fellépés az amerikai alkotmány szólásszabadságot rögzítő első kiegészítésébe ütközne. A magyar rendőrség a jogsegélykérelem elbírálásának idejére felfüggesztett nyomozás folytatásáról kiadványunk megjelenésének idején még nem döntött, lehetőségei az elkövetők személyének felderítésére azonban korlátozottak, mivel a bírósági engedélyhez kötött titkos eszközo-

ket a személyes adatokkal való visszaélés esetében nem alkalmazhatja. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök azt kérte Takács Albert igazságügyi és rendészeti minisztertől, hogy a lehető legrövidebb időn belül készítsen jelentést a kormány számára a kirekesztő szellemiségéről, gyalázkodó, antiszemita és uszító hangvételéről elhíresült Kuruc.info internetes kiadvánnyal szembeni jogi fellépés lehetőségeiről.

A magyar hatóságok látszólag tehetetlenek a honlap működtetőivel szemben, de a Nemzetbiztonsági Hivatal, a Nemzeti Nyomozó Iroda feltehetően tisztában van a szélsőséges nézeteket megfogalmazó cikkek szerzőinek kilétét illetően, csakúgy, mint azzal, hogy a kérést e-maileket, cikkeket milyen IP-címről küldték. Így feltehetően azt is tudják, hol működik a szerkesztőség. Tenni ellenük eddig nem tettek semmit, legalábbis a közvélemény erről nem szerzett tudomást. A gyűlölködő írárok elleni fellépés egyik lehetőségeként szolgálhatna az Országgyűlés által elfogadott polgári törvénykönyv gyűlöletbeszéddel kapcsolatos módosítása, de azt Sólyom László államfő több szempontból is alkotmányellenesnek tartotta, ezért nem írta alá, hanem megküldte az Alkotmánybíróságnak véleményezésre.

Addig is, amíg a hatóságok a jogsegélykérelem kidolgozására várnak, ellenoldalként elindult a Partizaninfo – Az élhető Magyarországért, és a kurucwanted internetes oldal, amelyek a kuruc.info módszereit, szóhasználatát alkalmazva, külföldi szerverről működve teszik közzé a kuruc.infohoz és a nemzeti radikális oldalhoz kapcsolható személyek tevékenységét és személyes adatait. Honlapjuk elindulását a következőkkel magyarázzák: „Ezt a lapot a Magyarországot élethetlenné tevő sovinizta, háborús uszító bűnözői csoportok internetes garázdálkodása generálta. Ez a portál nem más, mint egy önvédelmi reakció”.

A szélsőséges nézetek elleni küzdelemben tehát maguk az állampolgárok próbálnak védekezni, ha már a hatóságok és a jogszabályok erre képtelenek. Azonban ezeknek a reakcióknak a jelentősége jóval kisebb, mint az egyre radikálisabb hangvételű honlapok szaporodása, és folyamatosan bővülő látogatottsága. A kuruc.info közlése szerint naponta százezren keresik fel oldalukat, és az oldalaik letöltése ennek a tízszerese. A társadalom a romákkal szemben a sok százmillió forintos toleranciakampányok ellenére eddig is elutasító volt. A kérdés az, hogy az inkognitó mögé bújt szerkesztők mikor adnak olyan szikrát, jelet, ami egyenesen a romák elleni fizikai támadásra buzdít, és már nem csak olvasói levél formájában fogalmazzák meg nyilvánvaló véleményüket, szándékukat – a számukra nemkívánatos embereknek nincs helyük az országban.

Hidvégi-B. Attila

Annus horribilis

II. Erzsébet angol királynő 1992 novemberében a *borzalmak évének* nevezte a végéhez közeledő esztendő. A harmadik magyar köztársaság jó másfél évtizedes történetében kétség kívül a 2006. év volt az *annus horribilis*. Rendhagyó év volt tehát 2006 a magyar politikában és rendhagyó volt a „romapolitika” szempontjából is. Nem a választások vagy a szakpolitikai viták tették emlékezetessé a tavalyi esztendőt, hanem a rendszerváltást követő időszak történetében eladdig példátlan botrányok, erőszakos politikai tüntetések és zavargások. Bármennyire is szeretnénk, nem fogjuk elfelejteni a TV-ostrom eltorzult arcú kődobáló támadóit, az előlük rémulően menekülő rendőröket, a felgyújtott autókat; még inkább emlékezetes marad a piknikező, bulizó, fényképező második sor. A jelentős mértékben aktivizálódott szélsőjobboldali pártok, tüntetők, motoros kommandók és internetes portálok nemcsak az árpádsávos zászlókat és a hungarista jelképeket tették a hétköznapi megszokott vizuális elemévé, de hangsúlyosan témáik közé emelték a cigányok elleni gátlástalan uszítást és gyűlöletkeltést is. „A gonosz mindig gonosz maximákon alapszik – írja Heller Ágnes a Holokauszt kapcsán – ha az emberek rossz ösztönökre hallgatnak, meg tudnak ölni ezer embert, de milliókat nem lehet rossz ösztönből megölni. Milliókat csak akkor ölnek meg, ha a pervertált ész azt sugalmazza, hogy amit tesznek, az nem rossz, hanem jó.”¹ Aki egyszer is rátévedt ezekre a hírportálokra, többé nem gondolhatja, hogy szerzőiket csupán rossz ösztöneik vezérlik, miként azt sem, hogy adott esetben bármilyen gátlásaik lenének.

A politikai turbulencia persze megnehezíti a tisztánlátást. Az utcai zavargások, a felgyújtott gépkocsik, a megostromolt televízió-székház látványa néhány hétre Budapest felé fordította a világ televíziós hírműsorainak érdeklődését. Jóllehet az események jóvátehetetlen kárt okoztak az ország nemzetközi presztízsének, de ennek ellenére Magyarország 2006-ban is „normális” ország volt: néhány utcányira a zavargások színhelyeitől az emberek békésen mentek a dolguk után vagy kávéházakban csevegtek. Tavasszal országgyűlési, ősszel pedig helyhatósági választásokat tartottak, amelynek eredményét komolyan senki sem vonta kétségbe. Az ellenzék 2006 szeptembere óta arra az állításra építi retorikáját, hogy a kormány, mindenekelőtt pedig a kormányfő illegitim, a gyakorlatban azonban mégiscsak hivatalban lévő tárgyalópartnereknek tekintik a minisztereket.

Az epheszoszi paradoxon

A 2006-os skandalum mindazonáltal nem csupán múltó epizód. A magyarországi politikai közélet 2006 szeptemberétől a klasszikus paradoxonnal bajlódik: *minden epheszoszi*

¹ Ld. Heller Ágnes: *A bicikliző majom*. Múlt és jövő kiadó, Budapest, 2004.

hazudik, mondja egy epheszosi. A paradoxonnak nincs megoldása: ha az epheszosi igazat mond, akkor állításának tartalma hamis, hiszen nem igaz, hogy minden epheszosi hazudna. Ezek szerint tehát hazudik, de akkor viszont mégiscsak igazat állít. A miniszterelnök öszödi beszédének nyilvánosságra kerülését követően az ellenzék szerint tetten érték a kormányfőt, aki politikusként *bevallotta az igazságot*, miszerint „minden politikus hazudik”. A kormánypárti politikusok szerint a miniszterelnök politikusként végre *az igazságot mondta* ki, mármint, hogy „minden politikus hazudik”, így hát szükségszerű volt, hogy, állítása szerint, a választási kampányban nemhogy a választópolgárok, de a minisztériumi apparátusok elől is elrejtsek a valóságos kormányprogram dokumentumait. Tették ezt azért, nehogy azoké legyen a végrehajtó hatalom, akik még kevésbé lennének képesek összhangba hozni választási ígéreteiket a makrogazdasági realitásokkal, tehát még nagyobb hazudtak, mint a szocialisták.

Nem legitimációs válság pattant ki tavaly ősszel, hiszen ha új választások nyomán az ellenzék alakítana kormányt, azonnal kiderülne, hogy az ő korteskedésük is hazugságokra épült. Morális válságról sem beszélhetünk, mert az erénykórus hangja is fals. Nagyobb a baj. A politika mércéje ugyanis nem a kérlelhetetlenség vagy az engedékenység, nem is a harciasság vagy a konszenzuskeresés, hanem az, hogy milyen mértékben képes a társadalom lényegi kérdéseit értelmes politikai opciókká transzformálni, illetve mekkora az esélye annak, hogy a társadalom lényegi kérdéseiről racionális politikai viták folyjanak. A politikai viták racionalitása persze mindig korlátozott: a szereplők rendre riválisaik fejére olvassák, hogy szavaik nem fedik tényleges szándékaikat. A Magyarországon tavaly kialakult helyzet azonban minőségi változást jelent: alapvetően rendült meg az értelmes politikai opciók és viták lehetősége. Ez akkor is egyfajta rendszerválság, ha a köztársaság politikai intézményei működőképesek maradtak.

A korábbi évekkel ellentétben, a 2006-ban hivatalba lépő második Gyurcsány kormány néhány szlogentől eltekintve nem fogalmazott meg komolyan vehető politikai víziót a romák helyzetével kapcsolatban, sem parlamenti bemutatkozásakor, sem később. Ennek nem csak az volt az oka, hogy a kabinet hivatalba lépésének másnapján a ciklus egészére kiható egyensúly-javító megszorító intézkedések sorozatával volt kénytelen elindítani munkáját, majd pedig nagy ívű és nehezen kiszámítható hatású társadalompolitikai reformokba vágott bele. Nyomósabb ok a tartóssá váló belpolitikai válsághelyzet.

Korábbi jelentéseinkben, illetve az EÖKIK hasonló témájú műhelytanulmányaiban kritikával írtunk a kormányzati roma politikáról, rámutatva arra, hogy nem különíti el a romák hátrányainak szociális és etnikai dimenzióit, mint ahogyan nincs koncepciója arra vonatkozóan sem, hogy a romák hátrányait miként lehetne társadalompolitikai, illetve diszkrimináció-ellenes eszközökkel csökkenteni.² A konstruált romapolitika, a Ci-

² Ld.: Zolnay János: *A romapolitika sarokpontjai és finanszírozása*. EÖKIK Műhelytanulmány 8.

gányügyi Tárcaközi Bizottság (CTB) által évről évre összesített, elkülönített „roma büdzsé” sokkal inkább arra szolgált, hogy elfedje a valódi cselekvési program hiányát. Valóságos romapolitikáról abban az esetben van értelme beszélni, ha az kormányzati szinten összehangolt szakpolitikai stratégiák, tehát oktatáspolitikai, jóléti, lakáspolitikai, foglalkoztatáspolitikai, területfejlesztési cselekvési programok összessége. Persze ehhez jelentős forráskoncentráció és a ciklusokon átívelő programokhoz szükséges konszenzus is kellene, de ezeket a feltételeket hagyjuk most figyelmen kívül.

A 2006 ősztől állandósult politikai válsághelyzetben a belpolitikai viták végletesen beszűkültek és a racionális érvelést mindkét oldalon az üres moralizálás váltotta fel. Egyszerűen lehetetlenné vált, hogy a küzdőtér szereplői átfogó koncepciókat fogalmazzanak meg, márpedig ekkora horderejű társadalmi problémahalmaz, mint a roma közösségek integrációja, aligha képzelhető el nagy ívű koncepciók, illetve észérvek ütköztetése nélkül. Megítélésünk szerint témánk szempontjából legalább a következő kérdésekben szükség lenne racionális érvekre:

- A magyarországi munkaerőpiac méretének és szerkezetének alakulása a belátható jövőben, illetve a munkaerőpiacról tartósan kiszorulókat reintegrációjának lehetséges módjai.
- A társadalmi kirekesztés átfogó, illetve ágazati, mindenekelőtt közoktatási, térbeni, lakáspolitikai, jóléti, kulturális definíciója; a kirekesztés leküzdésének stratégiája. Ezen belül:
 - A jóléti újraelosztás és az ellátások legfontosabb hatékonysági elveinek tisztázása.
 - A közoktatási javak és szolgáltatások elosztási egyenlőségének lényeges javítása; a szociális és etnikai szegregációs folyamatok megfékezése és megfordítása; az indokolatlanul sajátos nevelési igényűnek nyilvánított tanulók arányának drasztikus csökkentése, a sajátos nevelési igényű tanulók zömének integrált oktatása.
 - A lakáspiacon jelenleg kielégítetlen szükségletek definiálása és a lehetséges stratégiák kidolgozása; a közösségi bérlakásállomány bővítése, a fair lakáspiaci magatartás elveinek kidolgozása és kodifikálása.
 - A leszakadó térségekkel kapcsolatos stratégia kialakítása, illetve a zárványszerű, gettószerű városi vagy falusi lakókörnyezettel kapcsolatos stratégia kidolgozása.

Üresnek és álságosnak tarthatunk minden olyan romapolitikai koncepciót vagy stratégiát, amely megkerüli ezeket a kérdéseket.

Folytatódó programok és változatlan tabuk

A megszorító időszakok általában nem kedveznek a legszegényebb csoportok jövedelmi helyzetének. A stabilizációs kurzus első évének intézkedései fájdalmasak voltak, de a reálbércsökkenés meg sem közelítette a tíz évvel korábbi mértéket. Egyelőre korai felmérni, hogy a reálbércsökkenés, a gazdasági növekedés lefékeződé-

se és az adóemelések miként érintették a legszegényebb rétegeket. Még nehezebb felmérni, hogy a gazdaság kifehéritését célzó szigorításoknak és a feketemunka elleni határozottabb fellépésnek milyen közvetlen hatása van például a roma munkavállalók jövedelemszerzési esélyeire. A jövő titka, hogy az egyelőre még bizonytalan körvonalú egészségügyi reform hogyan érinti a legszegényebbeket, így a romák hozzáférési lehetőségeit, illetve azt sem lehet biztosan látni, hogy a felsőoktatási tandíj milyen mértékben gátolja majd a romák továbbtanulási lehetőségeit.

A kormány ugyanakkor nem adta fel azokat a korábban elkezdett óvatos lépéseit, amelyek a jóléti transzferjövadalmak célzottabb elosztását illetve az oktatási esélyegyenlőség javítását kívánták előmozdítani. Foglaljuk össze azokat a kormányzati célokat, amelyek alapvetően nem változtak és azokat a politikai tabukká vált dilemmákat, amelyek akadályai a célok elérésének.

Sem a kormányváltás, sem pedig az új kabinet offenzív és harsány reform-retorikája nem érintette a jóléti jövedelmek korábban megkezdett lassú átrendezését. Sőt a gyermekszegénység elleni program révén a kormány közvetve arra is kötelezettséget vállalt, hogy tartózkodik a jóléti jövedelmek rászorultsági elvű átalakításától vagy jelentős megkurtításától. A korábbi, jövedelmi küszöbhez kötött rendszeres gyermekvédelmi támogatás és az egy és kétgyermekes családok családi adókedvezménye 2006 januárjától beépült az univerzális elvű családi pótlékba, és a kormány elkötelezte magát az utóbbi ellátás évenkénti indexálása mellett. Az általános megszorítások ellenére a 2006 őszen elfogadott 2007. évi költségvetés összességében nem csökkentette a jóléti büdzsét, sőt, a családi pótlék előirányzata mellett az önkormányzatok jóléti feladatainak támogatása is számottevően növekedett.

Az 1995-ös Bokros csomag óta a jóléti ellátásokat szabályos ingamozgás jellemzi. A Horn kormány idején mind a jóléti büdzsé szerkezete, mind pedig az ellátások eloszlása eltolódott a szegényebb jövedelmi csoportok javára. Az 1998-as választásokat követően ellenkező irányú folyamatok indultak el: a jóléti jövedelmeket a középrétegeknek kedvező módon rendezte át a Fidesz kormány. Az MSZP a jóléti rendszerváltás ígéretével kampányolt 2002-ben, ehhez képest a ciklus során csak nagyon óvatosan szánta rá magát a jóléti jövedelem-eloszlás érdemi módosítására. Az inga mégis elmozdult az ellenkező irányba, de csak a ciklus végén történt érdemi változás. A gyermekszegénység elleni program konkrét időpontokhoz kötött eredménymutatókat tartalmaz; ez a legfontosabb újítása, mert az ellátórendszernek ez az első olyan eleme, amely utal arra, hogy pontosan mit vár a végrehajtó hatalom a transzferjövadalmektól.

Az oktatási tárca élére szocialista miniszter került 2006 júniusában. A minisztérium vállalta elődje szegregáció-ellenes és integrációs politikáját, sőt a folytatás mellett is elkötelezte magát. Ugyanakkor az új miniszter lényegesen óvatosabban fogalmazott és tartózkodott attól is, hogy személyesen szerepet vállaljon helyi szintű ok-

tatási konfliktusokban. A közoktatási törvény esedékes módosításával kapcsolatban az új kormány megalakulásának heteiben a tárca irányítását átvevő miniszter többször is kiállt a nyolcosztályos gimnáziumok megszüntetése mellett, később azonban ettől elállt. Ugyancsak nincs világos politikai állásfoglalás abban a kérdésben, hogy szándékában áll-e a kormánynak a szabad iskolaválasztás megszüntetése vagy további korlátozása. Igaz, csak a 2007/2008-as tanév előkészítése során kellett első ízben alkalmazni a közoktatási törvény 2005-ben módosított 66§-át, amely korlátozza az iskolák szelekciós lehetőségét, illetve előnyben részesíti a halmozottan hátrányos helyzetű és a sajátos nevelési igényű diákokat.

Ugyanakkor kimondhatjuk, hogy az elmúlt öt év szegregáció-ellenes és integrációs, esély-kiegyenlítő oktatáspolitikája az eredményeket tekintve eleddig sikertelen volt. Nemhogy megfordítani nem sikerült a szegregációs folyamatokat, de megállítani sem, mint ahogyan a sajátos nevelési igényűnek minősített tanulók aránya is tovább nőtt, jóllehet az öt évvel korábbi arány is nagyon magas volt. A Magyar Bálint vezette oktatási tárca 2005-ben felismerte, hogy addigi erőfeszítései legfeljebb csak morális sikert hozhatnak, de oktatási esélyegyenlőségi fordulatot nem, s levonva a konzekvenciákat elkezdte korlátozni az iskolák szelekciós lehetőségeit. A minisztérium irányítását 2006-ban átvevő Hiller István ennek a politikának a következetes folytatását ígerte, de az újabb paradigmaváltás egyelőre elmaradt. Pedig az oktatási kormányzat változatlanul követni tudja csak a folyamatokat és nem képes megtalálni a céljai elérését biztosító hatékony eszközrendszert: az EÖKIK folyó kutatásiból nyilvánvaló, hogy 2007 tavaszán az iskolafenntartó önkormányzatok máris megtalálták annak módjait, hogy miként lehet hatékonyan kikerülni a szelekciót korlátozó jogszabályhely végrehajtását. Erre a kormány legfeljebb csak újabb jogszabály-módosításokkal válaszolhat.

Az oktatáspolitikai alapvető dilemmája, hogy a liberális közoktatási illetve önkormányzati rendszer összefér-e az esélyegyenlőség elvével. Ennek nyílt megfogalmazása azonban minden politikai párt számára tabu.

A kormányváltás után is folytatódott az iskolahálózat közvetett centralizációjának folyamata. A kistélepülések iskolái, illetve általában a kis iskolák problémája a rendszer-váltás óta a viták középpontjában áll. Az Antall kormány a falvak revitalizációja fontos eszközének tartotta az évtizedekkel korábban bezárt kis iskolák ismételt megnyitását és támogatta a folyamatot. A későbbi kormányok mindegyike inkább az oktatási modernizáció és a pénzügyi ésszerűség szempontjait tartotta fontosabbnak, de nyíltan egyetlen kormányzat sem állt ki az intézményhálózat racionalizálása mellett. Ennek ellenére az iskolák száma 1994 óta folyamatosan csökken, illetve csökken azoknak a településeknek a száma, amelyek iskolát tartanak fenn. Nem volt ez másképpen a Fidesz kormányzás négy éve alatt sem. A többcélú kistérségi társulások életre hívása, majd az alsó tagozatos iskolák kötelező betagosítása, végül pedig az oktatásfinanszírozás változása gyorsíthatja, illetve intézményesítheti ezt a folyamatot.

Sem a korábban regnáló kormányok, sem pedig a második Gyurcsány kormány nem vállalta a tiszta beszédet ebben a romák szempontjából (is) kardinális kérdésben. Minden illetékes szakminiszter tagadja, hogy a centralizációs folyamat kormányzati szándék következménye lenne; a politikusok többnyire kényszerre hivatkoznak és az önkormányzatok felelősségét hangoztatják. A döntő kérdésben egyetlen kormányzati tényező sem mer állást foglalni: vajon a kistélepülési önkormányzatok kompetenciájába utalt társadalompolitika, mindenekelőtt a jóléti és az oktatáspolitikai, javítja vagy rontja a hozzáférési egyenlőséget, illetve a szolgáltatások és javak eloszlásának egyenlőségét.

A településfelmérési projekt első fázisa 2006-ban véget ért és a kormány elkötelezte magát a projekt folytatása mellett. A településfelmérés a gyakorlatban meglévő épületek felújítását, korszerűsítését jelenti többnyire kis falvakban vagy éppen külterületen, kiegészítve közösségfejlesztő szociális programokkal. A korábbi tervekhez képest a projekt első fázisa rendkívül csekély anyagi forrásokat használt csak fel és nyitva hagyta az alapkérdést: lehetséges-e olyan módon korszerűsíteni a lakókörnyezetet, hogy egyben csökkenjen vagy legalább ne növekedjen az érintettek térbeni szegregációja, elszigeteltsége.

A településfelmérési terveknek immár jó évtizedes története van. A kilencvenes évek derekán elkészített felmérés alapján a következő ciklusban, 2001-ben született meg a szaktárca rendezőtervezete a cigány településfelméréséről, illetve felújításáról. A tervezet, amely ötéves futamidő alatt 43 milliárd forint költséggel számolt, a Cigányügyi Tárcaközi Bizottság (CTB) elvetette. A Medgyessy kormány első két költségvetése nem irányzott elő forrásokat erre a célra, majd arról döntött, hogy a településfelmérésre 10 milliárd forintos hitelt vesz fel. Végül ennek az összegnek a töredékét, mindössze 650 millió forintot fordítottak a modellprogramnak nevezett projektre. A csekély összeg és a részt vevő mindössze kilenc település elfedte a valódi problémát: „elcigányosodott” falvakban vagy éppen külterületen élő romák lakáskörülményeinek javítása változtat-e bármit is az érintett családok térbeni, munkapiaci, oktatási, stb. kirekesztettségén.

A településfelmérési projektet abban az esetben nevezhetnénk modellprogramnak, ha tapasztalatai eligazítást adnának arra nézvést, hogy miként lehet elkerülni a hasonló vállalkozások buktatóit. De hát már a 2001-es koncepciót is azért utasította el a CTB, mert a tervezet az önkormányzatokra kívánta bízni annak eldöntését, hogy felszámolják vagy felújítják az adott cigánytelepet és nem látott garanciát arra, hogy az akkor még számottevő nagyságú tervezett összeg éppenséggel nem a roma közösségek elszigeteltségéhez járulna-e hozzá. A mostani modellprogramnak ugyanez az alapdilemmája és ugyanúgy nem találja rá a választ, mint a korábbi koncepciók.

Az év roma híre

Vannak olyan romákkal kapcsolatos konfliktusok, amelyek országos politikai botrányt kavarnak és valódi, súlyos társadalmi problémákra világítanak rá. Ilyen

volt 1997-ben a székesfehérvári Rádió utcai épületben lakó cigány családok ügye, akiket az önkormányzat először egy városszélén felépítendő konténer-telepre, majd a környékbeli falvakba szándékozott költöztetni. Az ügy megmutatta, milyen következményei vannak, ha egy város egy lakótelep közepén álló, lakhatásra alkalmatlan irodaépület szükséglakásokká kinevezett irodahelyiségeit a bérlakáselosztás büntető-intézményeként használja. Néhány évvel később, 2000-ben a zámolyi romák kivándorlása, majd a kivándorlók egy részének megítélt franciaországi menedék arra mutatott rá, hogy az emberek jóval kiszolgáltatottabbak egy önkényeskedő önkormányzatnak, mint a központi hatalomnak. A jászladányi ügy 2002-től számít vezető hírnek, mint a roma tanulók intézményes elkülönítésének és a kisebbségi törvénnyel való durva visszaélésnek a példája.

A tavalyi évben egyértelműen az olaszliszkai tragédia volt a romákkal kapcsolatos vezető hír. Csakhogy ezúttal mindenki döbbenetben állt a megrázó esettel szemben. Sem észérv, sem magyarázat nem adott fogódzót. A tragédiát aligha lehet levezetni a hátrányos helyzetű borsodi kistérségek problémáiból, a foglalkoztatási krízisből vagy akár az oktatási intézmények „elcigányosodásából”. Megrendült az a vélekedés, hogy Magyarországon roma és nem roma közösségek között lehetnek ugyan súlyos problémák, konfliktusok, de ellentétben Szlovákiával vagy Romániával, a tragédiába torló erőszakot azért sikerül elkerülni. De az esetnek mégisincs olyan tanulsága, amely eligazítást adna arra, miként lehet megelőzni a hasonló tragédiákat.

Nem tétováztak viszont azok a publicisták, akik a benueltságot gyűlöletkeltésre használták ki. A sort a Magyar Nemzet egyik vezető vélemény újságírója, Bayer Zsolt kezdte, aki soha korábban nem tapasztalt indulatú uszító cikket írt a lapban. Bayer írását a legszélsőségesebb internetes portálok sem tudták alulmúlni.

Döbbenet, gyász, uszítás - az olaszliszkai tragédia a 2006. év szörnyű lenyomata. Mindnyájunk felelőssége, hogy kiutat találjunk ebből a helyzetből.

Zolnay János

